L.N. TOLSTOY

KAFKAS TUTSAĞI

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

L. N. TOLSTOY

KAFKAS TUTSAĞI

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:

MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Kafkas Tutsağı
L. N. TOLSTOY
rusça aslından çeviren:
MAZLUM BEYHAN
editör:
ALİ ALKAN İNAL
düzelti:
MERİH ATAK
görsel yönetmen:
BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama:
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1908

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

BASKIN

(Bir gönüllünün öyküsü)

I

12 Temmuz günü Yüzbaşı Hlopov, Kafkasya'ya geldiğimden beri üzerinde hiç görmediğim bir kılıkla, apolet takmış, kılıç kuşanmış olarak evimin alçacık kapısından içeri girdi.

"Albayın yanından geliyorum," dedi soran bakışlarıma karşılık olarak. "Bizim tabur yarın yola çıkıyor."

"Nereye?"

"X'e. Birlikler orada toplanacakmış."

"Oradan da herhalde operasyon için bir başka yere gidilecektir?"

"Olabilir."

"Nereye acaba? Ne dersiniz?"

"Ne diyeceğim? Bildiğim her şeyi söyledim size. Dün gece dörtnala bir ulak geldi generalden. Taburun, yanına iki günlük erzak alıp hemen yola çıkması emrediliyordu. Nereye, niçin, çok mu sürecek?.. Kim soracak bu soruları? Gideceksin diye emredilmiş, gideceksin, o kadar!"

"Erzak iki günlük alınıyorsa, demek ki birlikleri çok tutmayacaklar orada?"

"Onun hiç önemi yok."

"Nasıl olur?"

Şaşırmıştım.

"Bal gibi olur! Dargi seferine de bir haftalık erzak alıp çıkmıştık, bir aydan fazla kaldık!"

Bir süre sustuktan sonra:

"Peki ben de gelsem olur mu sizinle?" diye sordum.

"Olmasına olur da... gelmenizi salık vermem. Ne diye tehlikeye atacaksınız ki kendinizi?"

"Bağışlayın, ama size katılmadığımı söylemek zorundayım. Koca bir aydır, bir şeyler olsun, bir şeyleri görme fırsatı doğsun diye bekleyip duruyorum şurada, siz tutmuş en sonunda gerçekleşen böyle bir fırsatı kaçırmamı istiyorsunuz!"

"Rica ederim, buyurun, gelin! Ama ben yine de burada kalmanız daha iyi olur diye düşünüyorum. Burada bizi beklerken avlanırdınız falan. Biz de Tanrının izniyle her nereye gideceksek, giderdik. Böylesi çok daha iyi olurdu."

Öyle inandırıcıydı ki bunları söylerken, acaba kalsam daha mı iyi olur, diye düşündüm bir ara, ama sonra kesin bir dille, burada kalmayacağımı söyledim.

"Hem ne görmeyi umuyorsunuz ki oralarda?" dedi yüzbaşı hâlâ aklımı çelmeye çalışarak. "Savaşların nasıl olduğunu mu öğrenmek istiyorsunuz? Mihaylovskiy-Danilevskiy'nin Savaş'ını okuyun! Güzel kitaptır: Her şey ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Kolorduların mevzilenişi, savaşın gelişmeleri..."

"Bu dedikleriniz hiç ilgimi çekmiyor benim," dedim.

"Nedir peki sizin ilginizi çeken? Siz, sanırım insanların nasıl öldüklerini görmek istiyorsunuz? Otuz iki yılında burada bir sivil vardı, İspanyol'du galiba... iki operasyona katıldı burada... mavi bir harmaniyesi vardı... böyle bir yiğidi vurup devirdiler. İşte böyle, iki gözüm! Buralar bildiğiniz gibi değildir, her şey olabilir."

Yüzbaşının benim niyetimi bu kadar kötü bir örnekle açıklamasından rahatsız olmuştum, yine de bir şey söylemedim, onun yerine:

"Nasıl, cesur biri miydi bari?" diye sordum.

"Orasını Tanrı bilir. Her zaman en öndeydi. Nerede çatışma şiddetlense, oradaydı."

"O zaman cesurmuş," dedim.

"Her işe burnunu sokana, aranıp sorulmadığı yerde kendini gösterene cesur denmez ki!"

"Peki kime denir sizce cesur diye?"

Yüzbaşı böyle bir soruyla ilk kez karşılaşıyormuş gibi:

"Cesur... cesur" diye birkaç kez yineledi, sonra "gerektiği gibi davranana cesur derler," dedi.

Platon'un cesaret tanımı aklıma geldi: Cesaret, korkulacak şeyden korkma, korkulmayacak şeyden korkmama bilgisidir ve yüzbaşının tanımı çok genel, biraz da belirsiz olmasına karşın her iki tanımın ana fikrinin birbirinden çok da farklı olmadığını, hatta yüzbaşının tanımının Grek filozofun tanımından daha doğru olduğunu, çünkü

Platon'un tanımına benzer biçimde kurgulanacak olursa, yüzbaşının tanımının cesur korkulmayacak şeyden değil, yalnızca korkulacak şeyden korkandır, biçimini alacağını düşündüm.

Düşüncemi yüzbaşıya açıklama isteğiyle:

"Evet," dedim, "sanırım her tehlike karşısında bir seçim söz konusudur, seçimini örneğin görev duygusunun etkisiyle yapan kişi cesurdur, ama seçimini bayağı bir duygunun etkisiyle yapan kişi korkaktır; çünkü ün kazanmak, merak ya da açgözlülük gibi nedenlerle hayatını tehlikeye atan kişiye cesur diyemeyiz ve bunun tersi olarak, seçimini aile görev ve sorumluluğu gibi saygı duyulacak duyguların etkisiyle ya da yalnızca inançlarının gereği olarak yapan kişiye de korkak diyemeyiz.

Ben konuşurken yüzbaşı tuhaf bir ifadeyle bakıyordu bana.

"Doğrusu ne diyeceğimi bilemiyorum," dedi, piposunu doldururken. "Bir junkerimiz[1] var taburda, felsefe yapmayı sever, siz onunla konuşun. Şiir de yazıyor."

Yüzbaşıyla burada, Kafkasya'da tanışmıştım, ama kendisini daha Rusya'dan biliyordum. Annesi Marya İvanovna Hlopova'nın sahibi olduğu ufak çiftlik, benim çiftliğimden iki verst ötedeydi. Kafkasya'ya hareket etmeden önce kendisine uğramıştım. Yaşlı kadın Kafkasya'ya gidecek olmama çok sevinmişti, çünkü Paşenka'sını görecek (saçları ağarmış, yaşını başını almış yüzbaşıdan Paşenka diye söz ediyordu), ona canlı bir mektup gibi annesinin nasıl yaşadığını anlatacak ve oğlu için hazırladığı paketi götürecektim. Ünlü börekleri ve tütsülenmiş tavuk eti dilimleriyle karnımı tıka basa doyuran Marya İvanovna, yatak odasına gidip üzerine saten bir kurdele tutturulmuş, siyah renkli, büyükçe bir nazarlık getirdi.

"İşte kurtarıcı Meryem Anamız!" dedi, haç çıkarıp öptüğü tasviri bana uzattı. "Bunu lütfen kendisine verin. Kafkasya'ya gittiğinden beri dualar ettim, adaklar adadım... Dedim ki, eğer oğulcuğum ölmez sağ kalırsa, onun için Tanrının anasının tasvirini yaptıracağım. On sekiz yıldır Koruyucu Anamızla azizler esirgediler kendisini: Nice cenklere girdi ama bir kez olsun yaralanmadı! Kendisinin yanında Mihaylo diye biri vardır, onun anlattıklarını dinleyince tüylerim diken diken oldu. Hakkında tüm bildiklerimi hep başkalarından öğrendim... evlatçığım benim, kendisi hiçbir şey anlatmaz bana, oralarda başına gelenler hakkında. Beni korkutmaktan çekinir."

(Kafkasya'ya gittiğimde öğrendiğime göre dört kez, hem de bayağı ağır bir şekilde

yaralanmış yüzbaşı. Ben de bunu kendisinden değil, başkalarından duydum. Ve hiç kuşkusuz ne bu yaralanmalar, ne de yer aldığı çarpışmalar üzerine annesine tek kelime bir şey yazmış.)

"Bu kutsal tasviri üzerinde taşısın," diye sürdürdü yaşlı kadın. "Kutsadım ben onu. Mübarek Koruyucu Anamız kendisini esirgeyip koruyacaktır! Özellikle de savaşlarda, çarpışmalarda üzerinde taşısın bunu. Annen aynen böyle söyledi deyin, isteğidir bu onun senden deyin!"

İsteğini yerine getireceğime söz verdim.

"Paşenka'mı seveceğinize eminim... Harika bir insandır! İnanır mısınız, hiç sektirmeden her yıl para yollar bana. Kızım Annuşka'ya da hep yardım eder. Ve bunların hepsini tek bir aylıkla yapar!" Sözlerini gözyaşları içinde şöyle tamamladı: "Bana böyle bir evlat verdiği için Tanrıya şükürler olsun!"

"Sık yazar mı size?" diye sordum.

"Ne gezer! Pek seyrek yazar. Yılda bir kez. Onu da para yolladığında. Ve yalnızca birkaç sözcük. Anneciğim, diye yazmıştı bir kez, eğer ben size yazmazsam, bilin ki iyiyim demektir; Tanrı korusun bana bir şey olacak olursa, o zaman benden değil, başkalarından alırsın mektubu."

Yüzbaşıya annesinin armağanını verdiğimde (benim evimde olmuştu bu), bir kâğıt istedi, armağanını özenle sardı. Annesinin nasıl yaşadığı üzerine ayrıntılı şeyler anlattım kendisine. Yüzbaşı hiç sözümü kesmeden dinledi. Sözlerimi bitirdiğimde dip köşeye çekildi, uzun uzun piposunu doldurdu. Neden sonra boğuk bir sesle:

"Evet, çok iyi bir kadındır," dedi. "Bakalım Tanrı bir kez daha görüşmemize izin verecek mi?"

Bu yalın sözler sevgiyle, hüzünle doluydu.

"Neden bunca zamandır hep buradasınız?" diye sordum.

"Öyle gerekiyor," dedi. "Çift maaş bizim gibi yoksullar için önemli."

Tutumluydu yüzbaşı: Kumar oynamaz, içki âlemlerinde pek sık görülmez ve ucuz tütün içerdi: Nedendir bilinmez, sambrotalik tütün diye adlandırırdı içtiği tütünü. Gözlerinin içine kolayca bakılabilen ve bu bakışta rahatlık, hoşluk duyulan, sade, yalın bir Rus insanı

olarak gördüğüm yüzbaşıyı önceleri de beğenirdim. Ama bu konuşmadan sonra ona içtenlikle saygı da duymaya başladım.

II

Ertesi gün sabahın dördünde kapımdaydı yüzbaşı. Apoletsiz, eski, eprimiş bir ceket ve genişçe bir Lezgin pantolonu giymişti, başında sararmış, kurpeyden[2] beyaz bir papak vardı. Pek de göz alıcı olmayan bir Asya kılıcını da omzuna çapraz asmıştı. Seyrek kıllı kuyruğunu sallaya sallaya hafif bir rahvanla yürüyen, başı hep önüne eğik bir maştak[3] vardı altında. Görünüş olarak pek öyle cengâver bir havası olmayan iyi yürekli yüzbaşının yakışıklı olduğu da söylenemezdi, buna karşın, etrafındaki herkese ve her şeye karşı öyle kayıtsız bir havası vardı ki, bu da insanda ister istemez bir saygı uyandırıyordu.

Hiç bekletmedim yüzbaşıyı, atıma atlamamla kale kapısından çıkmamız bir oldu.

Tabur iki yüz sajen kadar önümüzdeydi ve dalgalanan, tek parça kara bir kütleyi andırıyordu. Bunun bir piyade taburu olduğu, uzaktan sık iğneleri andıran süngülerden, trampet sesiyle askerlerin bize kadar ulaşan şarkılarından ve tabii bir de kaledeyken pek çok kez dinleyip hayranı olduğum, 6. Bölük'ün harika tenorunun ana ezgiyi yineleyen sesinden anlaşılabiliyordu sadece. Yol, derin ve geniş bir balkanın[4] ortasında, şu günlerde iyiden coşup oynamaya başlamış küçük bir derenin kıyısı boyunca ilerliyordu. Bir yabangüvercini sürüsü dere boyunca bazen kıyıdaki taşlara konarak, bazen havalanıp hızlı daireler çizerek gözden yitiyordu. Güneş henüz görünmüyordu, ama sağdaki tepenin üstü aydınlanmaya başlamıştı. Kirli beyaz taşlar, yeşile çalan sarımsı yosunlar, üzerleri çiy taneleriyle kaplı, ağacımsı kızılcık çalıları, karaağaçlar, sabah güneşinin saydam, altınsı ışıkları altında görkemli bir rölyef gibi olağanüstü bir açıklık ve belirginlikle ortaya çıkmıştı. Buna karşılık, düzensiz ve dalgalanan katmanlar halinde yoğun bir sisle kaplı karşı yamaç ve etekleri, soluk leylaktan, siyaha çalan koyu yeşile ve yer yer beyazlara dek birbirinden kolay ayırt edilemeyen renklerin seçildiği iç karartıcı, külrengi bir görünüm içindeydi. Tam karşımızda, ufkun laciverde çalan koyu maviliğinde, en küçük ayrıntılarına dek seçilebilen çizgileri ve alacalı gölgeleriyle çarpıcı bir görünüm sunan, göz kamaştırıcı beyazlıktaki karlı dağ kütleleri vardı. Çekirgeler, kızböcekleri ve daha binlerce börtü böcek uyanmış, insanın kulaklarının içinde sayısız minik çıngırak çalınıyormuşçasına yüksek otlar arasından hiç dinmeyen bir vızıltı yükselmeye başlamıştı. Su, ot ve sis kokuyordu hava: Güzel bir erken yaz sabahı kokusu. Yüzbaşı piposunu tüttürmeye başladı. Sambrotalik tütün ve yanmış kav kokusu müthiş hoşuma gitti.

Tabura bir an önce yetişmek için yoldan değil, kestirmeden gidiyorduk. Yüzbaşı her zaman olduğundan daha düşünceliydi, Dağıstan piposu ağzından hiç düşmüyordu. Islak,

uzun otlar üzerinde koyu yeşil, belli belirsiz bir iz bırakan atını ikide bir topuklayıp duruyordu. Atın ayakları altından bir tordokanie[5] ve avcıların yüreklerini hop ettiren bir kanat sesiyle birlikte bir sülün fırladı ve ağır ağır yükseldi. Yüzbaşının en ufak bir şekilde dikkatini çekmedi bu.

Arkamızdan hızlı nal sesleri duyduğumuzda tabura yaklaşmak üzereydik, hemen sonra da üzerinde subay ceketi, başında beyaz papak bulunan temiz yüzlü, çok genç biri dörtnala sürdüğü atıyla bize yetişti, yanımızdan geçerken gülümsedi, başını hafifçe eğerek yüzbaşıyı selamladı, kırbacını havada salladı... ve hızla uzaklaştı. Ona ilişkin ayırt edebildiğim tek şey at üstünde duruşu ve dizginleri tutuşundaki olağanüstü incelik oldu, bir de inanılmaz güzellikteki kara gözleriyle, düğme burnu ve yeni terlemeye başlamış bıyıkları. Onda en hoşuma giden de, bizim kendisine sevgi dolu bakışımızı fark edince kendini tutamayıp gülümsemesi olmuştu. Bir tek bu gülümsemesinden bile onun çok genç biri olduğunu anlamak mümkündü.

"Nereye gidiyor böyle dörtnala?" diye homurdandı yüzbaşı, piposunu ağzından çıkarmadan; canı sıkılmış gibiydi.

"Kimdi o?" diye sordum.

"Asteğmen Alanin, benim bölüğümde subay adayı. Daha geçen ay geldi askeri okuldan."

"Bu herhalde katıldığı ilk operasyon?"

Gömüldüğü derin düşünceler arasından yüzbaşı dalgın dalgın mırıldandı:

"Bayram çocuğu gibi... gençlik işte!"

"Kim olsa sevinir," dedim ben. "Genç bir subay... ne kadar ilginç bir durum!"

Yüzbaşı iki dakika kadar sustuktan sonra bas bir sesle:

"Bu yüzden dedim ben de, gençlik işte," diye dedi. "Daha ortada gördüğün bir şey yokken, neye seviniyorsun? Sık sık böyle görevlere çık, bakalım sevinebiliyor musun? Biz şimdi burada, diyelim yirmi subay göreve gidiyoruz. Şurası kesin ki, içimizden kimi ölecek, kimi yaralanacak. Bugün ben, yarın bilmem kim, öbür gün bilmem kim... bunda sevinecek ne var?"

III

Güneş dağın ardından ışıl ışıl görünüp de, içinde ilerlemekte olduğumuz derin boğazı aydınlattığı anda, karşı yamaçtaki sis katmanları dağıldı, ortalık bir anda ısınıverdi. Omuzlarında tüfekleri ve torbalarıyla askerler tozlu yolda ağır ağır ilerliyorlardı. Zaman zaman, pek az sözcüğü Rusça olan konuşmalar duyuluyordu saflar arasında, bu sözleri gülüşmeler izliyordu. Çoğu erbaş olan birkaç yaşlı asker, üzerlerinde beyaz üniforma ceketleri, ellerinde pipoları, usul usul konuşarak yolun karşı tarafından gidiyorlardı. Üçer atın çektiği tepeleme yüklü arabalar yoğun bir toz bulutu kaldırarak ağır ağır ilerliyor, kaldırdıkları toz havada kımıltısız asılı kalıyordu. Subaylar atlarıyla önden gidiyor, bazıları Kafkasya deyişiyle cigitlik[6] yapıyordu: Dört kez kamçılayarak ileri atılmasını sağladıkları atlarını dizginlere asılıp zınk diye durduruyorlardı. Kimi subaylar da sıcağa, boğucu havaya karşın bir şarkı bitince öbürüne başlayan şarkıcı askerlerle ilgileniyordu.

Piyadelerin yüz sajen kadar ilerisinde, atlı Tatarların yanında büyük, beyaz bir ata binmiş, uzun boylu, yakışıklı bir subay vardı; üzerinde Asyalı giysileri bulunan subayın her ne kadar bir kahramanlığını gözüyle gören kimse yoksa da, alayda adı müthiş kahramana çıkmıştı. Üzerinde sırma süslemeli siyah bir beşmet, ayaklarında siyah dolaklar ve yine çirazlı[7] çuvyak[8] vardı; beşmetinin üzerine sarı bir çerkezka giymiş, papağını da arkaya doğru yıkmıştı. Çerkezkasının sırtında ve göğsünde de gümüş tellerle işlenmiş süsler göze çarpıyordu. Sırtındaki avcı kayışına bir tabanca asılıydı, bir başka tabancayla bir hançeri de beline asmıştı. Bütün bunların üzerine bir de kırmızı sahtiyan kınında sırma işlemeler bulunan bir kılıç kuşanmış, omzuna da çapraz olarak siyah kılıflı bir tüfek asmıştı. Giyim kuşamı, duruşu, halleri, havaları, Tatarlara benzemeye çalıştığını gösteriyordu. Hatta yanındaki Tatarlara benim anlayamadığım bir şeyler söyledi, ama adamların birbirlerine göz ucuyla bakıp alaycı gülümsemelerinden söylenen sözü onların da anlamadıkları sonucunu çıkardım. Kendini Marlinskiy-Lermontov[9] biçeminde şekillendirmiş genç subaylarımızdan biriydi kısacası. Bu tür insanlar, zamanımızın kahramanları diyebileceğim Mulla Nurov ve benzerlerinin prizmasından bakarlar Kafkasya'ya ve davranışlarında da kendi eğilimleri değil, bu örneklerdir belirleyici olan.

Bu teğmen büyük olasılıkla, örneğin, ne yaptığını bilen, ciddi kadınların ve general, albay, komutan yaveri gibi önemli görevleri olan insanların oluşturduğu topluluklardan hoşlanan biriydi. Hatta bence kesinlikle böyle biriydi. Çünkü müthiş kibirli ve inanılmaz ün düşkünüydü. Ama önemli gördüğü herkese ille de kaba yanını göstermeyi, kabalıklar yapmayı sanki vazgeçilmez bir görev bilirdi. Gerçi oldukça ılımlı kabalıklardı bunlar...

Örneğin, kaleye bir genç hanım gelse, üzerinde bir tek kırmızı gömlek, çıplak ayaklarında da yalnızca çuvyakları olduğu halde, bu genç hanımın penceresi önünde kunaklarıyla[10] birlikte bağıra bağıra konuşarak, küfürler ederek dolaşmayı görev bilirdi. Ama bütün bunları o genç hanımı aşağılamaktan çok, kendisinin ne kadar beyaz, güzel bacakları olduğunu, eğer kendisinin de gönlü olsaydı onun gibi bir adamı sevmenin ne harika bir şey olacağını göstermek için yapardı. Ya da pusu kurup yoldan geçecek düşman Tatarları öldürmek için birkaç Tatar arkadaşıyla birlikte geceleyin dağa çıkardı; içinden bir ses hiç durmadan bu yaptığının yiğitlikle, kahramanlıkla bir ilgisi olmadığını söylese de, bu insanlara acı çektirmeyi görevi bilirdi: Sanki bu insanlar bir nedenle onu aldatmışlar, düş kırıklığına uğratmışlardı ve sanki kendisi de bir nedenle onlardan nefret etmişti. Boynunda asılı kocaman bir tasvirle, yatarken bile çıkarmadığı gömleğinin üzerine astığı hançerini üstünden hiç ayırmazdı. Çünkü düşmanları olduğuna inanırdı, içtenlikle inanırdı buna. Birilerinden öç alması gerekeceğine inandırmıştı kendini, uğrayacağı bir aşağılanmayı kanla temizlemek onun için hazların en büyüğüydü. Nefret, öç, hor görme gibi duyguların en yüce, en şiirsel duygular olduğuna inanırdı. Ama daha sonra bir rastlantıyla tanıştığım sevgilisi –elbette bir Çerkez kızıydı bu– onun son derece sevecen, yufka yürekli biri olduğunu söyleyecekti bana: Her akşam, karamsar düşüncelerini bir kâğıda yazar, cetvelle çizgiler çizdiği bir başka kâğıda hesaplar yapar, sonra da diz çöküp Tanrıya yakarırmış. Bir tek kendine karşı kendi istediği gibi olabilmekten, arkadaşlarıyla askerlerinin onu onun istediği gibi anlayamamalarından acı duyarmış. Kunaklarıyla çıktığı dağdaki gece keşiflerinden birinde bacağından vurduğu düşman bir Çeçen'i tutsak almış ve yedi hafta boyunca Çeçen'in yarasını sağaltmak için uğraşmış, ona çok iyi bakmış, yakın bir dostuymuş gibi bir dediğini iki etmemiş; iyileştiğinde de kendisini armağanlar vererek salıvermiş. Daha sonra yine bir gece keşif görevinde, teğmen ve adamları düşmana kurşun yağdırarak zincir halinde geri çekilmekteyken birinin kendisine seslendiğini duymuş; bakmış, yaraladığı Çeçen kunağı ileri çıkmış, ona kendisinin de çıkmasını işaret ediyor. Teğmen, kunağına doğru ilerlemiş, elini sıkmış. Dağlılar bu sırada uzakta durup ateşi kesmişler, ama teğmen daha atının başını geri çevirdiği anda birkaç kişi ateş etmiş ve kurşunlardan biri belinin altını sıyırıp geçmiş. Bir başka olaya da ben kendi gözlerimle tanık olmuştum: Bir gece kalede yangın çıkmıştı ve iki bölük asker yangını söndürmeye çalışıyordu. Birden kızıl alevlerin aydınlattığı kalabalığın ortasında, kuzgun karası ata binmiş uzun boylu birinin karaltısı göründü. Kalabalığı yararak alevlerin en yoğun olduğu yere doğru atılan karaltı, bir ucundan yanmaya başlamış olan eve iyice yaklaşınca atından indi: Bu, teğmendi. Atından atlamasıyla alevlerin içine dalması bir oldu; beş dakika kadar

sonra saçları ütülenmiş, dirseklerinden alevler yükselerek dışarı çıktığında koynuna iki güvercin sokulu olduğunu gördük.

Rozenkrants'tı teğmenimizin adı, soyundan sopundan söz ettiğinde –ki sık söz ederdi– adının varyag[11] soylu olduğunu gösterdiğini söylerdi; ama o kendinin de, atalarının da tertemiz Rus soyundan geldiklerini kanıtladı.

IV

Günlük yolunun yarısını tamamlayarak tam tepeye yükselen güneşin yakıcı ışınları kuru toprağa saplanıyordu. Masmavi gökyüzü pırıl pırıldı. Yalnızca karlı dağların yamaçları beyazımsı leylak rengi bulutlarla kaplanmaya başlamıştı. Saydam bir toz bulutuyla doluydu sanki hava; durgun ve dehşetli sıcaktı. Birliğimiz küçük dereye varınca mola verdik. Tüfek çatan askerler doğruca dereye atıldılar; gölgede, bir davulun üzerine oturan tabur komutanı, değirmi yüzüne rütbesine uygun bir anlam vererek, birkaç subayla birlikte bir şeyler atıştırmaya başladı. Yüzbaşı, bölük arabasının altına, otlara uzandı. Yiğit Teğmen Rozenkrants'la birkaç genç subay, yere serdikleri kepeneklerinin üzerine yerleşerek bir içki meclisi oluşturdular: Karşılarına asker gibi dizdikleri matara ve içki şişelerinden anlaşılıyordu bu, bir de yine tam karşılarına yarım ay şeklinde dizilen şarkıcıların son derece coşkulu hallerinden: Islıkla bir Lezgin dans havası çalıyordu şarkıcılar.

Geçmişte bir gün

Tray-ray, ra-ta-tay...

İsyan ettiydi Şamil

Tray-ray, ra-ta-tay...

Sabah atıyla hızla yanımızdan geçen genç asteğmen de grup içindeydi. Gülünç bir hali vardı: Gözleri ışıl ışıldı, dili dolaşıyordu; herkesle öpüşmek, kendisinin bütün oradakileri ne kadar sevdiğini açıklamak, oradakilerden de kendisini ne kadar sevdiklerini duymak istiyordu. Zavallı çocuk! Bu halinin ne kadar gülünç olduğunu, açık yüreklilikle, sevecenlikle de olsa insanlara böylesine sırnaşmanın, karşısındakilerde kendisine karşı sevgi uyandırmak şöyle dursun –ki hep istediği, beklediği şeydi bu– tam tersine, bu nedenle küçük görüleceğini, alay konusu olacağını henüz bilmiyordu. Bilmediği bir başka şey de, aşırı heyecanlandığında gür, kara saçlarını arkaya savurup, kepenek üzerinde dirseklerine dayanarak yatışının ne kadar sevimli olduğuydu.

Arabanın yanında oturan iki subay, önlerine çektikleri bir sandık üzerinde "enayi" oynuyorlardı.

Bana gelince, askerlerle subayların konuşmalarını izliyor ve büyük bir dikkatle yüz ifadelerini inceliyordum, ama kimsede kendi duyduğum tedirginliğin en ufak bir izinin bile olmadığını fark ediyordum. Yaptıkları şakalar, attıkları kahkahalar, anlattıkları öyküler, bizi

bekleyen tehlike karşısında ne kadar umursamaz, kaygısız bir ruh hali içinde bulunduklarını gösteriyordu. Aramızdan kimilerinin birliğin dönüşünü göremeyecekleri gibi bir olasılık hiç yokmuş gibi sanki!

V

Akşam saat yedi civarında, yorgunluktan bitmiş, toza toprağa batmış durumda X Kalesi'nin geniş kapılarından içeri girdik. Şiirsel bir görüntü içindeki bataryalar, kale dolaylarında çepeçevre kavak ağaçlarınca kuşatılmış bahçeler, sararmaya yüz tutmuş ekili tarlalar ve karlı dağların çevresinde, adeta onlara öykünerek zincir biçiminde toplaşan, onlar gibi tuhaf ve onlar gibi güzel bir görüntü oluşturan bulutlar, batmakta olan günün artık büsbütün yatık gelmeye başlayan son pembe ışıklarıyla yıkanıyordu. Minicik bir saydam bulutu andıran hilal, ufukta yerini almıştı. Kale kapısının hemen önünden başlayan avulda, Tatarın biri düz bir dağlı damının üzerine çıkmış, ezan okuyordu. Birliğimizin şarkıcıları büsbütün canlanmış, coşmuş gibiydiler.

Biraz dinlenip üstüme başıma çekidüzen verdikten sonra, generalle ilgili dileğimi iletmek üzere, yaverinin yanına gittim. Önceden tanışmışlığım vardı yaverle. Kalmakta olduğum Vorstadt'tan[12] generalin konutuna giderken, kırk yıl dursam bu kalede göreceğimi düşünemeyeceğim bir şey gördüm. Arkamdan gelip beni geçen iki kişilik şık bir arabadan Fransızca konuşmalar geliyordu; ayrıca, arabanın penceresinde son moda bir kadın şapkası görünüp yitmişti. Komutanın konutunun açık penceresinden, akortsuz bir piyanoda çalınan Lizanka ya da Katenka polkası duyuluyordu. Önünden geçtiğim bir meyhanede ellerinde şarap bardakları ve sigaralarıyla oturan yazıcılardan biri ötekine, "Müsaade buyurun efendim, siyaset dediniz miydi, Marya Grigoryevna'nın üzerine kimseyi tanımam!" diyordu. Redingotu eski, yüzü hastalıklı, kambur bir Yahudi, kırık dökük, cırlak sesli bir laternayı itekliyor, tüm Vorstadt Lucia'nın final sahnesinden ezgilerle inliyordu. Başlarında ipek eşarpları, ellerinde parlak renkli şemsiyeleriyle tahta kaldırımda yürüyen iki kadın, giysilerini hışırdatarak salına salına yanımdan geçip gittiler. Biri mavi, öbürü pembeli giyinmiş, başları açık iki genç kız alçak bir evin önünde duruyor, attıkları yapmacık, tiz kahkahalarla oradan geçen subayların ilgisini çekmeye çalışıyorlardı. Tiril tiril giysileri, bembeyaz eldivenleri ve ışıltılı apoletleriyle subaylar, caddelerde dolaşıp hava atıyorlardı.

Yaver tanışımı, generalin konutunun alt katında buldum; kendisine tam düşüncelerimi açıklamış, ondan da bunların pekâlâ gerçekleştirilebilecek şeyler olduğu yanıtını almıştım ki, hemen önünde oturmakta olduğumuz pencerenin dibinden deminki şık araba geçti ve seslerden çıkartabildiğim kadarıyla az ileride, bulunduğumuz binanın kapısı önünde durdu. Arabadan inen uzun boylu, zarif bir piyade binbaşı konuta girip doğruca generalin odasına yöneldi.

Yaver, yerinden kalkarak:

"Ah, bağışlayın lütfen," dedi. "Hemen gidip generale haber vermem gerek."

"Arabadaki kim?" diye sordum.

"Kontes," dedi ve ceketinin düğmelerini ilikleyerek üst kata koştu.

Birkaç dakika sonra, kısaca boylu ama son derece hoş bir adam çıktı kapıya; ceketinde apolet yoktu, yakasında beyaz haç nişanı görülüyordu. Binbaşıyla yaver, ayrıca tanımadığım iki de subay, hemen arkasındaydı. Kendi önemini bilen birinin havasını yayıyordu general; sesinden, konuşmasından, tüm davranışlarından sezilen buydu.

Elini arabanın penceresinden içeri uzatırken:

"Bonsoir, madame la comtesse,"[13] dedi.

Arabanın penceresinde sarı bir şapka altında, gülümseyen, güzel bir yüz göründü, glase eldivenli küçücük bir el generalin elini sıktı.

Birkaç dakika süren konuşmalardan tek duyabildiğim, generalin pencerenin önünden geçerken gülümseyerek söylediği şu sözler oldu:

"Vous savez, que j'aifait voeu de combattre les infidèles; prenez donc gadre de le devenir."[14]

Arabadan gülme sesleri duyuldu.

"Adieu donc, cher général."[15]

"Non, à revoir, n'oubliez pas, que je m'invite pour le

soirée de demain."[16]

Araba hareket etti.

"Amma iş ha!" diye düşünüyordum, eve dönerken. "Bu adam bir Rus insanının sahip olabileceği her şeye sahip: Şan, şöhret, para, pul... ve aynı adam, nasıl biteceğini bir tek Tanrının bilebileceği bir savaştan önce güzel bir kadınla şakalaşıyor, sonra da sanki onunla bir baloda karşılaşmış gibi, ertesi gün için ondan birlikte çay içme sözü alıyor!"

Ama şaşkınlıkla izleyeceğim şeyler henüz bitmemişti: O gün, yaver arkadaşın yanında gördüğüm K. Alayı'ndan gencecik bir teğmen aklımı büsbütün karıştırdı. Kadınsı denebilecek denli sıkılgan, ürkek biriydi teğmen; yavere dert yanmaya, kendisine oyun edip, yapılacak harekâta katılmasını engelleyen arkadaşlarından yakınmaya gelmişti. Alçaklıktan başka bir şey değildi kendisine bu yaptıkları ne arkadaşlığa, ne dostluğa sığardı. Asla, ama asla unutmayacaktı bunu vb. vb. Dikkat kesilerek kendisini incelememe karşın, yüzünde de, sesinin tınısında da en ufak bir yapmacıklık bulamadım; tam tersine, Çerkezlere kurşun sıkmasına ve Çerkez kurşunları altında bulunmasına engel olunduğu için, haksız yere dayak yemiş bir çocuğun derin üzüntüsü içindeydi. Hiç, ama hiçbir şey anlamamıştım.

VI

Birlikler akşam saat onda yürüyüşe geçeceklerdi. Sekiz buçukta atıma atlayıp generalin konutuna gittim. Komutan ve yaverinin işlerinin olabileceğini düşünerek içeri girmedim, atımı çite bağlayıp, oradaki bir toprak yığınına oturdum: Niyetim, general çıkar çıkmaz koşup ardından yetişmekti.

Gündüzün sıcağı, yerini gecenin ayazına bırakmış, göz kamaştırıcı gün ışığının yerini, bol yıldızlı lacivert gökte kendi çevresinde solgun bir hale oluşturarak alçalmaya başlayan hilalin donuk ışığı almıştı. Evlerin pencereleri aydınlanmıştı; toprak damların pencerelerini kapatan tahta kapakların aralıklarından ışık sızıyordu. Ufukta, ay ışığının aydınlattığı saz damlı, beyaz badanalı evlerin de gerisinde yer alan bahçelerin çevresindeki kavaklar, olduklarından daha yüksek, daha kara görünüyorlardı.

Evlerin, ağaçların, çitlerin uzamış gölgeleri, ay ışığının aydınlattığı tozlu yola vuruyordu. Derede kurbağalar durmamacasına ötüyor[17], yollarda bazen telaşlı ayak sesleri ve konuşmalar, bazen nal sesleri duyuluyordu; arada bir Vorstadt yönünden gelen laterna sesi, bazen bir rüzgâr uğultusunu andırıyordu, bazen de Aurora Walzer'e benzer bir şarkının ezgilerini.

Orada durup beklerken kafamdan neler geçtiğini söyleyecek değilim. Bunun ilk nedeni, çevremde herkes gayet neşeli, keyifliyken, benim zihnimden sürekli karamsar düşüncelerin geçmesinden utanışım; ikincisi de bu düşündüğüm şeylerin öyküme uygun şeyler olmaması. Bu düşüncelere öyle dalmışım ki, ne çanın on biri vurduğunu duymuşum, ne de generalin, maiyetiyle birlikte önümden geçip gittiğini fark etmişim.

Telaşla atıma atlayıp, artlarından seğirttim.

Artçılar henüz kale kapısındaydılar. Köprü ağzında yığılmış toplar, sandıklar, bölük arabaları, bağırarak sağa sola emirler yağdıran subaylar arasından kendime güçlükle yol açabildim. Kapıdan çıktıktan sonra sıkı bir tırısla, uzunluğu neredeyse bir versti bulan ve karanlıkta hiç ses çıkarmadan ilerlemekte olan birliği geçip generale yetiştim. Topçuların yanından geçerken, toplar arasında atlarıyla dolaşmakta olan subaylardan birinin o kaskatı sessizliğe hiç yakışmayan, o görkemli uyumu adeta alaşağı eden Almanca bağırmasıyla irkildim: "Artillerist! Paaalnik!" Bunu, bir erin telaşla şu bağırışı izledi: "Şevçenko! Teğmen ateş istiyor!"

Büyük bölümü siyaha çalan, uzun kül rengi bulutlarla kaplı gökyüzünde, bulutların

aralandığı birkaç yerde görülebilen tek tük yıldızların ışıkları cılızdı. Hemen sağımızdaki kara dağların ardına gizlenen ay, eteklerin bıçak kesmez karanlığıyla çelişki yaratarak yukarıyı, dağın doruklarını titrek ışıklarıyla belli belirsiz aydınlatıyordu. Ilık bir hava vardı ve kaskatı bir sessizlik... otlarla bulutlar bile kımıldamıyorlardı sanki. Karanlık öyle yoğundu ki, uzak yakın hiçbir nesneyi ayırt edebilmek mümkün değildi. Yolun iki yanındaki karaltıları bazen kayaya, bazen bir hayvana, bazen de tuhaf bir insana benzetiyordum; hışırtılarını duyup, üzerlerini kaplayan çiylerin diriliğini, tazeliğini sezinleyince, bunların çalı öbekleri olduğunu ancak anlayabiliyordum.

Önüm, titreşen kapkara bir duvardı sanki: Duvarın gerisinde de belli belirsiz kımıldayan birtakım lekeler seçiliyordu. Öncü atlılarla, general ve maiyetiydi bunlar. Ardımızda da devinip duran kapkara bir kütle vardı, ama ilkinden daha alçaktı bu kara kütlenin boyu: Piyadelerdi bunlar.

Birliğimiz o denli sessizdi ki, gecenin birbiri içinde erimiş, bin bir gizemle dolu sesleri açıkça duyulabiliyordu: Kimi umutsuz bir ağıtı, kimi kahkahayı andıran uzak ve hazin çakal ulumaları; çekirgelerin, kurbağaların, bıldırcınların tekdüze cırıltıları; nedenini bir türlü anlayamadığım, insana sanki gitgide yaklaşıyormuş gibi gelen tuhaf bir uğultu; doğanın belli belirsiz duyumsanan, bizim gecenin sessizliği adını verdiğimiz bütüncül bir ezgi içinde eriyip birbiriyle kaynaşmış gece devinimleri... Bir tek boğuk nal sesleri ve yavaşça ilerleyen birliğin yüksek otlarda çıkardığı hışırtı bu sessizliği bozuyordu, aslında bunlar da sessizliği bozmaktan çok bu sessizliğe karışıp onun içinde eriyordu.

Çok seyrek de olsa ağır bir toptan madeni bir ses yükseliyor, birbirine çarpan süngülerden bir şakırtı geliyor, kısık sesle konuşmalar ya da bir atın burun çaldığı duyuluyordu.

Bütün barışçıl güzelliği ve gücüyle doğa soluk alıp veriyordu.

Şu sayısız yıldızla donanmış uçsuz bucaksız gökyüzü altındaki güzeller güzeli dünya nasıl dar gelir insanlara? Şu büyüleyici doğanın bağrında insan ruhu nasıl olur da kin, öç, kendi benzerlerini yok etme gibi duygulara kapılabilir? Nasıl olur da güzelliğin ve iyiliğin doğrudan ifadesi olan doğanın bir dokunuşuyla insan yüreğindeki bütün kötülükler yok olmaz?

VII

İki saattir yürüyorduk. Nedense titremeye başlamıştım, üstelik uykum da gelmişti. Karanlıkta yine aynı belirsiz nesneler görünüp yitiyordu: Az ilerimde kımıldayan kara bir duvarı andıran koyuluk, hemen önümde kuyruğunu sallayarak ve arka bacaklarını geniş geniş açarak yürüyen beyaz bir atın sağrısı, beyaz çerkezkalı birinin sırtı: Adam sırtına siyah kılıflı bir tüfekle, süslü kılıfından beyaz kabzasının ucu görünen bir tabanca asmış; kumral bıyıkları, kunduz yakalığı ve güderi eldiveni aydınlatan bir sigara ateşi; atımın boynuna doğru eğilip gözlerimi kapadım, birkaç dakika için kendimden geçtim. Sonra birden o bildik nal sesleri ve ot hışırtılarını duyarak şaşırdım; çevreme bakındım: Ya ben yerimde duruyordum, ama önümdeki o kara duvar benim üzerime doğru geliyordu ya da duvar durduğu yerde duruyordu, ben onun üzerine gidiyordum. Kaynağını anlayamadığım kesintisiz uğultunun gitgide yaklaştığını fark etmek beni daha da çok şaşırttı. Su sesiydi bu. Derin bir dağ boğazına girmiştik ve boğazdan yılın bu aylarında iyice kabaran bir dağ ırmağı akıyordu.[18] Sudan yükselen uğultu büsbütün güçlendi, otlar daha sıklaştı, boyları yükseldi, ıslaklıkları arttı. Çalı öbekleri de sıklaştı, ufuk gitgide daraldı. Dağların oluşturduğu zifiri karanlıkta yer yer bir ateşin parlamasıyla sönmesi bir oluyordu.

Yanımdaki Tatara, fısıltıyla:

"Nedir bu ateşler?" diye sordum.

"Bilmiyor musun?"

"Bilmiyorum."

"Dağlılar tayaklara[19] saman bağladı, yaktı ve onu havada sallıyor..."

"Neden yapıyorlar bunu?"

"Rus'un geldiğini her kişi bilsin diye..." dedi ve gülümseyerek ekledi: "Ay-ay- ne tomaşa[20] vardır şimdi avullarda! Hurda-murda[21], ne bulurlarsa hendeklere taşıyorlardır."

"Yani gelişimizi biliyorlar mı?"

"He ya! Bilmez hiç? Her zaman bilirler. Böyledir bizim halk!"

"O zaman Şamil de şimdi bize karşı sefer hazırlığı görüyordur?"

"Yok![22]Şamil kendisi sefere çıkmayacak, naip[23]yollayacak. Kendisi yukarıdan dürbünle bakacak."

"Uzak mı oturduğu yer?"

"Yok uzak. Aha şu sol yanda. 10 verst ötede."

"Nereden biliyorsun bütün bunları? Sen de oralarda bulundun mu?"

"Ben orada idim. Bizim her kişi dağlarda idik."

"Peki Şamil'i gördün mü?"

"Yok! Biz Şamil'i görebilmez! Çok mürit...[24]yüz, üç yüz bin mürit var... Onların ortasında durur Şamil!"

Dalkavukça bir saygıyla söylemişti bunları.

Yukarı bakınca, doğuda gökyüzünün aydınlanmaya başladığı, Boğa takımyıldızının ufka doğru alçaldığı görülüyordu; bizim yürümekte olduğumuz boğazsa hâlâ ıslak ve karanlıktı.

Birden, az ilerimizde, karanlıkta birkaç ateş parladı, hemen ardından da kurşunlar vızıldamaya başladı. Sabahın kaskatı sessizliğinde silah sesleri ve tiz haykırışlar en uzaklara dek ulaştı. Bir düşman öncü koluydu bu. Koldakiler Tatarca naralar atıp sağa sola rastgele ateş ettikten sonra kaçıp dağıldılar. Sonra yine sessizlik egemen oldu her yana. General, çevirmeni istedi yanına. Beyaz çerkezkalı Tatar, generalin yanına gitti, ikisi el kol hareketleri yaparak uzun uzun bir şeyler fısıldaştılar.

"Albay Hasanov, zincirin dağılmasını emredin!" dedi general; sesi alçak, ama sözleri son derece açık, anlaşılırdı.

Birlik iyice ırmağa yaklaştı. Boğazın karanlık dağları geride kalmış, hava aydınlanmaya başlamıştı. Soluk birkaç yıldızın hâlâ seçilebildiği ufuk iyice yükselmiş, uzaklaşmış gibiydi; doğuda şafağın ilk ışıltıları olanca keskinliğiyle kendini göstermişti. Batıdan serin bir rüzgâr esiyor, gürüldeyerek akan ırmağın üzerinde, buharı andıran ışıl ışıl bir sis yükseliyordu.

VIII

Geçit yerini gösteren rehberin hemen ardından öncü atlılar, onların ardından da general ve maiyeti girdiler suya. Atların göğsüne kadar gelen su, yer yer suyun yüzeyine kadar yükselen kocaman ak taşlar arasından inanılmaz bir hızla akıyor, atların bacakları arasında köpürerek çağıldıyordu. Suyun gürültüsünden şaşkına dönen atlar başlarını kaldırıp kulaklarını dikiyor, ama yine de ölçülü, dikkatli adımlarla akıntıya karşı yürümeye devam ediyorlardı. Irmağın dibinin düzgün olmayışı hayvanların yürüyüşünü daha da güçleştiriyordu. At sırtındakiler bacaklarını yukarı çekmiş, silahlarını havaya kaldırmışlardı. Bir tek fanilalarıyla kalan yaya askerlerse giysilerine sardıkları silahlarını yukarı kaldırmışlar, yirmişer kişilik gruplar halinde el ele tutuşarak, akıntıya karşı yürümeye çalışıyorlardı: Yüzlerindeki gergin ifadeden, bu iş için büyük çaba harcadıkları anlaşılıyordu. Top arabalarını yönetenlerse, bağırarak atları tırısa kaldırdıktan sonra daldılar suya. Suyun zaman zaman üzerlerinde bir kamçı gibi şakladığı toplarla yeşil sandıklar, dipteki taşlara vurduğunda metalik çınlamalar yükseldi sudan. Sonuçta, en öndeki iyi huylu bir çift at ve onları izleyen arkadaki öbür çift, suyu köpürte köpürte, kuyrukları ve yeleleri sırılsıklam bir halde karşı kıyıya ulaşmayı başardılar.

Karşı kıyıya geçer geçmez yüzü ciddileşip düşünceli bir hal alan general, atını tırısa kaldırıp hemen karşımızdaki geniş orman açıklığına doğru sürdü; kendisini izleyen atlı Kazaklar da bir avcı zinciri oluşturup orman kıyısına yayıldılar.

Birden, çerkezkalı, papaklı bir adam göründü ormanda, derken ikincisi, sonra üçüncüsü... Subaylardan biri, "Tatar bunlar!" diye bağırdı. Derken karşıdaki ağacın ardından bir duman çıktı. Bir silah sesi duyuldu. Bunu bir başka silah sesi izledi. Bizim ateşimiz düşmanınkinden daha güçlüydü, ama arada bir yanımızdan yöremizden vızıldayarak uçan birkaç mermi, bütün atışları bizim yapmadığımızı gösteriyordu. İşte piyadelerle topçular da zincir içindeki yerlerini aldılar: Piyadeler koşar adım, topçular tırısla. İşte toplar boğuk boğuk gürlemeye başladı bile, havada uçan misketlerden metalik ıslıklar yükseliyor, gülleler hışırdayarak uçuyor, arada tüfeklerin kuru çatırtıları duyuluyor. Geniş orman açıklığının her yanını atlı, yaya askerlerle topçular kaplamış durumda. Toplardan, roketlerden ve tüfeklerden yükselen ince duman sütunları, çiyle kaplı yeşilliğe ve sislere karışıyor. Generale doğru büyük bir hızla sürdüğü atını, tam komutanın yanına varınca sertçe durduran Albay Hasanov:

"Ekselansları!" dedi elini papağına götürüp selam verdikten sonra. "Süvarileri hücuma

kaldırmak için izninizi diliyorum. Simgeleriyle[25] göründüler!.." Ve kamçısıyla ileride, ellerindeki sopaların uçlarına kırmızı, mavi bezler takılı, beyaz atlara binmiş iki Tatarı gösterdi.

"Tanrı yardımcın olsun İvan Mihaylıç!" dedi general.

Albay atını olduğu yerde tam geri döndürerek kılıcını çekti ve "Hurra!" diye bağırarak dörtnala ileri atıldı.

Süvariler "Hurra! Hurra!" haykırışlarıyla komutanlarını izlediler.

Herkes gözünü açmış, olan biteni izliyordu.

İşte sancaklardan biri gitti bile, şimdi ikincisi, işte üçüncüsü ve dördüncüsü...

Süvari saldırısı karşısında ormana çekilen düşman, oradan tüfek atışlarıyla karşılık vermeyi yeğliyor; kurşunlar artık vızır vızır.

"Quel charmant coup d'oeil!"[26] diyor general, ince bacaklı, kuzguni atının üzerinde.

"Charmant!" diye karşılık veriyor binbaşı da, r'leri g gibi söyleyerek. "C'est un vrrai plaisirr, que la guerre dans un aussi beau pays!"[27]

General hoş bir gülümsemeyle:

"Et surtout en bone compaignie!"[28] diye ekliyor.

Binbaşı, eğilerek selamlıyor generali.

Bu sırada uğursuz bir hışırtıyla uçan bir düşman güllesi bir yere şiddetle çarpıyor, arkada bir yerden yaralanan birinin haykırışı duyuluyor. Bu ses beni öyle etkiliyor ki, savaşa ilişkin sahne bir anda bütün güzelliğini yitiriyor. Ama benden başka kimsede bir değişiklik yok sanki: Binbaşı büyük bir içtenlikle gülüyor; başka bir subay sakin bir şekilde söylediği sözleri yineliyor; general, yüzünde sakin bir gülümseme, karşıya bakıyor ve Fransızca bir şeyler söylüyor.

Topçu komutanı, generalin yanına gelerek:

"Emrederseniz, toplarımızla onlara karşılık verelim?" diyor.

General, sigarasından dumanlar salarak, özensizce:

"Evet, korkutun onları biraz," diyor.

Batarya, bir saf oluşturarak hemen atışa başlıyor.

Atışlardan toprak inliyor, topların ağzı cehennem gibi, gözleri yakan yoğun dumandan topların arasında telaşla koşuşturan topçuları seçemiyor insan.

Avul[29], yoğun ateş altında. Albay Hasanov yine hızla geliyor ve generalden aldığı emirle, avula doğru sanki uçuyor. Savaşa özgü çığlıklar, haykırışlar kaplıyor yeniden ortalığı ve süvariler kaldırdıkları toz bulutu içinde yitiyorlar.

Görüntü gerçekten görkemli. Bir tek, çarpışmaların dışında kalan ve bu işlere hiç alışkın olmayan benim için, bu görkemi alaşağı eden bir gereksizlik izlenimi söz konusu: Bütün bu atılışlar, coşku, çığlıklar gereksiz geliyor bana. Havayı doğramak için düşünmeden, ne yaptığını bilmeden baltasını ta başının üstüne kaldırmış bir adamın görüntüsü geliyor gözümün önüne, bütün bu olup bitenler karşısında.

IX

Avul, birliklerimizin işgali altındaydı. General, aralarında benim de yer aldığım maiyetiyle birlikte geldiğinde avulda tek bir düşman kalmamıştı.

Uzun, düz damlı, güzel bacalı, tertemiz evler, bir derenin şırıldayarak aktığı kayalık bir yamaca kondurulmuştu. Bir yanda, kocaman armut ve lıça[30] ağaçlarının oluşturduğu yemyeşil bahçeler göz alıcı gün ışığı altında uzanırken, öbür yanda birtakım tuhaf, uzun karaltılar, yüksek mezar taşları, uçlarına birer top ve renk renk minik bayraklar bağlanmış uzun sırıklar görülüyordu. Cigit mezarlarıydı bunlar.

Birlikler, köyün kapısı önünde bekliyorlardı.

Bir dakika sonra dragonlar, Kazaklar, piyadeler sevinç çığlıkları atarak avulun eğri büğrü sokaklarına daldılar; bomboş avul bir anda canlandı. Orada bir dam göçürülüyor, sağlıklı, sapasağlam bir ağaca inen baltanın sesi duyuluyor, tahta bir kapı paramparça ediliyor; burada bir ot tınazı tutuşturuluyor, çitler, ev alevler içinde kalıyor, yoğun bir duman sütunu masmavi gökyüzüne yükseliyor. Kazağın biri bir çuval unla, bir halı kapmış sürüyüp götürüyor; askerin biri sevinçten ışıyan bir yüzle bir evden elinde bir leğen ve birtakım çaputlarla çıkıyor; bir başkası kollarını genişçe açmış, çitin orada gıdaklayarak kendilerini oradan oraya atan iki tavuğu yakalamaya çalışıyor; bir üçüncüsü, kim bilir nereden bulduğu süt dolu kocaman bir kumganı[31] başına dikip içtikten sonra, kahkahalar atarak yere çalıyor.

Benim X Kalesi'nden birlikte yola çıktığım tabur da avuldaydı. Yüzbaşı bir dağlı damının üstüne oturmuş, kısa piposundan sambrotalik tütünü tüttürüyordu; öyle kayıtsız bir yüz ifadesi vardı ki, buranın bir düşman köyü olduğunu unuttum gitti; sanki kendi evimdeydim.

"A! Siz de mi buradasınız?" dedi, beni fark edince.

Rozenkrants, upuzun boyuyla avulun bir orasında, bir burasında görünüp yitiyor, durmadan birilerine birtakım emirler veriyor ve nedense çok kaygılı görünüyordu. Bir ara bir dağlı damından zafer kazanmış bir yüz ifadesiyle çıktığını gördüm; ardından iki asker, elleri bağlı, yaşlı bir Tatar getiriyorlardı. Üzerinde giysi adına yalnızca lime lime olmuş bir beşmetle, parça kumaşlardan yapılmış dolamalar bulunan yaşlı adam öyle cılızdı ki, geride, kambur sırtında birbirine bağlanmış bir deri bir kemik kolları omuzlarına sanki az sonra kopuverecekmiş gibi iğreti bir şekilde tutturulmuştu; çarpık, çıplak bacakları

güçlükle hareket ediyordu. Yüzü, hatta usturaya vurulmuş başının bir bölümü derin kırışıklarla kaplıydı. Dişsiz, çarpık ağzını çevreleyen ak sakalı ve saçı kırpılmıştı; ağzı sanki bir şey çiğniyormuş gibi kımıl kımıldı; ama hayata karşı yaşlılara özgü bir umursamazlığı yansıtan kızarmış, kirpiksiz gözleri hâlâ kor gibi yanıyordu.

Rozenkrants ona çevirmen aracılığıyla neden herkesle birlikte köyü terk etmediğini sordu.

İhtiyar başka bir tarafa bakarak ve alabildiğine sakin:

"Nereye gidecektim ki?" dedi.

"Ötekilerin gittiği yere!" dedi, kalabalıktan biri.

"Cigitler Ruslarla savaşmaya gittiler. Ben yaşlıyım."

"Sen Ruslardan korkmuyor musun?"

Çevresinde halka oluşturanlar üzerinde gözlerini umursamazca dolaştırarak:

"Ne yapacak ki Ruslar bana? Ben yaşlı bir adamım," dedi yeniden.

Geri dönerken, bu ihtiyarı bir kez daha gördüm: Tutsak takasında kullanılmak için, elleri bağlanıp bir Kazak'ın atının terkisine atılmıştı; sallana sallana giderken, sakin gözlerle çevresine bakınıyordu.

Dama çıkıp yüzbaşının yanına oturdum.

O günkü çarpışmalarla ilgili olarak onun düşüncesini öğrenmek için:

"Düşman galiba fazla kalabalık değildi?" dedim.

"Düşman?" diye yineledi, şaşırarak. "Ne azı, hiç yoktu düşman! Olanlara da düşman demek bile doğru olmaz! Akşam, birliklerimiz geri çekilirken bize orada..." piposuyla sabah geçtiğimiz orman açıklığını gösteriyordu, "... nasıl bir uğurlama töreni düzenleyeceklerini görürsünüz!"

Bizim bulunduğumuz yerin az ötesinde toplaşmış Don Kazaklarını göstererek, telaşla yüzbaşının sözünü kestim:

"Ne yapıyor bunlar orada?"

Bir çocuğun ağlama sesini andıran bir ses ve arkadan birtakım konuşmalar duyuluyordu:

"Dur diyorum sana! Kesme! Bıçak var mı yanında Yestigneiç? Ver şu bıçağı!"

"Bir şey bölüşüyor bu alçaklar, ama ne?" dedi yüzbaşı, sakin sakin.

Tam o anda, öfkeden ve korkudan kendini kaybetmiş bir halde yakışıklı asteğmen çıktı ortaya, elini kolunu sallayarak Kazakların arasına daldı, bir yandan da çocuksu sesiyle bağırıyordu:

"Dokunmayın ona! Dövmeyin!"

Subayı gören Kazakların geri çekilmesiyle bembeyaz bir oğlak göründü ortalık yerde. Genç asteğmen müthiş şaşırmıştı, kendi kendine bir şeyler mırıldandı, kıpkırmızı bir yüzle olduğu yerde bir süre öylece kaldı. Yüzbaşıyla benim damdan kendisine baktığımızı görünce daha da utandı, sonra bir koşu yanımıza geldi, sıkılgan bir gülümsemeyle:

"Bir çocuğu öldürüyorlar sandım da..." dedi.

X

General, atlılarla önden gidiyordu. Benim X Kalesi'nden birlikte geldiğim tabur artçı olmuştu. Yüzbaşı Hlopov'la Teğmen Rozenkrants'ın bölükleri birlikte çekiliyorlardı.

Yüzbaşının öngörüsü tümüyle gerçekleşti: Onun sözünü ettiği orman açıklığına adım attığımız anda iki yandan birden atlı ve yaya dağlılar görünüp yitmeye başladılar. Bunlar o kadar yakınımızdan geçiyorlardı ki, ben birkaçının, elinde tüfeğiyle iki büklüm olmuş, ağaçtan ağaca sekişini kendi gözlerimle gördüm.

Yüzbaşı şapkasını eline alıp haç çıkardı, birkaç yaşlı asker daha aynı şeyi yaptı. Ormandan haykırışlar yükseliyordu: "Vay gavur! Vay Urus!" Kısa, boğuk tüfek çatırtıları birbirini izliyor, iki yanda kurşunlar vızıldıyordu. Bizimkiler, çığlık falan atmadan, seyrek atışlarla karşılık veriyorlardı. Arada bir saflardan şu tür yakınmalar duyuluyordu: "O[32] nereden ateş ediyor? Ormana gizlenmiş... O'nun durumu çok iyi! Şimdi topçumuz bir başlayacak ki..."

Topçular saf tutup, atış düzeni aldılar ve birkaç peşrev atışından sonra düşman hafiften çözülür gibi oldu, ama çok geçmeden, bizimkilerin her ileri adımına karşılık haykırışlar, çığlıklar, tüfek takırtıları yeniden birbirini izlemeye başladı.

Avuldan üç yüz sajen kadar uzaklaşmıştık ki, başımızın üzerinden düşman gülleleri uçmaya başladı. Askerlerimizden birine gelen bir güllenin onu nasıl paramparça ettiğini gördüm. Bu korkunç sahnenin ayrıntılarını anlatacak değilim, çünkü insan unutmak istediği bir şeyi yinelemez. O sahneyi unutabilmek için neler vermezdim!

Teğmen Rozenkrants, sıra neferi gibi elinde tüfek durmamacasına ateş ediyor, hırıltılı bir sesle askerlere emirler yağdırıyor, soluk soluğa zincirin bir o ucuna, bir bu ucuna koşturup duruyordu. Biraz solgunlaşmış gibiydi, ama savaşçı yüzüne hoş bir hava vermişti bu.

Çocuksu, temiz yüzlü asteğmen tam anlamıyla coşmuştu. Dudaklarında hafif bir gülümseme; güzel, kara gözlerinde canını hiçe sayan atılganlık kıvılcımları, ikide bir yüzbaşıya gelip, askerlerine hurra emri vermek için iznini istiyordu.

Yüzbaşının aklını çelmek için neler söylemiyordu ki:

"Ezer, perişan ederiz onları! İnanın, mahvederiz hepsini!"

Yüzbaşınınsa yanıtı çok kısaydı:

"Olmaz. Geri çekilmemiz gerek."

Yüzbaşının bölüğü orman ağzını tutmuştu; bütün bölük yere yatmış, düşman üzerine püskürtme atışı yapıyordu. Yüzbaşı, beyaz maştakının üzerindeydi; atın dizginini biraz salmış, kısa üzengilere soktuğu ayaklarını hafifçe titreterek konuşmadan, kıpırdamadan, çarpışmayı izliyordu. Askerler ne yapacaklarını öyle iyi biliyorlar ve işlerini öyle iyi yapıyorlardı ki, onlara karışması, herhangi bir emir vermesi gerekmiyordu. Yalnız, çok seyrek olarak, ihtiyatsızlık edip başını fazla yukarı kaldıran askerlere bağırıyordu.

Pek öyle savaşçı denilebilecek bir görünümü yoktu yüzbaşının; ama duruşundaki, tavırlarındaki sahicilik, sadelik beni dehşetli etkiliyordu. "Kahraman dediğin böyle olur işte!" diye geçiriyordum içimden.

Kendisini her zaman nasıl gördüysem, burada da aynen öyleydi. Davranışlarındaki sakinlikle, sesinin hiç yükselmeyişiyle, güzel sayılmayacak ama saf, sahici yüzündeki kurnazlıktan uzak ifadeyle... bir tek, duru, aydınlık bakışlarında, sakin bir şekilde işini yapmakta olan bir insana özgü dikkatin belki biraz daha yoğunlaştığı görülebilirdi. Her zaman nasılsa, yine öyle olmak kolay iş değildir! Başkalarında öyle değişimler görüyordum ki... Kimi her zaman olduğundan daha sakin, kimi daha katı, kimi daha neşeli görünmeye çalışıyordu. Yüzbaşınınsa, niçin gibi görünmek gerektiğini bile anlamadığını anlamak mümkündü yüzünden.

Waterloo'da Fransızların söylediği bir söz var: "La gadre meur, mais ne se rend pas."[33] Başka halkların olsun, özellikle de Fransızların olsun, belleklerden silinmeyecek özlü sözler söylemiş kahramanları hiç kuşkusuz yiğit insanlardı ve söyledikleri sözler de gerçekten unutulmaz güzellikte sözlerdi; ama onların yiğitlikleriyle yüzbaşının yiğitliği arasında bir fark var: Herhangi bir zamanda ve durumda yüreğinde yüce bir söze ilişkin birtakım kıpırtılar duyumsayacak bile olsa, benim kahramanım, eminim, o sözü söylemezdi: İlkin, söyleyeceği yüce sözle, yapmakta olduğu yüce işi berbat etmekten korkacağı için; ikincisi de kendinde yüce bir şeyler yapma gücü duyan birinin, büyük ya da küçük herhangi bir söz söylemesine gerek olmadığı için. Bence Rus insanının kahramanlığının yüce ve çok kendine özgü bir özelliğidir bu. Durum böyle olunca, Fransızların eski şövalye mertliğini yansıtma savı taşıyan ucuz birtakım Fransızca lakırdıların bizim genç subaylarımız arasında yinelendiğini görmek, doğrusu Rus insanının yüreğini burkuyor.

Birden, temiz yüzlü asteğmenle takımının bulunduğu yandan, dağınık, kopuk kopuk ve cılız birtakım "hurra!" sesleri duyuldu. Seslerin geldiği yöne baktığımda ellerinde tüfekleri,

sırtlarında torbalarıyla otuz kadar askerin yeni sürülmüş tarlada güçlükle adım atarak ileri atıldıklarını gördüm. Ayakları keseklere takılıyor, ama bağırarak koşmayı sürdürüyorlardı. Hepsinin önünde de, yalın kılıç, genç asteğmen koşuyordu.

Birden, hepsi ormanda kayboldu.

Birkaç dakika süren çığlıklardan, tüfek çatırtılarından sonra ormandan ürkmüş bir at fırladı; onun ardından da ölü ve yaralıları taşıyan askerler göründüler. Genç asteğmen de yaralılar arasındaydı. İki asker koltuk altlarından destek oluyordu kendisine. Yüzü kireç gibiydi, yüzünde birkaç dakika önce kendisini durduğu yerde duramaz hale getiren cenk coşkusunun gölgesinden başka bir şey görülmüyordu; korkunç bir şekilde iki omzu arasına gömülmüş gibi duran o güzel başı göğsüne düşmüştü. Redingotunun düğmeleri açıktı, beyaz gömleğinde küçük bir kan lekesi görülüyordu.

Gözümü bu iç karartıcı manzaradan öteye çevirerek, hiç farkında olmadan:

"Ah, yazık oldu!" diye mırıldandım.

"Öyle... yazık oldu!" dedi, hemen yanımda asık bir yüzle tüfeğine dayanmış duran yaşlı asker. "Korku nedir bilmezsen, olacağı budur," diye ekledi sonra, yaralıya dikkatle bakarak. "Üstüne bir de aptal olursan, adama işte böyle ödetirler!"

"Yoksa sen korkuyor musun?" diye sordum.

"Yok korkmayacaktım!"

XI

Dört asker sedyeyle taşıdı asteğmeni; sırtına iki yeşil sağlık sandığı çatılmış, zayıf, perişan bir atı ardı sıra çeken bir sıhhiye eri de onları izledi. Doktor bekleniyordu. Subaylar sedyeye yaklaşıyor, yaralıyı avutmaya, yüreklendirmeye çalışıyorlardı.

Rozenkrants da yaklaştı sedyeye ve:

"Bak, Alanin kardeş," dedi, "yeniden ayaklanıp kaşıklarla oynaman için biraz zaman gerekecek."

Sanırım bu dediklerinin temiz yüzlü asteğmene moral vereceğini düşünmüştü; ama yaralının soğuk, kederli bakışları bu amacın gerçekleşmediğini apaçık gösteriyordu.

Yüzbaşı da geldi sedyenin yanına. Gözlerini dikip uzun uzun baktı yaralıya ve her zaman kayıtsız-soğuk olan yüzünde içtenlikli bir acıma ifadesi belirdi.

Kendisinden hiç beklemediğim candan, sevgi dolu bir sesle:

"Ne oldu, sevgili Anatoliy İvanoviç?" dedi. "Herhalde Tanrı böyle istemiş?"

Yaralı, iki yana bakındı; solgun yüzü kederli bir gülümsemeyle ışıdı:

"Evet... sizi dinlemedim..." diye mırıldandı.

"Yok... Tanrı böyle istemiş deyin, daha iyi!" diye yineledi yüzbaşı.

Doktor geldi, sıhhiye erinden sargı bezi, sonda ve öteki gerekli nesneleri istedi; sonra kollarını sıvayıp, yüreklendirici bir gülümsemeyle yaralıya yaklaştı.

Durumu ciddiye almayan bir havayla:

"Ne o, demek siz de postu deldirdiniz?" dedi. "Bir bakayım şuna!"

Asteğmen karşı koymadı, ama neşeli doktora yönelen bakışlarında durumun hâlâ farkına varamamış olmasından dolayı şaşkınlık ve serzeniş okunuyordu. Doktor, durumu bütünüyle görebilmek için yarayı deşmeye başladı, ama artık dayanacak hali kalmayan yaralı derinden kopan bir inlemeyle onun elini itti; zor duyulan bir sesle:

"Bırakın beni!" dedi. "Nasılsa öleceğim..."

Bunları söyledikten sonra kendini gerisingeri sedyeye bıraktı. Beş dakika kadar sonra yeniden sedyenin yanına gidip orada halka oluşturmuş askerlere, "Asteğmen nasıl?" diye

sorduğumda aldığım yanıt, "Gidici!" oldu.

XII

Birliğimiz, upuzun bir yürüyüş kolu oluşturup yeniden şarkılarla kalenin yolunu tuttuğunda vakit epey geç olmuştu.

Son pembe ışıklarını, açık, saydam gökyüzünde kımıltısızca duran ince, uzun bir buluta saplayan güneş, karlı dağ doruklarının gerisine inmişti. Karlı dağları yavaş yavaş leylak rengi bir sis kaplıyordu; bir tek, dorukların oluşturduğu en üst çizgi, batan günün kızıl ışıkları altında inanılmaz bir açıklıkla ortadaydı. Ay çoktan doğmuş, koyu mavilikte ışıyıp duruyordu. Üzerleri çiy tutmaya başlayan otların, ağaçların yeşilleri artık usul usul kararıyordu. Kara bir kütleyi andıran yürüyüş kolumuz, ışıltılı çayırlar üzerinde ölçülü adımlarla ilerliyordu; her yandan trampet sesleri ve neşeli şarkılar duyuluyordu. Altıncı bölükte ana ezgiyi var gücüyle yineleyen ikinci sesin tertemiz, saf göğsünden yükselen güç dolu, coşku dolu ezgiler duru akşam alacasında gidebildiği kadar uzaklara gidiyordu.

1852

ORMAN KESİMİ

(Bir subay adayının öyküsü)

I

185.. kışı ortalarında, bataryamızın bağlı olduğu tümen Büyük Çeçenya'da toplanan birlikler arasındaydı. 14 Şubat akşamı, subayları olmadığı için komutasına benim atandığım takımın, yarın, orman kesimiyle görevlendirilen birliğe katılacağını öğrendim. Akşamdan gerekli emirleri verdim, her zamankinden daha erkence bir saatte çadırımın yolunu tuttum. Çadırı odun kömürüyle ısıtmak gibi kötü alışkanlığım olmadığı için, kazıklar üzerindeki yatağıma soyunmadan uzandım, papağımı gözlerime indirdim, kürküme sarındım, insana tehlike öncesi kaygılı, tedirgin bekleyiş anlarında bastıran türden derin bir uykuya daldım. Yarın yapılacak harekât öncesi ben de tam öyle bir ruh durumundaydım.

Sabah üçte, ortalık daha zifiri karanlıkken, biri üzerimden ısınmış gocuğumu çekip aldı; bir mumun kızıl ışığı uykulu gözlerimi kamaştırdı.

"Lütfen kalkın efendim," dedi bir ses. Gözlerimi yumdum, ne yaptığımı bilmeden gocuğumu üzerime çektim ve yeniden uyumaya başladım. "Lütfen kalkın!" diye yineledi Dmitriy ve omzumdan tutup acımasızca sarsmaya başladı. "Piyade yürüyüşe geçmek üzere." Birden aklım başıma geldi, irkilerek fırlayıp kalktım. Çabucak bir bardak çay içtim, buz tutmuş suyla elimi yüzümü yıkadım, çadırdan çıkıp doğruca parka, topların bulunduğu yere gittim. Hava karanlık, sisli ve soğuktu. Ordugâhın orasında burasında yakılmış ateşler, bunların çevresinde toplanmış uykulu askerleri aydınlatıyor, sönmeye yüz tutmuş bakırsı ışıklarıyla karanlığı daha da büyütüyorlardı. Yakınlarda bir yerden sakin, düzenli bir horlama sesi duyuluyor, ötelerden konuşma, koşuşturma sesleriyle, yürüyüşe geçmeye hazırlanan piyadenin birbirine sürtünen tüfeklerinin şakırtıları geliyordu. Duman, gübre, fitil yanığı kokuyordu ortalık; sırtımda bir ürpertinin gezindiğini duyumsadım, dişlerim takırdadı.

Bu bıçak kesmez karanlıkta atları koşulmuş top arabalarıyla cephane sandıklarının nerede olduğunu yalnızca atların burun çalmasından ve arada bir ayak değiştirirken çıkardıkları nal seslerinden, topların nerede olduğunu ise, tomarların uçlarındaki minicik ışıklardan anlayabiliyordu insan. "Tanrı yardımcınız olsun!" sözüyle birlikte ilk top yerinden kımıldadı, arkasına bağlı sandıktan metalik sesler yükseldi, sonra da takım yürüyüşe geçti. Hepimiz şapkalarımızı koltuğumuzun altına alıp haç çıkardık. Piyadenin ardından bizim takım da durdu, bütün yürüyüş kolunun toparlanması ve komutanın da bize katılması için 15 dakika kadar bekledik.

Karanlıkta yanıma yaklaşan bir gölge:

"Bir askerimiz eksik, Nikolay Petroviç!" dedi.

Sesinden tanıdım: Top takımımızın çavuşu Maksimov'du.

"Kim?"

"Velençuk! Atları arabalara koşarken buradaydı, kendim gördüm. Ama şimdi yok!"

Birliğin hemen yürüyüşe geçebilmesi olanaksız diye düşündük ve Velençuk'u bulması için onbaşı Antonov'u yolladık. Demeye kalmadı, az ötemizden tırısla birkaç atlı geçti: Komutanla yardımcılarıydı bunlar; hemen ardından da yürüyüş kolu kıpırdadı, biz de harekete geçtik. Velençuk'la Antonov ortalıkta yoktular. Ancak yüz adım kadar gitmiş gitmemiştik ki, bize yetiştiler.

"Neredeymiş?" diye sordum Antonov'a.

Topların bulunduğu yeri kastederek:

"Parkta uyuyormuş," dedi.

"Sarhoş muydu?"

"Kesinlikle değildi."

"E, niye uyuyup kalmış o zaman?"

"Bilmiyorum."

Üç saat kadar hep öyle karanlıkta sürülmemiş, karsız tarlalarda, topların tekerlekleri altında ezilirken çatırdayan alçak çalılıklar arasında ağır ağır ve sessizce ilerledik. Sonunda pek derin olmayan ama son derece hızlı akan bir derenin önüne geldiğimizde durmamız emredildi; yürüyüş kolunun öncülerinin tüfekleriyle kesik kesik ateş ettiklerini duyduk. Bu sesler, hep olduğu gibi, herkes üzerinde tam bir uyaran etkisi gösterdi. Birlik sanki uykudan uyandı: Sıralar arasında bir hareketlenme oldu, konuşmalar, gülüşmeler duyuldu. Bazı askerler arkadaşlarıyla güreşmeye başladı; kimi ayaklarını pat pat yere vuruyor, kimi peksimet geveliyor, kimi de zaman öldürmek için tüfeğini şakırdatarak "selam dur!", "tüfek çıkar!" eğitimi yapıyordu. Bu arada yoğun sis doğudan başlayarak gitgide açılıyordu; nem artmış, çevredeki her şey karanlıktan sıyrılıp belirginleşmeye başlamıştı. Yeşil top kundaklarıyla sandıkları, sisten, nemden ıpıslak namluların tuncunu, her birini

ister istemez en küçük ayrıntılarına dek bilip tanıdığım askerlerimin gölgelerini, doru atları, piyadelerin ışıltılı süngülerini, sırtlarındaki torbaları, fişeklikleri, aş kaplarını ayırt edebiliyordum.

Çok geçmeden kol yeniden kımıldadı, yeniden yürümeye başladık. Yoldan ayrılıp yüz adım kadar daha gidince, kesim yapılacak yere geldik. Sağda kıvrım kıvrım ilerleyen derenin dik yamacıyla bir Tatar mezarlığının yüksek sırıkları görülüyor, solda sisler arasında kara bir kütle seçiliyordu. Arabaları toplardan ayırdık. Görevi bizi korumak olan 8. Bölük tüfek çattı... ve sonunda bir tabur asker baltaları ve tüfekleriyle ormana daldı.

Beş dakika bile geçmeden her yandan çatırtılar, alevler, dumanlar yükseldi; ateş başlarına dağılan askerler durmadan ateşi körüklüyor, çalı, kütük ne bulurlarsa sürüyüp getiriyor, ateşe atıyorlardı; ağaç gövdelerine durmamacasına inip kalkan yüzlerce baltanın sesiyle, devrilen ağaçların gürültüsü doldurdu bir anda ormanı.

Biraz da piyadelerle yarışmak için topçular da kendi ateşlerini yakmışlardı. Ateş öyle coşmuştu ki, iki adım yakınına yaklaşmak bile olanaksızdı. Buz tutmuş dalların arasından koyu kara bir duman gökyüzüne yükseliyor, eriyen buz askerlerin ha bire besledikleri ateşe cızırtılarla damlıyordu. Ateş çevresindeki donmuş otlar bütün erimiş, kapkara olmuştu. Ama askerlere bütün bunlar yetmiyordu: Koca koca kütükleri sürüyüp getiriyor, çalılarla ateşi coşturdukça coşturuyorlardı.

Bir ara sigaramı yakmak için ateşin başına gittim. Velençuk zaten ivecen biriydi, ama bu kez suçlu olduğu için ateşin başında en gayretle koşuşturan oydu. Beni görünce, gayretkeşliği tam bir coşkuya dönüştü, çıplak elini ateşin ortasına uzatıp bir kor aldı, iki kez bir elinden öbürüne aktardığı koru yere bıraktı. "Be adam, bir dal yakıp da verseydin ya!" dedi birisi. Bir başka asker de: "Birisi tomar getirsin oradan!" diye seslendi. Yeniden çıplak eliyle yerdeki koru almaya yeltenen Velençuk'un yardımı olmadan sonunda sigaramı yaktım; Velençuk ellerini arkasına götürüp yanan parmaklarını gocuğunun eteğine sürttü, sonra da herhalde bir şey yapmış olmak için kaldırdığı koca bir kütüğü savurarak ateşin ortasına attı. Sonunda kendisinin de dinlenebileceğine aklı yatmış olmalı ki, ateşe iyice yaklaşıp, üzerinde arka yakadan bir düğmeye tutturulmuş genişçe bir harmaniyenin bulunduğu kaputunun önünü genişçe açtı, bacaklarını ayırdı, kapkara olmuş kocaman ellerini ileri uzattı, ağzını eğip yüzünü buruşturarak:

"Eyvah, pipomu unutmuşum!" dedi, belirli bir kişiye yönelik değildi seslenişi. "Ne halt edeceğim şimdi kardeşler!"

II

İster Kafkas ordusundan olsunlar, ister muharip birliklerden ya da hassa birliklerinden, ister piyade, ister süvari, ister topçu olsunlar... Hangi sınıftan ya da ordudan olduklarından bağımsız olarak, Rusya'da askerler üçe ayrılır.

Kendi içlerinde de pek çok alt dallara ayrılmakla birlikte bu üç ana tip asker şöyle sıralanabilir:

1. Boyun eğenler

2. Emir verenler

3. Umutsuzlar

Boyun eğenler de kendi aralarında a) Soğukkanlı boyun eğenler, b) Telaşlı boyun eğenler diye ikiye ayrılır.

Emir verenler a) Sert emir verenler, b) Politik emir verenler olarak ikiye ayrılabilir.

Umutsuzlar da yine a) Maskara umutsuzlar, b) Ahlaksız umutsuzlar olarak ikiye ayrılırlar.

Bunların içinde en sık rastlanan tip, hepsinin içinde en tatlı, en sevecen ve çoğu kez uysallık, dindarlık, sabırlılık, kendini Tanrının iradesine teslim etmişlik gibi Hıristiyanlığın en iyi niteliklerini de kendinde birleştirmiş olan tip, boyun eğenler tipidir. Soğukkanlı boyun eğenlerin en ayırt edici özelliği, hiçbir şekilde sarsılmayan sükûnetleri ve yazgının önlerine çıkarabileceği, başlarına gelebilecek bütün talihsizlikleri küçük görmeleridir. İçkici boyun eğenlerin ayırt edici özellikleri şiire duydukları sessiz, kendi halinde eğilim ve duygusallıklarıdır. Telaşlıların ayırt edici özelliğini ise, zihinsel yeteneklerindeki sınırlılık oluşturur; zihinsel yeteneklerindeki bu sınırlılık, gereksiz, amaçsız bir çalışkanlık ve gayretkeşlikle iç içe geçmiş durumdadır.

Emir verenlere en çok üst tabaka erler, yani onbaşı, çavuş gibi erbaşlar arasında rastlanır. Bu tipin ilk alt bölümü olan sert emir verenler, son derece soylu, enerjik, çoğunlukla yüce şiirsel coşkulardan yoksun olmayan muharip sınıf askerler arasından çıkar (okurlarıma tanıtmak istediğim Onbaşı Antonov da bu tiplerdendir). Emir verenlerin ikinci dalını oluşturan politik emir verenler, bir süredir hızla yaygınlaşmaktalar. Bunlar her zaman güzel konuşurlar, kültürlüdürler, pembe gömlek giyerler, karavanadan yemezler, zaman zaman Musatov tütünü içerler, kendilerini sıradan askerden çok üstün tutarlar ve

emir verenlerin birinci dalını oluşturan sert emir verenler kadar iyi asker olanlarına da pek sık rastlanmaz.

Umutsuzlara gelince... tıpkı emir verenlerde olduğu gibi bunların da ilk alt dalı iyidir. Hiçbir zaman kaybetmedikleri neşeleri, her konudaki yetenekleri, doğalarının zenginliği, mertlikleri, maskara umutsuzların en ayırt edici özellikleridir. Ama ikinci dalları olan ahlaksız umutsuzlar, berbat insanlardır. Ancak Rus ordusunun onuru adına belirtmemiz gerekir ki, bu tiplere pek az rastlanmaktadır; arada bir karşılaşılsa da askerler arası arkadaş topluluklarından dışlanmış oldukları görülmektedir. İnançsızlık ve ayıp işler yapmaktaki gözü karalık, başlıca özelliklerini oluşturur.

Velençuk, telaşlı boyun eğenler grubundandı. Aslen Küçük Rusyalıydı.[34] On beş yıldır ordudaydı. Fazla yetenekli olduğu söylenemezdi; önemsiz, silik bir askerdi; ama saf, iyi yürekliydi, yapıp ettikleri çoğu kez yanlış, yersiz de olsa müthiş çalışkandı ve olağanüstü dürüsttü. Olağanüstü dürüsttü diyorum, çünkü geçen yıl onun bu karakteristik özelliğinin apaçık ortaya çıktığı bir olay yaşamıştık. Hemen her askerin elinden gelen, ustası olduğu bir iş vardır. Bunların en yaygın olanları terzilik ve çizmeciliktir. Velençuk bunlardan birincinin ustasıydı. Çavuş Mihail Dorofeyiç'in kendi dikiş işlerini de ona vermesine bakarak bir değerlendirmede bulunacak olursak, Velençuk'un terzilik işinde belli bir mükemmellik düzeyine ulaştığını bile söyleyebiliriz. Geçen yıl ordugâhta Velençuk, Mihail Dorofeyiç'e bir sivil kaput dikme işini üzerine aldı; aynı gece çadırında kumaşı biçti, ne kadar astar, düğme gideceğini hesapladı, sonra da kumaşı başının altına koyup yattı... ve olanlar oldu. Tam 7 ruble değerindeki kumaş o gece kayıplara karıştı. Velençuk, gözyaşları içinde, hıçkırıklarını tutmaya çalışmaktan bembeyaz dudakları titreye titreye çavuşa olan biteni anlattı. Mihail Dorofeyiç önce öfkelendi, hatta o kızgınlıkla terziye gözdağı da verdi, ama daha sonra, tuzu kuru ve iyi kalpli biri olduğu için, adam sen de gibilerinden el salladı ve Velençuk'a kendisinden kumaşın parasını istemeyeceğini söyledi. Velençuk o telaşlı halleriyle çok çabaladı, başına gelen büyük felaketi salya sümük herkeslere anlattı, ama hırsız bulunamadı. Hırsızlığın Velençuk'la aynı çadırı paylaşan, ahlaksız umutsuzlardan Çernov'un yapmış olabileceğine ilişkin ciddi kuşkular öne sürüldüyse de, bunu doğrulayacak kesin bir kanıt da bulunamadı. Politik emir verenlerden ve tuzu kuru bir insan olan Mihail Dorofeyiç, batarya komutanıyla, işlikler sorumlusuyla ve birlikteki aristokratlarla çok değişik işlerin içinde olduğundan, bir süre sonra sivil kaputluk kumaşının kaybolduğunu unutup gitti. Velençuk'sa hiç unutamadı başına gelen bu büyük talihsizliği. Hatta asker arkadaşları onun canına kıymasından ya da başını alıp dağlara gitmesinden korktular: Öylesine derinden etkilenmişti Velençuk. Yemiyor, içmiyor, hatta

çalışamıyordu bile. Durmadan ağlıyordu. Üç gün sonra Mihail Dorofeyiç'e gitti, bembeyaz bir yüzle ve hıçkıra hıçkıra: "Tanrı sizi inandırsın Mihail Dorofeyiç, son param bu!" dedi, Jdanov'dan borç aldığı altını yeninden çıkarıp titreyen ellerle uzatırken. "Geriye 2 ruble kalıyor... Tanrının izniyle çalışır, onu da öderim. O beni (O'nun kim olduğunu kendisi de bilmiyordu) sizin gözünüzde dolandırıcı durumuna düşürdü... O, –o sinsi, iğrenç varlık– asker arkadaşının ruhundan son şeyini aldı. Ben ki, on beş yıllık hizmetim boyunca..." Mihail Dorofeyiç'in hakkını teslim etmek gerek: İki ay sonra Velençuk kalan iki rubleyi getirdi ama almadı.

III

Velençuk dışında benim takımdan beş asker daha ısınıyordu ateş başında.

Topçu çavuşu Maksimov rüzgâr tutmayan en iyi köşeyi kapmış, su bidonunun üstünde oturarak piposunu tüttürüyordu. Molalarda bir iktidar simgesi gibi üzerine oturduğu su bidonuyla, içi pamuklu kumaşla kaplı gocuğu şöyle dursun, duruşu, bakışları, tüm hareketleri buyurmaya alışmış, öz değerinin farkında, onurlu biri olduğunu hemen belli ederdi.

Kendilerine yaklaştığımda başını benden yana çevirdi, ama gözleri hâlâ ateşteydi, ancak neden sonra gözleri de başını izleyip bana döndü. Maksimov bir odnodvorets[35] idi, paralıydı, eğitim tugayında kurs görerek rütbe almış, engin bilgi sahibi olmuştu. Askerlere bakılacak olursa müthiş zengin, müthiş bilgiliydi. Bir gün, yükseklik tamburasıyla dik yollu atış eğitimi yapıyorduk; çevresine toplanan askerlere su terazisini açıklarken, nasıl ki atmosfer cıvasının kendi hareketi varsa, burada da aynı sürecin yinelenmesine tanık oluyoruz dediğini anımsıyorum. Aslında hiç aptal biri değildi ve işini iyi bilirdi; ama bazen bile isteye anlaşılmaz şeyler söylemek gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı: Eminim kendi de anlamazdı bu sözlerini. Özellikle de "süreç", "sürecin yinelenmesi" gibi sözcükler kullandığı zaman, söyleyeceklerinden hiçbir şey anlamayacağımı anlardım. Askerlerse, gözlemleyebildiğim kadarıyla, tam tersine, severlerdi onun bu "yinelenen süreç"li konuşmalarını ve benim gibi hiçbir şey anlamamalarına karşın, bu sözleri derinlikli bulurlardı. Bir şey anlayamamalarını kendi cahilliklerine verirler, böylece Fyodor Maksimoviç'e daha da büyük saygı duyarlardı. Sözün kısası Maksimov politik emir verenlerdendi.

Ateş başındakilerden biri de, çıkardığı çizmesini, damarları çıkık, kızarmış ayaklarına yeniden geçirmeye uğraşan Antonov'du: Otuz yedi yılında, bir top başında korunmasız bir şekilde üç kişi kalmalarına ve kendilerinden daha güçlü düşmanın ateşine hedef olup buduna iki kurşun yemesine karşın, topunun yanında yürümeyi sürdürdüğü gibi onu doldurmayı da başarmış olan Onbaşı Antonov'un ta kendisiydi bu! "Şu kötü huyu olmasa çoktan çavuş olurdu!" derlerdi askerler. Gerçekten de değişik bir adamdı Antonov: Ayıkken ondan daha sakin, uysal, düzenli, uyumlu kimse yoktu; ama içmeye görsün, bambaşka biri olup çıkıyordu: Emirmiş, amirmiş takmaz; delirir, kudurur, baş belası bir asker olurdu. Bir hafta önceki Apukurya Bayramı'nda öyle bir içti ki, öğüt, uyarı, gözdağı, hatta topuna duyduğu bağlılık, hiçbir şeyin kârı olmadı, ta kutsal pazartesiye kadar içti, kudurdu. Bütün

top takımına oruç tutmamaları, aşırıya kaçmamak koşuluyla yemek yemeleri emredilmesine karşın, o peksimetten başka bir şey yememiş, hatta ilk hafta boyunca, içilmesine izin verilen bir kapak votkadan bile uzak durmuştu. Bu bıyıkları yağla parlatılmış, kısa boylu, çarpık bacaklı, ama demir gibi sağlam adamı çakırkeyif anında, damarlı ellerine balalaykayı alıp da, tellerde parmağını şöyle bir gezdirerek Küçük Hanımcığım'ı çaldığında ya da üzerinde nişanların, madalyaların sallandığı kaputunu omuzlarına atıp, elleri mavi şayak pantolonunun ceplerinde yolda yürürken görmek gerekti; asker olmanın gururu okunurdu yüzünde... ve asker olmayan herkese karşı bir küçümseme: Böyle anlarda kendisine kabalık eden ya da öylesine karşısına çıkmış olan bir emir eriyle, bir Kazakla, piyade eriyle, muhacirle... kısacası topçu olmayan birileriyle kavga etmemesinin nasıl olanaksız olduğunu anlamak için yüzündeki bu gurur ve küçümseme ifadelerini görmek gerekti. Bütün bu kavga dövüşleri, coşup taşmaları paşa gönlü öyle istediği için değil, daha çok, kendini temsilcisi gibi gördüğü bütün bir askerlik kavramını, ruhunu korumak içindi.

Ateş başında çömelmiş oturan üçüncü bir asker daha vardı: Bu, fırça bıyıklı, küpeli, dişlerinin arasına porselen bir pipo sıkıştırmış, kuş gibi küçücük yüzlü, asker arkadaşlarının deyişiyle "canım kardeşim", arabacı Çikin'di. Tam bir şaklabandı Çikin. Dondurucu ayazda kalmak, dizlere kadar çamura batmak, iki gün boyunca tek lokma bir şey yememek, savaş, teftiş ya da eğitim... nerede, hangi koşulda olunursa olunsun, Çikin yüzüne birtakım şekiller verir, bacaklarını eğip büker ve art arda öyle espriler yapardı ki, tüm takım gülmekten yıkılırdı. Molalarda, talimgâhta Çikin'in çevresinde hep genç askerler halkası bulunurdu. Çikin onlarla "filka"[36] oynar, Tatar, Alman taklitleri yapar, kurnaz askerle İngiliz lordun öyküsünü anlatır ya da herhangi bir konuda, öylece, kendi düşüncelerini açıklardı; gülmekten yerlere yıkılırdı millet. Aslında şaklaban olarak ünü bataryada öyle yayılmıştı ki, milletin karnını tuta tuta gülmesi için yalnızca ağzını açması ya da gözünü kırpması bile yeterdi. Gerçekten yaman bir güldürücüydü. Her şeyde kimsenin aklına gelmeyecek özel bir yan bulurdu, bundan da önemlisi, her şeyin gülünç yanını görme, deneyimlerle edinilmiş bir yetenek değildi onda, doğuştandı.

Dördüncü asker genç, gösterişsiz bir çocuktu; geçen yıl askere alınmış bir acemi. Bu onun katılacağı ilk savaş olacaktı. Tam dumanların içindeydi; ateşe öyle yakın duruyordu ki, üstündeki eski gocuk her an tutuşacak gibi geliyordu insana, ama o buna aldırmadığı gibi, sakin, kendinden hoşnut havasından ateşin dibinde durmaktan keyif duyduğu anlaşılıyordu.

Ve nihayet ateşin biraz uzağında oturan ve elindeki sopayı yontan beşinci asker, bataryanın en yaşlısı, Jdanov dayı. Herkesin acemiliğini bilirdi, herkes de ona eski bir alışkanlığa uyarak, dayı derdi. Söylenenlere bakılırsa, ne içki, ne sigara içer, ne de kâğıt oynardı ("Noski" bile oynamazdı!); küfürlü konuştuğunu duyan olmamıştı. Boş zamanlarında çizmecilik yapar, bayramlarda, olanaklıysa eğer, kiliseye gider ya da bir tasvir önüne tek kopeklik mumlardan dikip okuyabildiği tek kitap olan Zebur'u açar, okurdu.

Askerlerle pek görüşmezdi; yaşları küçük de olsa, yüksek rütbeli olanlara karşı soğuk bir saygı gösterirdi; eşitleriyle ise, içki içmediği için pek alışverişi olmazdı. En çok acemilerle genç askerleri severdi: Kendilerine öğütler verir, yardım eder ve onları her zaman korurdu. Bataryadaki herkesin gözünde bir kapitalistti, çünkü gerçekten ihtiyacı olan bir askere gıkını çıkarmadan verebileceği bir 25 rublesi her zaman bulunurdu cebinde. Maksimov'un, hani şu topçu çavuşu olan Maksimov, demesine göre, on yıl önce birliğe bir acemi olarak katıldığında, eski içkici askerler onun varını yoğunu içki masalarında harcetmişler. Onun bu perişan halini gören Jdanov kendisini yanına çağırmış, bir güzel azarlamış, hatta biraz da okşamış, askerlik yaşamı üzerine öğütler vermiş, üstüne giyecek bir esvabı bile kalmadığı için kendisine bir gömlekle elli kopek para vermiş. Her zaman derin bir saygı ve gönül borcuyla, "Beni adam eden odur," derdi Maksimov. Kaputluk kumaşı çaldırdığında yardım ettiği Velençuk'u, ta acemilik günlerinden başlayarak korumasına almıştı; yirmi beş yıllık askerliği boyunca başka pek çok askere de yardımlarını esirgememişti.

İşini bilmek, cesur ve düzenli olmak, askerlikte en gözde niteliklerdir: Ama o on beş yıllık topçu onbaşısı olmasına karşın, çavuş yapılmak için biraz fazla sakin, ortalıklarda olmayan, göze batmaz biriydi. Çok sevdiği, hatta tutku derecesinde düşkünü olduğu tek şey şarkıydı. Bazı şarkıları özellikle sever; çevresine her zaman şarkıcı genç askerleri toplayıp, kendisi söyleyemese de onların aralarında durup elleri gocuğunun ceplerinde, gözleri yumulu, başını ve elmacık kemiklerini oynatarak duygularını belli ederdi. Benim bir tek onda gözlemlediğim, elmacık kemiklerinin kulağının altındaki bu uyumlu hareketi nedense bana çok anlamlı görünürdü. Ay gibi bembeyaz başı, boyalı kara bıyıkları, buruşuk ve yanık teni ilk bakışta sert bir adammış izlenimi bırakırdı; ama onun iri yuvarlak gözlerine yakından bakıldığında, özellikle de gülümsediği zamanlar (hiçbir zaman dudaklarıyla gülümsemezdi), inanılmaz ölçüde yumuşak, uysal ve çocuksu denebilecek ölçüde sevecen bir şeyler insanı adeta alt üst ederdi.

IV

"Eyvah, pipomu unutmuşum!" diye yineledi Velençuk. "Ne halt edeceğim ben şimdi kardeşler?"

"Sen de bir cuvaracık tüttürürsün olur biter, canım kardeşim!" dedi Çikin, dudaklarını büzüp göz kırparak. "Ben hep cuvara[37] içerim... Pipodan çok daha keyiflidir cuvara!"

Tabii herkes bastı kahkahayı.

Gülenlere katılmayan, aldırış da etmeyen Maksimov, amirce bir edayla piposunu sol avucuna vurarak:

"Külahıma anlat sen o unuttum hikâyesini!" dedi. "Nereye kayboldun, sen önce ondan haber ver bize!"

Velençuk arkaya doğru yarım döndü, elini şapkasına doğru kaldıracak oldu, sonra vazgeçip indirdi.

"Tek damla koyduysam ağzıma beni şuracıkta parçala Fyodor Maksimiç!" dedi. "Bana ne oldu, ben de bilmiyorum. Hem ben kim, kendini bilmeyecek kadar içmek kim!"

Maksimov, edebi söylevini şu sözlerle bitirdi:

"Arkadaşınız yüzünden komutanlara hesap vermek zorunda kalan benim! Bu türden münasebetsizlikleriniz sürerse, tatsızlık çıkar, bilmiş olun!"

Bir dakika kadar sessiz kalan Velençuk, daha sonra ensesini kaşıyarak ve özellikle belli bir kişiye seslenmeden başına gelenleri anlatmayı sürdürdü:

"Valla nasıl söylesem bilmem ki kardeşlerim! Mucize gibi bir şeydi yaşadığım! On altı yıllık askerlik hayatımda ilk kez başıma böyle bir şey geldi! Gerçekten bir mucizeydi bu kardeşlerim! Top takımı sıra olsun dediklerinde, ben de herkes gibi hazırlığımı görüp dışarı çıktım. Hiçbir anormallik yoktu. Sonra topların oraya vardığımda, birden onun pençelerine düştüm. Aldı beni, bir güzel ezdi, yoğurdu ve... yere çaldı... Gerisini hatırlamıyorum. Nasıl deliksiz bir uyku!.. Olursa bu kadar olur, kardeşlerim! Kış uykusu gibi bir şeydi!"

Antonov çizmesini ayağına geçirirken:

"Anam ağladı seni uyandırana kadar!" dedi. "Dürt dürt uyanmaz! Adam değil, kütük sanki!"

"Bak gördün mü!.. Sarhoşluk olaydı böyle mi olurdu!?"

Derken Çikin aldı sözü:

"Bizim köyde bir kocakarı vardı... Sobanın üzerindeki peykeden iki koca yıl boyunca hiç inmemiş bu. Millet uyuyor zaar, diye düşünüyormuş. Bir gün, gidip şunu uyandıralım, demişler. Oh-ho, meğer seninki dünyasını çoktan değiştirmiş de ondan hiç inmezmiş peykeden. Onun için de o vakit uykunun pençesine düşmüş, dedilerdi... Bilmem anlatabildim mi, canım kardeşim?!"

Maksimov, gülümseyerek:

"Haydi, Çikin, Kafkasya'daki liderlik maceranı anlatsana bize!" dedi, bu arada bana da "Bir salağı dinlemek istemez miydiniz?" der gibi baktı.

Bana kaçamak bir bakış fırlatan Çikin:

"Ne liderliği, Fyodor Maksimoviç!" dedi. "Ben sadece Kapkaz"ın[38] ne menem bir yer olduğunu anlatmıştım o zaman!"

"Bilmez miyim, elbette öyle! Bırak kıvırtmayı, Çikin! Orada insanlara nasıl liderlik ettin çabuk anlat bize!"

Çikin, aynı şeyi daha önce de birkaç kez anlatanlara özgü hızlı bir konuşmayla, başladı:

"Nasıl liderlik ettiğimin gizlisi saklısı yok... Oradaki hayatınız nasıl, diye sordular. Ben de yediğimiz önümüzde, yemediğimiz ardımızda, canım kardeşim dedim. Öğünlerimiz o biçim! Sabah akşam erata birer fincan şokolat. Öğle yemeğinde, beylerin paşaların sofrasını süsleyen nemse arpasından çorba ve votka yerine de herkese birer kapak Madera...[39] Hem de, Madera Divirye! Ki şişesiz fiyatı, tevatür, kırk iki bangınotmuş!"

Herkesten daha çok gülen, gülmekten kırılan Velençuk, atıldı:

"Madera dedin mi duracaksın! Vay anam vay, ne şaraptır o!"

Gülüşme yatışınca Maksimov:

"Şu aziatlar[40] üzerine anlattıklarına geç!" dedi.

Çikin ateşe eğildi, ince bir dal parçasını tutuşturup piposunun üzerine koydu, dinleyicilerinin kulak kesilmiş kendisini beklemekte olduklarının farkında değilmiş gibi uzun süre piposundan duman almak için çabaladı, sonunda ağzından yeteri kadar duman

savurmaya başlayınca piposunun üzerine tuttuğu dalı fırlattı, şapkasını daha da geriye yıktı, yüzünü buruşturup hafiften gülümseyerek başladı:

"Şimdi, sordular bunlar bana: Dediler ki, sizin o Kapkaz'da Çerkezler varmış, Türkler varmış... bir vuruşta adamı öldürüyorlarmış, aslı var mı? Dedim: Bak canım kardeşim, Çerkez dediğin çeşit çeşittir. Örneğin Tavlinli denilenleri vardır ki, taşlık yerlerde yaşarlar, ekmek yerine de taş yerler. Efendime söyleyeyim, bunların hele bir de kütük gibi iri olanları vardır ki tek gözlüdürler ve o gözleri de alınlarının ortasındadır, ayriyeten şapkaları da kırmızı olur, kızıl bir ışık gibi yanar durur başlarında, tıpkı seninki gibi, canım kardeşim!"

Çikin bu son sözünü, başında gerçekten kızıl tepelikli, gülünç bir şapka bulunan acemi ere dönüp söylemişti.

Bu beklenmedik sesleniş karşısında katılırcasına gülmeye başlayan acemi er, iki büklüm oldu; gülerken bir yandan dizlerine vuruyor, bir yandan da boğulurcasına öksürüyordu. Gülmek ve öksürmek arasında bin zorlukla soluk alarak, kesik kesik: "Demek Tavlinli böyle oluyor ha!?" dedi.

Çikin, bir baş hareketiyle şapkasını alnına düşürdü:

"Hepsi bu kadar değil, dedim, Mumralar var daha... Bunlar ufacık, ikiz yaratıklardır. Hep el ele tutuşup, çifter çifter dolaşırlar.... Ve öyle hızlı koşarlar ki, artlarından at koştursan, nafile! 'Yoksa senin bu Mumralar analarından da böyle çifter çifter mi doğmuşlar?' diye sordu biri (Köylü konuşmasını taklit ederek, kalın, boğuk bir sesle söylemişti Çikin bunu). Ne sandındı, canım kardeşim, dedim. Anadan doğma böyledir onlar. İkisinin elini birbirinden ayıracak olsan, öyle bir kan akar ki, kendini mezbaha da sanırsın. Başlarından şapkalarını alacak olsan, yine ortalığı kan götürür. 'Peki, adam öldürmekte usta mıdırlar?' diye sordu biri. Valla dedim, ellerine geçirdikleri adamın anında bağırsaklarını eline verirler. Çektikçe çekerler bağırsaklarını... onlar bağırsaklarını çektikçe, sen kıkır kıkır gülersin. Ta ki cartayı çekene kadar!.."

Millet gülmekten yıkılırken Maksimov hafif bir gülümsemeyle:

"Ve bütün bu anlattıklarını güvenilir buldular, öyle mi?"

"Valla ne diyeyim Fyodor Maksimiç, bizim halkımız öyle bir halk ki... Ne desen inanıyor... Onlara Kazbek dağını anlattıydım bir sefer. Dedim, bu öyle bir dağdır ki, yazın da üzerinden kar kalkmaz... Bunlar, canım kardeşim, hep birden gülmeye başladılar... 'Hadi

oradan!' dediler. 'Öyle kocaman bir dağın üstünden yazın da karın kalkmaması duyulmuş, görülmüş şey mi? Bizde buzlar çözülmeye başladı mı, önce yükseklerdeki karlar erir. Bulsan bulsan çukur yerlerde bulursun karı!'"

Çikin göz kırpıp, "Bu hikâye de burada biter!" dedi.

V

Süt beyazı sisler arasından ışıkları ulaşan güneşin parlak yuvarlağı epey yükselmişti; leylaksı-kül rengi ufuk epeyce genişlemiş, açılmış olmasına karşın yine de beyaz bir sis perdesiyle sınırlanmış gibiydi.

Önümüzde, kesilmiş ormanın gerisinde geniş bir orman açıklığı uzanıyordu. Burada yakılmış açık ateşlerin kiminden kara, kiminden süt beyaz, kiminden leylak rengi dumanlar yükseliyor, beyaz sis tabakası içinde hızla hareket eden tuhaf birtakım gölgeler seçiliyordu. İyice gerilerde zaman zaman atlı Tatarlar görülüyor, seyrek olarak da bizimkilerin yivli tüfeklerinden, onlarınsa yivsiz tüfekleriyle toplarından ateş edildiği duyuluyordu.

"Daha çatışma başlamadı... şimdilik iki taraf da eğleniyor!" dedi, iyi yürekli Yüzbaşı Hlopov.

Bizim top takımını korumakla görevli 9. Piyade Bölük Komutanı benim topların başına gelerek, ormanın karşı ucunda, bizden yaklaşık altı yüz sajen ötede, atlarıyla gitmekte olan üç Tatar'ı göstererek, bütün piyade subaylarında görülen topçu atışına karşı o özel düşkünlükle, adamların üzerine bir gülle ya da kumbara sallamamı rica etti.

Omzumun üzerinden kolunu ileri doğru uzattı, aklımı çelmek için yüzünde tertemiz bir gülümsemeyle:

"Bakın," dedi, "şu iki büyük ağacın orada, önde beyaz bir ata binmiş kara çerkezkalı biri, arkasında da iki kişi daha var. Gördünüz mü? Üzerlerine sizin toplarla şöyle esaslı bir şey yollasak? Lütfen!"

O arada, tüttürmekte olduğu piposunu ardına gizleyerek Antonov yaklaştı yanımıza:

"Bakın, üç kişi de şu tarafta var! Hatta öndeki tüfeğini kılıfından çıkardı... Gördünüz mü? Sizinkine benzer sakalı var."

Az ötemizdeki askerlerin arasından Velençuk'un sesi duyuldu:

"Aha da ateş etti! Bakın kardeşler, bembeyaz dumanı görüyor musunuz!?"

Aynı gruptan bir başka asker:

"Sanki bizim zincir üzerine ateş etti herif?" dedi.

"Ormandan çıkan çıkana!" dedi bir başka asker. "Toplarını mevzilendirecekleri yer bakıyorlar sanki? Şöyle tam ortalarına bir tane sallayacaksın... bak nasıl apışıyorlar!"

"Tam ortalarını kaç atışta buluruz acaba, canım kardeşim?" dedi Çikin.

"Beş yüz, bilemedin beş yüz yirmi sajen uzaktalar, daha fazla değil," dedi Antonov, kendi kendine konuşurcasına; top atışı için herkes gibi onun da çok istekli olduğu belliydi, yine de heyecanını belli etmemiş, sakince söylemişti bunları. "Namluyu kırk beş dereceye ayarlarsak, hedefi buluruz... yani tam isabet kaydederiz."

Bölük komutanı da benim aklımı çelmeyi sürdürüyordu.

"Şu gruba doğru bir tane sallarsak, içlerinden kesinlikle birini vururuz. Bakın bakın! Yine toplandılar! Lütfen ateş emri verin artık!"

Antonov asık bir yüzle ve biraz da kızgınca:

"Emriniz olursa getirsinler topu," dedi, kopuk kopuk.

Doğrusu ben de istiyordum bir tane sallamayı. İkinci topu getirmelerini emrettim.

Daha sözüm bitmeden merminin çoktan namluya sürülmüş, topun ateşe hazır hale getirilmiş olduğunu gördüm. Antonov topun dibine gitmiş, kalın parmakları topun üstünde, kundak kuyruğunun ne yana döndürüleceğiyle ilgili emirler veriyordu.

"Az sola... Çok az sağa... azıcık daha... bir diş daha..." Sonunda: "Tamam, şimdi oldu!" dedi ve gururla toptan uzaklaştı. Piyade yüzbaşı, ben, Maksimov, art arda hepimiz nişangâhtan baktık: Herkesin düşüncesi başka başkaydı.

Velençuk, yalnızca Antonov'un omuzlarının üstünden bakabilmiş olmasına, dolayısıyla da doğru bir kestirimde bulunmasının olanaksız olmasına karşın, dilini şaklatarak:

"Valla bu haliyle gerilerine düşer bu mermi!" dedi. "Ta ötelerinde bir ağaç var ya, ta oralara düşer... inanın bana kardeşlerim!"

Komutu verdim:

"İkinci top: Ateş!"

Top mürettebatı dağıldı. Antonov da merminin uçuşunu izleyebilmek için geri çekildi. Metalik bir çınlamayla birlikte namludan bir alev fışkırdı, aynı anda da hepimiz barut dumanı içinde kaldık; içinde bulunduğumuz genel sessizliği paramparça eden müthiş

patlamanın uğultuları arasında, yıldırım hızıyla hareket eden merminin metalik vızıltısını ayırt ettik.

İlerideki atlıların biraz arkalarından beyaz bir duman yükseldi, Tatarların her biri bir yana kaçtı; merminin oradaki patlayışı bizim buradan duyuldu.

Gerek topçular, gerekse piyadelerden gülüşmeler, onay sesleri duyuldu:

"Valla esaslı atıştı! Amma kaçıştılar ha! Sizi gidi iblisler! Hoşunuza gitmedi, değil mi?"

Velençuk da görüşünü bildirdi atışla ilgili olarak:

"Bir diş daha aşağı olaymış, tam ortalarına gelecekmiş heriflerin! Demiştim ben, ağaca gelecek diye... dediğim gibi de oldu!"

VI

Askerlerimizi, Tatarların top atışımızdan sonra nasıl çil yavrusu gibi dağıldıkları, buraya acaba niye gelmiş oldukları ve ormanda daha kaç Tatarın olabileceği konusunda başlattıkları ateşli tartışmalarla baş başa bırakıp piyade bölük komutanıyla birkaç adım öteye çekilip, komutanın birlikte yememizi önerdiği köftelerin ısıtılmasını beklemek üzere bir ağacın altına oturduk. Bölük komutanı Bolhov, alayda bonjurlar diye adlandırılan subaylardan biriydi. Varlıklıydı, önceki görev yeri hassa alayıydı, Fransızca biliyordu. Yine de arkadaşları kendisini severlerdi. Öbür subayları fazla aşağılamadan Petersburg işi redingot giymeyi, güzel yemekler yemeyi ve Fransızca konuşmayı başaracak kadar akıllı ve görgülüydü. Havalardan, son çarpışmalardan, ortak tanışımız subaylardan konuştuk bir süre; bu söyleşiyle dünyaya bakışımız ve birbirimiz hakkında yeterince bilgi sahibi olduktan sonra daha hassas bir konuya geçtik. Kafkasya'da karşılaşan aynı çevre insanları arasında, açıkça sorulmamakla birlikte varlığını güçlü bir biçimde duyumsatan bir soru vardır: Siz niçin buradasınız? Benim bu sessiz soruma yüzbaşı sanki yanıt vermek ister gibiydi.

"Bir sona erseydi birliğimize verilen görev..." dedi tembel tembel. "Sıkıldım artık!"

"Bana hiç sıkıcı gelmiyor," dedim ben. "Karargâh çok daha sıkıcı."

"Karargâh hiç kuşkusuz bin kat daha kötü!" dedi öfkeyle. "Benim dediğim o değil. Yani bütün bunlar ne zaman bitecek?"

"Neyin bitmesini istiyorsunuz?" diye sordum.

"Her ne varsa... hepsinin... her şeyin," dedi, sonra: "Köfteler daha olmadı mı Nikolayev?" diye seslendi.

"Madem hoşlanmıyorsunuz, niye geldiniz Kafkasya'ya?"

Yüzbaşı, tam bir açık yüreklilikle:

"Söylencelerden dolayı," dedi. "Rusya'da, sizin de bildiğiniz gibi, Kafkasya üzerine birbirinden ilginç söylenceler dolaşır: Burası her türden mutsuz insan için bir tür vaat edilmiş topraktır."

"Evet, doğruluk payı var bu sözünüzde; çoğumuz için..."

Yüzbaşı sözümü keserek:

"En hoşu da," dedi, "bu söylencelere kapılarak Kafkasya'ya gelen herkesin, hesabında korkunç bir şekilde yanılması. Talihsiz bir sevda öyküsü ya da işlerin bozulmasından dolayı niçin Kazan ya da Kaluga'daki bir askeri birlikte görev istemiyoruz da, soluğu hemen burada, Kafkasya'da alıyoruz? Yüzyıllık el değmemiş buzulları, azgın ırmakları, hançerleri, kepenekleri, Çerkez kızlarıyla öyle yüce bir Kafkasya imgesi var ki Rusya'da herkesin kafasında! Korkunç bir şey bu! Hiç değilse birkaç şeyi bilselerdi: Örneğin, hiçbir zaman el değmemiş buzullara falan gitmediğimizi, gitsek de bunun neşeli bir yanının olmadığını, Kafkasya'nın Stavropol, Tiflis gibi idari birimlere ayrıldığını vb. vb..."

"Evet," dedim gülümseyerek, "Rusya'dan Kafkasya'ya bakışımızla buradan bakışımız arasında çok fark var." Bilmem sizin de başınızdan geçti mi? İyi bilmediğiniz dilde şiir okumak gibi bir şey bu: Olduğundan daha iyiymiş gibi geliyor insana o şiir?"

Yine sözümü keserek:

"Doğrusu bilmiyorum," dedi. "Ama bu Kafkasya hiç hoşuma gitmiyor benim!"

"Bana, Kafkasya buradan da iyi görünüyor, ama bir başka anlamda..."

"İyi olabilir," dedi biraz alınmış gibi, "ama ben iyi değilim burada!"

Salt bir şey söylemiş olmak için:

"Neden değilsiniz?" dedim.

"Neden mi? Birincisi, o beni aldattı. Söylentilere inanıp buraya gelmekle kendilerinden kurtulacağımı sandığım bütün her şey, buraya benimle birlikte geldi. Aradaki tek fark, daha önce bunlar büyük bir merdivendeydiler, şimdiyse ufacık, pis, her basamağında milyonlarca küçük kaygı, iğrençlik, aşağılanma bulduğum bir merdivendeler. İkincisi, burada manevi yönden her gün biraz daha alçaldığımı duyumsuyorum. En önemlisi de ne biliyor musunuz? Kendimi burada yürütülmekte olan görevler için yeterli bulmuyorum; korku benim kolay baş edebileceğim bir şey değil... açıkçası ben cesur değilim..." Susup yüzüme baktı, sonra "Şaka yapmıyorum," diye ekledi.

Kendiliğinden yaptığı bu itiraf beni her ne kadar çok şaşırttıysa da, onun benden beklediğini sandığım şeyi yapmadım, sözlerine itiraz etmedim; bu tür durumlarda hep olduğu gibi kendi sözlerini kendisinin düzeltmesini bekledim.

"Bu birlikle katılacağım ilk çatışma olacak bu," diye sürdürdü. "Dün başıma neler geldiğini bir bilseniz! Başçavuş benim bölüğün de çatışma için oluşturulan bu birliğe

katılacağı emrini getirdiğinde, yüzümde renk diye bir şey kalmadı, ağzım dilim kurudu, bir süre konuşamadım. O geceyi nasıl geçirdiğimi bir ben bilirim. Hani korkudan saçları bembeyaz oldu falan derler, böyle bir şey varsa eğer, şu anda ben bembeyaz saçlı olmalıydım; çünkü hiçbir idam mahkûmu bir gecede benim dün çektiğim acıyı çekmemiştir. Dün geceye göre biraz daha rahatlamış olmama karşın şu anda bile şuramın nasıl sıkıştığını anlatamam." Yumruğunu göğsünün üstüne bastırıp iki yana çevirdi. "Aslında ne kadar komik!" diye sürdürdü. "Son derece dramatik bir durum söz konusu, ama taze soğanla köfte yiyip her şeyin pek hoş, pek neşeli olduğuna inandırıyorsun kendini." Sonra esneyerek ekledi: "Şarap var mıydı Nikolayev?"

Bu sırada askerlerden birinin telaşlı sesi duyuldu:

"Bu o, kardeşlerim!"

Bütün gözler uzaktaki ormanın kıyısına yöneldi!

Orada mavimsi bir duman bulutu, rüzgârla genişleyerek yükseliyordu. Dumanın düşman topundan çıktığını anladığımda, her şey gözümde yepyeni ve yüce bir anlam kazanarak bambaşka bir niteliğe büründü. Çatılmış tüfekler, yakılan ateşlerden yükselen dumanlar, masmavi gökyüzü, yeşil top kundakları, Nikolayev'in bıyıklı, güneşten yanmış yüzü... bütün bunlar namludan fırlamış ve o anda havada uçmakta olan güllenin doğruca benim göğsüme yönelmiş olduğunu söylüyordu sanki.

"Şarabı nereden buldunuz?" diye sordum Bolhov'a, konuşmaya üşenir gibi, tembel tembel.

Oysa o anda ruhumun derinlerinden iki ses birden yükseliyordu: Bunlardan biri, "Tanrım, ruhumu huzura kavuştur!" derken, öbürü şöyle diyordu: "Gülle üzerimizden geçerken umarım başımı eğmem, ona gülümseyerek bakarım!" Demeye kalmadı, başımızın üzerinde o ürpertici, uğursuz ıslığı duyduk, gülle iki adım ötemizde tok bir sesle toprağa saplandı.

Bu sırada Bolhov bana dönüp tam bir soğukkanlılıkla:

"Napolyon ya da Friedrich olsaydım eğer, şu anda incelikli bir söz söylerdim," dedi.

Az önce yaşadığımız tehlikenin içimde yarattığı dehşeti güçlükle gizleyerek:

"Söylediniz ya işte," dedim.

"Söylemişsin kaç para eder!? Yazan yok ki!"

"Ben yazarım."

"Yazsanız da, Mşçenkov'un dediği gibi, eleştirmek için, olumsuz açıdan yazarsınız," dedi gülümseyerek.

Bu sırada arkamızdan Antonov'un sesini duyduk:

"Lanet olsun, ayaklarının dibine bir gülle düşüremedik şu heriflerin!"

Öfkeyle tükürdü Antonov.

Bu saf tepki haykırışından sonra, benim bütün o soğukkanlı görünme çabalarım, yüzbaşıyla karşılıklı ettiğimiz bütün o girift, hünerli sözler birden son kerte ahmakça göründü gözüme.

VII

Düşman demin Tatar atlıların dolandığı yere gerçekten de iki top mevzilendirmişti ve her yirmi-otuz dakikada bir bizim ağaç kesen askerlere doğru bir tane sallıyordu. Bizim top takımını ilerideki orman açıklığına sürdüler ve onlara karşılık vermemizi emrettiler. İleriden, ormanın kıyısından dumanlar yükseliyor, top gürlüyor, gülleler ıslık çalarak önümüze ya da arkamıza düşüyordu. Düşman, bereket versin, hedefi tutturamamıştı; kaybımız yoktu.

Her zaman olduğu gibi topçulara diyecek yoktu: Topları çabucak dolduruyor, karşıda görünen dumana dikkatle nişan alıyor ve aralarında usulca şakalaşıyorlardı. Bizi korumakla görevli piyade birliği, hemen yakınımızda yere uzanmış sessizce sıranın kendine gelmesini bekliyordu. Ağaç kesenler de kendi işlerini yapıyorlardı: Balta sesleri sıklaşmıştı, artık daha hızlı çalışıyordu baltalar. Yalnız mermi ıslığı duyulduğunda, her şey bir anda duruyor, o ölüm sessizliğinde, müthiş heyecanlı bir haykırış duyuluyordu: "Sakının çocuklar!" Ve bütün gözler dallardan sekerek gelen gülleye dikiliyordu.

İyiden iyiye dağılan sis, bulutların biçimine bürünerek göğün koyu maviliğinde büsbütün gözden yitmek üzereydi. Sonunda ortaya çıkan ve ışıklarını cömertçe serpmeye başlayan güneş, süngülerin çeliğinde, topların tuncunda, erimeye başlayan toprakta ve her yanı kaplayan kırağılarda neşeli yansımalar yaratıyordu. Havada hem sabah ayazının serinliği, hem ilkyaz güneşinin ılıklığı duyuluyordu. Ormandaki kuru yapraklarda binlerce farklı gölge ve renk birbirine karışıyor, perdahlanmışçasına parlayan dümdüz yolda tekerlek izlerinin yanı sıra nallardaki mıhların izleri bile açık seçik görülüyordu.

İki tarafta da hareketlilik belirgin bir şekilde artmıştı. Namlulardan çıkan mavimsi dumanlar artık hemen her yanı sarmıştı. Süvariler, mızraklarının ucunda flamalarını dalgalandırarak ileri çıktılar; piyade bölükleri arasında şarkılar duyulmaya başlandı ve odun yüklü atlı araba katarı, artçı olacak şekilde düzene sokuldu. General bizim takıma gelerek geri çekilme hazırlıklarına başlamamızı emretti. Düşman, bizim sol kanadın karşısındaki çalıların ardına gizlenmişti ve güçlü bir tüfek ateşiyle bizi ciddi biçimde rahatsız ediyordu. Ormanın solundan vızıldayarak gelen bir kurşun topun kundağına çarptı, derken ikinci, üçüncü vızıltılar... Hemen yanımızda yere uzanmış bekleyen ve görevi bizi korumak olan piyadeler gürültüyle ayağa kalktı ve tüfeklerini kavrayıp zincir oluşturdu. Karşılıklı tüfek ateşi güçlendikçe güçlendi, havada artık daha çok kurşun uçuyordu. Sonunda geri çekilmeye başladık, geri çekilmeyle birlikte de, Kafkasya'da hep

olduğu gibi, asıl çatışma başladı.

Topçuların her hallerinden, bu kurşun işinden hoşlanmadıkları belliydi; tıpkı piyadelerin de güllelerden hoşlanmadıkları gibi. Antonov'un yüzü asıldı; Çikin kurşunların taklidini yapıyor, onlarla alay ediyordu; ama onlardan hiç hoşlanmadığı belliydi. Kurşunun birine "Acelen ne be?" diye sesleniyor, öbürüne "Yavru arı bu," diyor, acınası bir vızıltıyla ve ağır ağır uçan bir başkasına ise "öksüz arı" adını takıyor ve herkese kahkahalar attırıyordu.

Alışık olmadığı için her kurşunda boynunu içeri çekip başını yana eğen acemi erin bu hali de güldürüyordu askerleri. "Başını eğip selamladığına göre tanıdık biri herhalde?" diyorlardı kendisine. Tehlikeye zaten hiçbir zaman aldırmayan Velençuk, şimdi büsbütün coşmuştu. Üzerimize kurşun yağdırdıkları yere bir misket mermisi göndermiyor olmamız canını sıkıyor gibiydi. Birkaç kez pek hoşnutsuz bir sesle: "Ne yani, onlar vuracak, biz bakacağız öyle mi? Niye topun namlusunu o yana çevirip üzerlerine bir misket mermisi yollamıyoruz?" diye söylenmişti.

Gerçekten de zamanı gelmişti bunun: Namluya sürdüğümüz son top mermisini çıkarıp, yerine misket bombası sürmelerini emrettim.

Büyük bir cesaretle dumanın tam ortasına kadar ilerleyen Antonov elindeki tomarı henüz boşaltılmış olan topa uzatarak:

"Misket!" diye bağırdı.

Tam o anda arkamdan, vızıldayarak uçmakta olan bir kurşunun tok bir çarpma sesiyle vızıltısının kesildiğini duydum. Kalbim sıkıştı. Uğursuz bir önseziyle arkama bakmaktan korkarak, "Galiba bizden biri vuruldu?" diye düşündüm. Gerçekten de, vızıltının kesilmesinin hemen ardından, yürek paralayan bir "A-a-a-a-hhh!" haykırışı, sonrasında da ağır bir bedenin yere düşme sesi duyuldu. Bildiğim bir ses, "Vuruldum, kardeşler!" dedi güçlükle. Velençuk'tu bu. Top arabasıyla top arasında yüzükoyun yatıyordu. Sırtındaki torbası öteye fırlamıştı. Alnı kan içindeydi, sağ gözüyle burnu da koyu, kıpkırmızı kana bulanmıştı. Kurşunu karnına yemişti, ama orada hemen hiç kan yoktu; düşerken bir kütüğe çarptığı için yaralanmıştı yüzü.

Bunları aslında epey sonra öğrendim; yoksa belirsiz bir kütle ve inanılmaz bir kan gölüydü ilk anda görebildiğim.

Topu dolduran askerlerin hiçbirinden tek ses çıkmadı, –bir tek acemi erin, "Amma kana bulandı ha!" diye söylendiği duyuldu– Antonov kaşlarını çatıp öfkeyle bağırdı; ama o an

herkesin içinden ölüm düşüncesinin geçtiği apaçıktı. Herkes daha büyük bir coşkuyla sarıldı işine. Kaşla göz arasında misket mermisi sürüldü topa; yattığı yerde inlemelerini sürdüren yaralının oraya dek ne zaman gidip ne zaman geldiği bile anlaşılmadı cephanecinin.

VIII

Bir çatışmaya katılan herkes, birilerinin öldüğü ya da yaralandığı o yerden nefret etmek gibi, fazla mantıklı değilse de, çok güçlü olduğu kuşkusuz, o tuhaf duyguya kapılmıştır sanırım. Velençuk'u yattığı yerden kaldırıp arabaya yükleyen benim askerlerim de ilk anda bu duygunun etkisi altındaydılar. Öfkeyle yaralının yanına giden Jdanov, onun iyice artan çığlıklarına aldırmadan koltuk altlarından tutup ayağa kaldırdı kendisini. "Ne oldunuz yahu!? Yetişsenize!" diye bağırmasıyla da bir anda yaralının çevresini, gerekmediği kadar çok insan, on kişi falan sarıverdi. Daha olduğu yerden kımıldatılmasıyla birlikte Velençuk korkunç bir şekilde bağırıp sövmeye başladı:

Yaralıyı bacaklarından tutan Antonov:

"Ne bağırıyorsun be, tavşan gibi!" diye çıkıştı kabaca. "Bırakırız valla seni burada!"

Yaralı hemen sustu; yalnız arada bir, "A-ahh... dayanamıyorum kardeşlerim!" diye inliyordu.

Kendisini arabaya yerleştirdiklerinde, inlemeyi de kesti, hatta bir ara arkadaşlarıyla konuştuğunu duydum, sanırım onlarla vedalaşıyordu: Alçak sesle, ama yine de duyulur, anlaşılır biçimde konuşuyordu.

Yaralıya bakmak kimsenin hoşuna gitmez; ben de içgüdüsel olarak o manzaradan bir an önce uzaklaşma isteğiyle, kendisini hemen pansuman merkezine götürmelerini emredip topların oraya gittim. Ama birkaç dakika sonra bir asker gelip Velençuk'un beni görmek istediğini söyleyince, yeniden arabanın başına döndüm.

Yaralı, iki eliyle yan korkuluklara asılmış, arabanın dibinde yatıyordu. Sağlıklı, genişçe yüzü birkaç saniye içinde tümden değişmişti: Zayıflamış, birkaç yıl yaşlanmış gibiydi; müthiş bir gerginlik yaşadığı belliydi ve o gerginlikle sıktığı dudakları incecikti, solgundu. Bakışlarındaki telaşlı ve biraz bönce anlamın yerini huzurlu bir pırıltı almıştı. Kanlı alnıyla burnunda ölümün çizgileri uzanıyordu artık.

En ufak bir kımıltının bile kendisine büyük acı vermesine aldırmayarak sol bacağındaki para çeresini[41] çıkarmalarını rica etti arkadaşlarından.

Çeresini çözmek için çizmesini çıkardıklarında onun çıplak, sağlıklı, beyaz ayağını görünce bir tuhaf oldum. İnanılmaz derecede ağır bir duyguydu bu.

Ben çeresi elime alınca:

"Üç tane bir rublelik, bir tane de yarım rublelik var orada," dedi. "Saklayın onları."

Araba kımıldanır gibi olunca, durdurdu:

"Teğmen Sulimovskiy'e kaput dikiyordum... Kendileri bana iki ruble verdilerdi. Bir buçuğuyla düğme aldım, yarım ruble de sırt torbamda, düğmelerle birlikte duruyor. Kendisine geri verirsiniz."

"Hiç merak etme... sen bir an önce iyileşmene bak, kardeş," dedim.

Karşılık vermedi, araba hareket etti, arabanın kımıldamasıyla birlikte, yeniden inlemeye, yürek paralayıcı sesler çıkarmaya başladı. Sanki bu dünyayla işini bitirdiğini, kendini tutmasına gerek kalmadığını, acısını hafifletmek için böyle şeyler yapmaya hakkı olduğunu düşünür gibiydi.

IX

"Hey, sen! Nereye? Çabuk dön geri!"

Koltuğunun altında yedek top tomarı, elinde ufak bir sopa, gayet sakin, Velençuk'u götüren arabanın ardı sıra seğirten acemiye bağırıyordum.

Acemi tembel tembel dönüp bana şöyle bir baktı, bir şeyler homurdandı, sonra dönüp yürümeyi sürdürdü; benim de kendisini geri getirmesi için ardından birini göndermem gerekti. Kırmızı şapkasını çıkarmış, aptal bir gülümsemeyle yüzüme bakıyordu.

"Nereye gidiyordun öyle?"

"Ordugâha."

"Niye?"

"Niye mi? Velençuk'u yaraladılar ya."

"Sana ne bundan?! Sen daha buradasın!"

Büyük bir şaşkınlıkla yüzüme baktı, sonra sakin bir şekilde geri dönerek, şapkasını giydi, topunun başına gitti.

Çarpışmada durumumuz fena sayılmazdı. Kazakların alkışlanacak bir saldırı gerçekleştirerek üç Tatar öldürdükleri haberi geldi. Ağaç kesimini başarıyla tamamlayan piyade, hepi topu altı yaralıyla durumu kurtarmıştı. Topçular, Velençuk'un yanı sıra iki de at kaybetmişlerdi. Buna karşılık, üç verstlik bir orman kesilmişti ve kesim yeri öyle temizlenmişti ki, tanımak olanaksızdı: Daha önce gür ağaçlardan oluşan orman kıyısı, yanan ateşlerden yükselen dumanlarla kaplı ve ordugâha doğru harekete geçen atlı ve yaya birliklerimizle dolu çok geniş bir açıklığa dönüşmüştü. Sabah geçtiğimiz mezarlıkla derenin oraya kadar top ve tüfek atışlarını ara vermeksizin sürdüren düşman tarafından izlenmemize karşın, hiçbir tatsızlıkla karşılaşmadan geri çekilmeyi tamamladık. Ordugâha vardığımızda beni bekleyen lahana çorbasıyla kuzu etli lapanın hayallerine dalmışken, generalin emrini ilettiler: Dere üzerinde bir tahkimat kurulacak ve K. Alayı 3. Tabur'la ve bizim top takımı da dört topuyla yarına dek orada kalacaktı. Odun ve yaralı taşıyan arabalar, Kazaklar, topçular, omuzlarında tüfekleri ve odunlarla piyadeler önümüzden şarkılar söyleyerek, şen şakrak geçip gittiler. Herkesin yüzünde kısa süre önce önemli bir tehlikeyi atlatmış olmanın verdiği rahatlama ile nihayet dinlenebileceklerini bilmenin keyfi

okunuyordu. Biz ve 3. Tabur ise, bu hoş duyguları yaşayabilmek için yarına dek beklemek zorundaydık.

X

Biz topçular, topları arabalarından ayırıp, sandıkları uygun yerlere yerleştirmek ve atları bağlayacak bir yer yapmakla uğraşırken, piyade de çalı çırpı ve kuru mısır saplarından çardaklar yapmış, ayrıca ateş yakıp lapa pişirmeye koyulmuştu.

Hava yavaş yavaş kararıyordu. Gökte beyazlı mavili bulutlar süzülüyordu. İncecik, nemli bir toz perdesine dönüşen sis, asker kaputlarını ıslatıyordu; ufuk iyice daralmış, her yanı koyu gölgeler kaplamıştı. Çizmelerimin içinde ve sırtımda hissettiğim nem, hiç dinmeyen hareketlilik ve konuşmalar, her yandaki vıcık vıcık çamur ve midemin bomboş olması, yaşadığımız maddi ve manevi yorgunluklarla dolu bir günün sonunda çok tatsız bir ruh hali yaratmıştı içimde. Velençuk'u bir türlü çıkarıp atamıyordum kafamdan. Onun şu sıradan, yalın askerlik yaşam öyküsü, sırnaşıkça canlanıp duruyordu zihnimde.

Yaşamının son dakikaları da, bütün yaşamı gibiydi: Apaçık, basit, sakin. O kaçınılmaz son an geldiğinde, gelecekteki göksel yaşama duyduğu içten, saf inancında hiçbir sarsıntı, ikircim yaşamayacak denli dürüst, basit bir yaşamı vardı.

Nikolayev geldi yanıma:

"Efendim," dedi, "Yüzbaşım, lütfederlerse birlikte çay içip bir şeyler yiyelim," dedi.

Sıcak bir bardak çay ve kafamdan karamsar düşünceleri uzaklaştıracak keyifli bir söyleşi düşleyerek çatılmış tüfeklerin, ateşlerin arasından geçerek Nikolayev'in ardı sıra Bolhov'un çardağına gittim.

Mısır saplarından yapılmış barınaktan Bolhov'un sesi duyuldu:

"N'oldu, bulabildin mi?"

Nikolayev bas sesiyle:

"Geldik efendim," dedi.

Bolhov, ceketinin düğmelerini çözmüş, papağını çıkarmış, yere serdiği kuru bir kepeneğin üzerinde oturuyordu. Yanı başında bir semaver kaynıyor, onun da yanında, üzerine yiyecekler konulmuş bir trampet duruyordu. Yere saplanmış bir süngünün sapında mum yanıyordu. Konforlu "ev"ine şöyle bir göz atan Bolhov, "Nasıl ama!" dedi. Gerçekten de çardakta her şey o denli güzeldi ki, çayımı yudumlarken nemi de, karanlığı da, Velençuk'un yarasını da unuttum gitti. Moskova'dan ve savaşla da, Kafkasya'yla da ilgisi

olmayan şeylerden konuşmaya başladık.

Kimi kez en ateşli konuşmaların bile arasına giren suskunluk anlarından birinde Bolhov gülümseyerek:

"Sabahki konuşmamızı tuhaf buldunuz sanırım?" dedi.

"Yo, niye tuhaf bulayım? Yalnızca, bana biraz fazla açık sözlüsünüz gibi geldi. Herkesin bildiği, ama üzerinde konuşulmayan şeyler vardır."

"Ne münasebet! Şuradaki hayatımızı en bayağı, en yoksul, ama buradakine benzer görevleri olmayan, tehlikesiz bir hayatla değiştirme olanağım olsaydı, bir an bile düşünmezdim değiştirmek için."

"Neden Rusya'ya dönmüyorsunuz öyleyse?"

"Neden mi?" diye sorumu yineledi. "Ah! Ne zamandır düşündüğüm bir konudur bu. Buraya gelirken tasarladığım gibi, boynuma Anna ve Vladimir nişanı asmadan ve binbaşı olmadan dönemem Rusya'ya."

"Madem öyle, neden buradaki görev için yetersiz olduğunuzu söylüyorsunuz?"

"Rusya'ya dönebilmem için, kendimi buraya gelirken olduğumdan daha yetersiz bulmam gerekir. Passek, Sleptsov ve benzerleri sayesinde Rusya'da yaygınlaşan bir söylence getirdi bizi buraya: Kafkasya'ya gitmeye değer, çünkü işin ucunda madalyalara boğulmak var. Bizden beklenen, istenen şey bu! İki yıldır buradayım, bu süre içinde iki harekâta katıldım, ama hiçbir şey kazanabilmiş değilim. Yine de binbaşı olup, boynuma Anna ve Vladimir nişanı takmadan Rusya'ya dönmeyi düşünmeyecek kadar kendime saygım var. Gnilokişkin'e madalya verip bana vermeyecekler; böylesi bir aşağılanmayı bile göze alacak kadar bu işe takmış durumdayım. Öte yandan, burada iki yıl kalıp da tek bir madalya alamadan Rusya'ya dönersem, milletin yüzüne nasıl bakarım: Bizim muhtarın, buğdayımı sattığım tüccar Kotelnikov'un, Moskova'daki teyzemin?.. Aslında hiçbirinin yüzünü bile görmek istediğim yok, onların da benim için ölüp dirildiklerini sanmam; ama insanoğlunun yapısı bu işte: Yüzlerini bile görmek istemediğim insanlar için hayatımın en güzel yıllarını, mutluluğumu, geleceğimi harcıyorum!"

XI

Bu sırada tabur komutanının dışarıdan seslendiğini duyduk: "Kiminle konuşuyorsunuz, Nikolay Fiyodorıç?"

Bolhov benim adımı söyledi, hemen ardından da üç subay girdi içeri: Binbaşı Kirsanov, yaveri, bölük komutanı Trosenko.

Kirsanov, orta boylu, tıknaz, kara bıyıklı, al yanaklıydı; gözlerinde kösnüllük okunurdu. Aslında yüzünün en ilginç noktası gözleriydi. Güldüğünde gözlerinden geriye iki nemli yıldızcık kalırdı; bu iki yıldızcık, sıkılmış dudakları, gergin boynuyla birlikte bazen yüzüne inanılmaz bir kalın kafalılık anlamı katardı. Tutum ve davranış açısından alayda bir numaraydı: Astları ona hiç sövmezler; üstlerine gelince, genel kanı olarak onun kafasızın teki olduğunda birleşseler de kendisine saygı duyarlardı. İşini iyi bilirdi; her zaman özenli, düzenli, gayretliydi; hep paralıydı, özel arabası ve aşçısı vardı, bunun doğal sonucu olarak da yüzüne yapmacık bir gurur ifadesi kondururdu.

"Nelerden konuşuyordunuz, Nikolay Fiyodorıç?" diye sordu içeri girerken.

"Burada görev yapmanın hoş yanlarından!"

Ama Kirsanov bu sırada beni fark etti: Subay adayı bir askeri okul öğrencisi! Ve bana kendi önemini, ağırlığını duyumsatmak için, Bolhov'un yanıtını duymamış gibi, trampete bakarak sordu:

"Yorulmuşsunuz galiba, Nikolay Fedorıç?"

"Hayır, biz aslında..."

Ama kendini yere göğe koyamadığı anlaşılan tabur komutanının bu üstünlük duygusu, yüzbaşının sözünü bir kez daha kesmesini istemiş olmalıydı ondan:

"Bugünkü harekât harikaydı ama, değil mi?"

Yaver, subay adaylığını yeni tamamlamış, gencecik bir asteğmendi. Sessiz, alçakgönüllü bir çocuktu; hoş yüzünden utangaç, iyi yürekli biri olduğu hemen anlaşılıyordu. Kendisini daha önce birkaç kez Bolhov'un yanında görmüşlüğüm vardı. Sık sık uğrardı Bolhov'a; selamını verir, geçer bir köşeye otururdu; birkaç saat boyunca tek kelime etmez, sardığı sigaraları içer, sonra da selamını çakıp çıkar giderdi. Tipik bir "yoksullaşmış soylu oğlu" örneğiydi. Aldığı eğitimin önüne açtığı biricik yol olarak askerlik mesleğini seçmiş, sahibi

olduğu subaylık rütbesini dünyada her şeyden üstün tutan, yanından hiç ayırmadığı ve bizim de kendisini artık onlarsız düşünemez olduğumuz tütün kesesi, uzun gecelik entarisi, gitar ve bıyık fırçası gibi gülünç nesnelerine karşın saf, sevimli bir gençti. Emir erine karşı çok adil olmakla övündüğü anlatılırdı alayda; adilmiş, ama aynı zamanda sertmiş de. Şöyle dermiş: "Kendisini pek seyrek cezalandırırım, ama bardağı taşırdı mı, işte o zaman kimseler alamaz onu elimden!" Bir kez kafayı iyice çeken emir eri nesi var nesi yoksa yürütmüş bizimkinin, üstüne üstlük okkalı sövgüler de savurmuş onun için. Bunun üzerine askeri hapishaneye götürmüş emir erini ve kendisinin hak ettiği biçimde cezalandırılması için ne gerekiyorsa yapılmasını istemiş. Ama yapılan cezalandırma hazırlıklarını görünce şafak atmış bunda ve söyleyebildiği ancak şunlar olmuş: "Görüyorsun değil mi, ben adamı n'aparım?.." Sonra iyice eli ayağına dolaşmış ve doğruca evinin yolunu tutmuş. O gün bugündür Çyornov'unun gözlerine bile bakamaz olmuş. Arkadaşları sürekli takılırlardı bu konuda kendisine; bu temiz yürekli genç subayı kaç kez kulaklarına kadar kızararak kendini savunurken gördüm: Bütün bunlar doğru değilmiş, hatta olayın aslı, anlatılanların tam tersiymiş.

Tabur komutanıyla birlikte çardağa gelenlerden biri de Yüzbaşı Trosenko'ydu. Eski bir Kafkasyalıydı yüzbaşı; ama öyle böyle değil, sözcüğün gerçek anlamıyla bir Kafkasyalıydı: Komuta ettiği bölüğü ailesi, karargâhımızın bulunduğu kaleyi vatanı gibi görürdü. Hayatının tek keyfi, şarkı kitaplarıydı; ama Kafkas olmayan her şeyi küçük gören ya da Kafkas olmamak gibi bir ihtimali neredeyse olasılık dışı sayan biri olmasına karşın, bunları da bizden olanlar – bizden olmayanlar diye ikiye ayırırdı. Birincileri sever, ikincilerden tüm varlığıyla nefret ederdi. Ama en önemli yanı, çifte su verilmiş bir kişiliğe sahip olmasıydı: Sakindi, yürekliydi, arkadaşlarına ve astlarına karşı örneği az bulunur iyi insanlardan biriydi; her nedense nefret ettiği yaverlere ve bonjurlar'a karşı ise dediğim dedikçi, hatta alabildiğine küstahtı. Çardağa girerken az kalsın başıyla damı devirecekti, son anda başını öne eğip, yere oturdu.

"Ne oldu?" dedi içeri girince. Sonra içeride hiç tanımadığı, kendisine tümüyle yabancı biri olarak beni görünce durdu, bulanık bakışlarını yüzüme dikti.

O sırada binbaşı, laf olsun diye saatini çıkarıp baktı –laf olsun diye baktığından kesin eminim, umurunda değildi o anda saatin kaç olduğu– ve:

"E, ne konuşuyordunuz bakalım?" dedi.

"Bana neden burada olduğumu soruyordu..."

"Neden olacak? Nikolay Fyodoriç kendini göstermek için burada... sonra doğruca evine dönecek!"

"Peki Abram İliç, ya sizi Kafkasya'ya getiren nedenler neler?"

"Beni mi?.. Yani, bilirsiniz işte, bizler için yer seçimi diye bir şey yoktur, her yerde hizmet etmek zorundayız." Kimseden ses çıkmamasına karşın: "Ne oldu, bir şey mi var?" diye sordu; sonra konuyu değiştirmek istediği için olsa gerek: "Dün Rusya'dan bir mektup aldım, Nikolay Fyodorıç," dedi. "Yani bu mektuplarda bazen öyle tuhaf sorular soruyorlar ki insana..."

"Ne gibi tuhaf sorular?" dedi Bolhov.

Binbaşı, güldü:

"İnanın, tuhaf sorular! Örneğin, aşk olmadan kıskançlık olur mu, diye soruyorlar." Bakışlarını hepimizde dolaştırdıktan sonra: "Ne var, ne oldu?" dedi.

"Demek öyle?" dedi Bolhov gülümseyerek.

"Bildiğiniz gibi Rusya'da işler daima yolundadır." Birbirini izleyerek, son derece doğal bir biçimde dökülüyordu sözcükler ağzından. "1852 yılında ben Tambov'daydım... inanır mısınız her yerde bir saray yaveri gibi karşılanıyordum. Valinin balosuna gittim diyelim, beni öyle saygıyla karşılarlardı ki!.. Valinin karısı gelir konuşurdu benimle... Kafkasya'yı sorardı bana... sonra bilmediğim başka bazı konularda sorular sorardı... Pek ender gördükleri bir şeymiş gibi, benim altın kılıcımdan gözlerini alamazlardı. Sonra da altın kılıcı, Anna'yı, Vladimir'i gösterdiğim hangi yararlıklar için kazandığımı sorarlardı. Ben de anlatırdım... Ne var, ne oldu?" Sorduğu sorunun yanıtını beklemeden sürdürdü: "İşte Kafkasya bütün bu nedenlerle hoş bir yerdir Nikolay Fyodorıç! Orada milletin yediği önünde, yemediği ardındadır. Anna ve Vladimir nişanı kazanmış bir kurmay subay ne demektir, biliyor musunuz delikanlı? Bunun Rusya için ne büyük anlamı olduğunu? Yine ne var?"

"Siz de az övünmemiş gibisiniz bu nişanlarınızla, Abram İliç?" dedi Bolhov.

"Hi-hi!" diye aptalca kikirdedi binbaşı. "Övünmeden olur mu hiç! İki ay boyunca yiyip içtiklerim de harikaydı!"

Trosenko da Çin ya da Japonya'yı sorar gibi:

"Rusya'nın iyi yanı ne peki?" dedi.

"Valla biz Rusya'da iki ay boyunca öyle bir şampanya içtik ki!.. Tek kelimeyle müthişti!"

"Herhalde limonata içmişsinizdir... Ben olsam batardım orada! Çünkü bilirsiniz Kafkasya'da nasıl içilir! Boşuna çıkmamış adları! Nasıl içtiklerini gösterirdim size, ama... öyle değil mi Bolhov?"

"Sen on yıldır Kafkasya'dasın be dayı," dedi Bolhov. "Yermolov'un sözlerini hatırlarsın... Abram İliç ise altı yıldır Kafkasyalı şunun şurasında..."

"Ne on yılı?! Yakında on altı yılım dolacak burada!"

"Söyle de içki getirsinler, Bolhov! Brrr! Hava çok nemli! Evet?.. İçiyor muyuz, binbaşım?"

Ama binbaşı, yaşlı yüzbaşının kendisine ilk seslenişine sinir olmuştu galiba, şu anda da dikenlerini kabartmış, kendi büyüklüğü içinde kendine bir sığınak arar gibiydi. Anlaşılmaz bir şeyler söyleyip saatine baktı.

Binbaşının yüzünün asılmasını hiç umursamayan Trosenko:

"Bir daha asla gelmem buralara!" dedi. "Bir Rus gibi davranmayı, Rusça konuşmayı bile unuttum neredeyse!

"Tabur nöbetçi subayını çağırın buraya!" dedi binbaşı.

Yüzbaşıya yanıt verecek yerde böyle söylemişti, oysa nöbetçi subayına vereceği hiçbir emir olmadığından emindim.

Birkaç dakikalık bir suskunluktan sonra yaverine dönerek:

"Çift maaş aldığınız için keyfiniz yerindedir herhalde delikanlı?" dedi.

"Evet efendim... elbette efendim!"

"Bence... aylıklarımız şu anda çok yüksek, Nikolay Fyodorıç," diye sürdürdü. "Şu genç adam aldığı aylıkla harika bir yaşam sürebileceği gibi, az buçuk lükse bile sahip olabilir bence."

"Aslında öyle değil, Abram İliç," dedi yaver, ürkekçe. "Evet, aylığımız çift... ama... bir atı olmalı insanın, öyle değil mi?"

"Ağzınızdan çıkanı kulağınız duyuyor mu delikanlı? Biz de asteğmendik bir vakitler! Bu

parayla ferah, rahat bir hayat sürebilirsiniz. İsterseniz buyurun hesaplayalım..." Bu son sözlerini söylerken sol elinin serçe parmağını bükmüştü.

Trosenko, kadehindeki votkayı başına dikip:

"Aslında ilerideki maaşlarımızı bugünden avans olarak alıyoruz, hesap kitap, hepsi bu!" dedi.

"Bir dakika... yani bu ne demek oluyor şimdi?"

Bu sırada çardağın kapı yerine geçen aralığından ak bir baş sokuldu içeri. Sertçe bir ses, Alman aksanıyla:

"Burada mıydınız, Abram İliç?" dedi. "Nöbetçi subayı sizi arayıp duruyordu.."

"İçeri gelsenize, Kraft!" dedi Bolhov.

Üzerinde Genelkurmay'a ait bir üniforma bulunan uzun boyluca biri içeri süzüldü, büyük bir coşkuyla herkesin tek tek elini sıkmaya koyuldu.

Trosenko'yla el sıkışırken:

"Ah, sevgili yüzbaşı! Siz de buradasınız ha?" dedi.

Hemen ardından da, içerinin karanlık olmasına karşın, ta yanı başına dek giderek, yüzbaşının çok şaşırmasına, hatta içerlemesine yol açan bir davranışta da bulunarak, kendisini dudaklarından öptü.

"Yakın arkadaşlık kurmak isteyen bir Alman olsa gerek?" diye düşündüm ben.

XII

Gerçekten de hemen doğrulandı varsayımım. Yüzbaşı Kraft ateş suyu yok mu diyerek votka istedi kendine, sonra da başını geriye atıp, vıraklar gibi sesler çıkararak kadehi başına dikti.

"Çeçenya düzlüklerinde fasit bir daire içinde dönüp duruyoruz galiba, baylar, ne dersiniz, ha?" diye söze başlayacak oldu, ama içeri giren nöbetçi subayını görünce, emir vermesi için binbaşıya fırsat tanıması gerektiğini düşünerek sustu.

"Ne yaptınız, birlik yerini aldı mı?"

"Evet efendim!"

"Keşif kolları çıkarıldı mı?"

"Hepsi yerlerinde efendim!"

"Pekâlâ! Bölük komutanlarına son derece dikkatli olmalarını istediğimi iletin!"

"Emredersiniz!"

Binbaşı gözlerini kıstı, derin düşüncelere dalmış gibiydi.

"Erata söyleyin, kendilerine lapa pişirebilirler artık!"

"Pişirmeye başladılar bile efendim!"

"Pekâlâ! Gidebilirsiniz!"

Binbaşı bizlere gönül indirmiş gibi hoşgörülü bir gülümsemeyle:

"Pekâlâ," dedi, "gelin hep birlikte hesaplayalım bir subaya nelerin gerektiğini burada!"

"Her şeyden önce, ceketiyle, pantolonuyla bir üniforma, öyle değil mi?"

"Öyle efendim!"

"Yani iki yıl için elli ruble! Bir yıl için yirmi beş ruble giysiye gitti. Sonra ne var? Yeme-içme! Her gün için ikişer rubleden?.. Öyle mi?"

"Öyle efendim, fazla bile!"

"Varsın olsun! Eyerli bir atın bakımı için de otuz ruble! Hepsi bu! Toplayacak olursak:

Yirmi beş, yüz yirmi daha, yüz kırk beş, otuz daha, yüz yetmiş beş! Çay, şeker, tütün gibi lüks harcamalarınız için yirmi ruble daha kalıyor size. Müsaade buyurun yani! Öyle değil mi Nikolay Fyodorıç?"

Yaver, ürkek ürkek:

"Efendim, Abram İliç, izin verirseniz..." dedi. "Çay ve şeker için hiçbir şey kalmıyor efendim. Siz iki yıl için bir çift pantolon hesaplıyorsunuz, ama buradaki yürüyüşlere pantolon mu dayanır! Hele çizme! Hemen her ay bir çift çizme eskitiyorum ben efendim! Sonra iç çamaşırı, gömlek, havlu, dolama... bütün bunlar satın alınmaları gerekli şeyler. Nasıl hesaplarsanız hesaplayın efendim, geriye bir şey kalmıyor! Yemin ederim ki durum böyle Abram İliç!"

Bir dakika kadar suskun kalan Kraft, birden:

"Evet, dolama[42] dediğin güzel olmalı!" dedi, dolama sözcüğünü sevecenlikle vurgulayarak. "Yalnızca Ruslara özgü bir şey!"

"Ben size bir şey söyleyeyim mi?" dedi Trosenko. "Hesabı nasıl yaparsanız yapın, kardeşimizin kuru ekmeğe muhtaç durumda olduğu kesin. Ama uygulamadaki durum ne? Hepimiz çayımızı da yudumluyoruz, sigaramızı da tellendiriyoruz, votkamızı da içiyoruz; yaşayıp gidiyoruz kısacası." Sonra asteğmene döndü: "Bir süre benim birlikte kaldın mı öğrenirsin nasıl geçinileceğini! Baylar, sevgili asteğmenimizin emir erine nasıl davrandığını biliyor muydunuz?"

Hepimizin bin kez dinlediği bir öykü olmasına karşın, Trosenko gülmekten karnını tuta tuta, asteğmenle emir erinin öyküsünü bir kez daha anlattı.

"Ne o, kıpkırmızı kesildin, delikanlı?" dedi, o sırada gerçekten de kızarmış, terlemiş ve utangaçça gülümsemekte olan ve bu haliyle de insanın yüreğini sızlatan asteğmene bakarak. "Aldırma be kardeşlik! Ben de senin gibiydim, ama görüyorsun, şu anda koç gibiyim! Kimleri göndermiyorlar ki Rusya'dan buraya! Ne gençler!.. Spazm geçirenler mi istersin, romatizmadan kıvrananlar mı!.. Neler gördük burada, neler! Ama bak ben ne yapıyorum: Aha, şuraya oturmuşum... burası benim hem evim, hem yatağım... hem her şeyim. Bak, kendi gözlerinle görüyorsun!.."

Bu arada bir kadeh daha votka yuvarlayıp, gözlerini Kraft'ın gözlerine dikerek:

"Efendim?" dedi.

Hepimizi ite kaka Trosenko'ya doğru atılan Kraft:

"İşte ben buna saygı duyarım! İşte gerçek bir eski Kafkasyalı! Verin, elinizi sıkacağım!" dedi ve Trosenko'nun elini yakalayıp, gerçekten de çok duygulanmış bir halde salladı.

"Evet, hepimizin bir sınavdan geçtiğini söyleyebiliriz burada," diye sürdürdü sonra. "Kırk beş yılında... siz de oradaydınız herhalde, öyle değil mi yüzbaşım? Ayın on ikisini on üçüne bağlayan geceyi... dizlerimize kadar çamurun içinde geçirmiştik... ertesi gündü galiba, değil mi, düşman mevzilerine yürümemiz? O sırada ben başkomutanlıktaydım. Bir günde on beş mevzi ele geçirmiştik... öyle değil mi yüzbaşım?"

Trosenko, başıyla evet işareti yaptı, sonra alt dudağını ileri çıkarıp, gözlerini yumdu.

Kraft, binbaşıya dönüp, büyük bir heyecanla ve yersiz el kol hareketleriyle:

"Siz de tanık olmuşsunuzdur..." diye başlayacak oldu.

Ama anlaşılan binbaşı pek çok kez dinlemişti bu öyküyü; bulanık, donuk bakışlarını yöneltmesiyle birlikte, Kraft, binbaşıyı bırakıp hemen Bolhov'la bana döndü. Gözlerini bir Bolhov'a, bir bana çeviriyordu. Öyküsünü anlattığı sürece Trosenko'ya hiç bakmadı.

"Efendim, şimdi sabah daha çıkar çıkmaz, Başkomutan bana 'Kraft!' dedi, 'Şu, şu, şu düşman mevzilerini ele geçireceksin!' Bizim meslek, malum... öyle, olurdu olmazdı diye tartışamazsın! Selamı çakıp, 'Emredersiniz ekselansları!' dedim. İlk mevziye yürürken dönüp askerlerime dedim ki: 'Çocuklar korkmak yok! Çok dikkatli olun! Ve unutmayın: Kim geride kalırsa, ölümü benim elimden olur!' Bilirsiniz, bizim Rus askeriyle kısa, basit konuşacaksın. O sırada birden bir kumbara düşmez mi yanımıza! Baktım: Bir asker, bir daha, bir daha... ardından kurşunlar vızıldamaya başladı: Vzjın! Vzjın! 'İleri çocuklar! Arkamdan gelin!' diye bağırdım. Tam mevziye vardık ki, ne göreyim... ne deniyordu ona? Hey Tanrım! Şey canım... bilirsiniz..."

Doğru sözcüğü bulabilmek için ellerini sallayıp duruyordu.

Bolhov araya girerek:

"Uçurum mu?" dedi.

"Hayır, hayır! Hey Tanrım... dilimin ucunda.... Neyse, uçurum diyelim... şimdi biz art arda tüfeklere bir asıldık... Hurra! Ta-ra-ta-ta-ta! Tek bir düşman askeri kalmadı ayakta, hepsini devirdik! Herkes şaşırıp kalmıştı. Bu iş harika oldu, haydin ikinci mevziye dedik.

Düşmanın ikinci mevzisini ele geçirişimiz çok değişik bir harekâtla oldu. Artık iyice coşmuştuk. İkinci tahkimata yaklaşınca bir baktım, daha fazla ilerleyebilmek olanaksız... Çünkü orada... ne deniyordu ona?.. Of! Neydi adı?..

"Yine uçurum?" dedim ben.

"Hiç ilgisi yok!" dedi heyecanla. "Uçurum değil... Bir uçurum tutturdunuz... Hey Tanrım! Neydi o?.. Yani nasıl deniliyordu?.." Eliyle ahmakça birtakım hareketler yapıyordu. "Ah, Tanrım! Olur şey değil!"

Aradığı sözcüğü bulamadığı için öylesine acı çekiyor gibiydi ki, elinde olmadan yardım etmek istiyordu insan.

"Sakın ırmak olmasın?" dedi Bolhov.

"Hayır, yani evet, resmen uçurumdu! Yalnız öyle bir ateş altında vardık ki oraya... cehennem hiç kalır yanında!"

Çardağın dışından birinin beni sorduğunu duydum. Maksimov'du bu. İki mevzinin ele geçiriliş öyküsü bile yetmişti, ki geride daha on üç mevzi öyküsü vardı. Buradan sıvışma, takımımın yanına gitme fırsatı çıktığı için sevinmiştim. Trosenko da benimle birlikte çıktı. Çardaktan birkaç adım uzaklaşınca, "Söylediklerinin hepsi palavra!" dedi. "O mevzilerin ele geçirildiği çarpışmaların hiçbirine katılmadı." Öyle sevecen bir kahkaha attı ki, benim de gülesim geldi.

XIII

Orada burada yanan açık ateşlerin cılız aydınlığı da olmasa, ordugâh tümüyle karanlığa bürünmüştü, askerlerimin yanına vardığımda. Korların üzerinde kocaman bir kütük ince ince tüterek yanıyordu. Üç kişiydiler, ateşin başında: Ryabko[43] karavanasını karıştıran Antonov, elinde bir dal parçası, külle oynayan Jdanov ve doğru dürüst duman verdiği hiç görülmemiş piposuyla Çikin... Öbürleri dinlenmeye çekilmişlerdi: Kimi sandıkların yanına, kimi kuru otların üstüne, kimi de ateşin başına kıvrılmıştı. Korların cılız ışığında tanıdık sırtları, bacakları, kafaları ayırt edebiliyordum. Kafasından seçtiklerimden biri de acemi erdi: Ateşin hemen dibine uzanmıştı ve galiba çoktan uykuya dalmıştı. Antonov kenara çekilip bana yer açtı. Oturdum, bir sigara yaktım. Sis, ateşteki ıslak odunların saldığı duman insanın gözünü yakıyordu; gökten üzerimize ıslak bir karanlık yağıyordu sanki.

Hemen yanı başımızda birinin düzenli aralıklarla horlaması, ateşteki dallardan gelen çıtırtılar, ötelerden gelen usul konuşma sesleri, arada bir piyadenin tüfek şakırtısı... Sık aralıklarla yakılmış açık ateşler, yakınlarındaki erlerin kara gölgelerini ortaya çıkarıyor. En yakınımızdaki ateşlerin önünde yarı bellerine dek soyunmuş askerler gördüm, ellerindeki gömleklerini ateşe doğru sallıyorlardı. Pek çok insan uyumamıştı henüz; küçük bir alanda ileri geri dolaşanlar, konuşanlar vardı; ama somurtkan, tenha gece tüm bu gidip gelmelere, konuşmalara kendi gizemli ahengini veriyor, herkes bu asık yüzlü sessizliği içinde duyumsayarak, onun usul, sessiz uyumunu bozmaktan çekiniyordu. Konuşunca sesimin değişik çıktığını fark ettim. Ateş başında oturan askerlerin yüzlerinde de aynı değişik hava vardı. Ben aralarına gelene dek yaralı arkadaşlarından konuştuklarını sanıyordum. Oysa hiç öyle değildi: Çikin, Tiflis'i, orada teslim aldığı eşyaları, oradaki öğrencileri falan anlatıyordu.

Askerlik yaşamım boyunca her zaman, her yerde, ama özellikle Kafkasya'da ayırdına vardığım bir gerçek var: Askerlerimiz tehlike anında pek konuşmuyorlar ve arkadaşları üzerinde olumsuz etkileri olabilecek şeylerden söz etmekten özellikle kaçınıyorlar. Güney halklarının kahramanlık biçimi olarak gördüğümüz, bir anda kabarıp bir anda sönüveren coşkulu, taşkın ruh hali yoktur Rus askerinde. Onu coşturmak da zordur, coştuğunda sakinleştirmek de. Söylevler, savaş çığlıkları, marşlar, trampetler gibi etkileyici araçlara gerek duymaz o: Tam tersine, düzen, dinginliktir ona gerekli olan, gerginlik, gürültü patırtı değil. Gerçek Rus askeri asla palavra atıp övünmez, tehlike anında gözünü karartmaz, sağduyudan ayrılmaz, coşmaz. Tam tersine, alçakgönüllülük, yalınlık, sadelik, tehlikeyle karşılaştığında orada tehlikeyi değil, bambaşka şeyleri görme yeteneğidir Rus askerinin

ayırt edici özellikleri. Bacağından yaralanmış bir asker görmüştüm; başlangıçta bacağına değil, yeni gocuğunun delinmiş olmasına üzülüyordu; altındaki at ölünce sürünerek atın altından çıkmış, eyerini de kurtarabilmek için kolanı çözmeye çalışıyordu. Gergebil kuşatmasında yaşananlar nasıl unutulur! Bomba yapmak için içine patlayıcı yerleştirilen boru birden alev alınca top çavuşu iki ere bombayı hemen uçuruma fırlatmalarını emretmiş, ama uçurumun başında albayın çadırını gören erler çadırda uyumakta olan beyler uyanmasınlar diye bombayı daha uzak bir yere götürmeye kalkışınca ikisi de paramparça olmuşlardı. Bir de 1852 yılındaki çarpışmalardan birinde, takım komutanı, takımının bulunduğu yerden sağ kurtulmasının olanaksız olduğunu söyleyince, bütün takım öfkeyle üzerine yürüyüp bugün bile hatırlamaktan utandıkları ağır sözler sayıp dökmüşlerdi adama. İşte şu anda da, herkesin aklından Velençuk geçerken, her an Tatarların üzerimize yaylım ateşi açma olasılığı varken, herkes Çikin'in anlattıklarını dinliyor, ne bugünün işleri, ne bizi beklemekte olan tehlike kimsenin aklına bile gelmiyordu; sanki Velençuk diye bir yaralımız yoktu ya da hatırlanmayacak kadar uzun zaman önce olmuş bir olaydı bu. Yalnız, yüzleri her zamankinden daha asık gibi geldi askerlerimin. Çikin'in öyküsünü de kendilerini vererek dinlemiyorlardı; hatta sanki Çikin de farkındaydı bunun, ama yine de anlatıyordu işte.

Maksimov da geldi ateşin başına ve benim yanıma oturdu. Yeniden piposunu çekiştirmeye başlayan Çikin yer vermişti kendisine.

Uzun süren bir suskunluktan sonra Maksimov:

"Votka için ordugâha gönderilen piyadeler şimdi döndüler," dedi, ateşe tükürdü. "Bizimkini de gördüklerini söyledi çavuş..."

"Nasıl? Hâlâ sağ mıymış?" dedi Antonov, karavanayı karıştırmayı sürdürerek.

"Ölmüş."

Acemi er birden kırmızı şapkalı küçük başını kaldırdı, bir bana bir Maksimov'a dikkatle baktı, sonra başını indirdi, kaputuna sarındı.

"Sabah kendisini parkta uyandırdığımda meğer ölüme uyandırmışım?" dedi Antonov.

Jdanov, ince ince tüten kütüğün tersini çevirerek:

"Baş sözler bunlar!" dedi. Herkes sustu.

Gerimizden, ordugâh yönünden gelen tek el silah sesi yırttı genel sessizliği; işareti alan

bizim trampet takımı kalk borusunu çaldı. Son ezgiler de dinince, ilk Jdanov kalktı yerinden, şapkasını çıkardı. Biz de yerimizden kalkıp şapkalarımızı çıkardık.

Gecenin derin sessizliğini büyük bir erkek sesleri korosundan yükselen uyumlu sesler doldurdu:

"Ey göklerdeki Babamız! Adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Gökte de, yerde de senin istediğin olsun. Bize günlük ekmeğimizi ver. Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla. Bizi şeytanın ayartmalarından koru. Bizi kötülerden koru! Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuza dek senindir!"

Şapkalarımızı giyip yeniden ateş başına oturduğumuzda, Antonov:

"1845'te askerin biri tam burada yaralanmıştı," dedi. "Tam iki gün top üzerinde taşıdıydık kendisini... Şevçenko'yu anımsıyor musun Jdanov? Sonra kendisini bir ağacın altında bırakmıştık?"

Bu sırada kocaman favorili, bıyıklı bir piyade eri, elinde tüfeği, sırtında torbasıyla bizim ateşe yaklaştı.

"Pipomu yakmak için biraz ateş alabilir miyim hemşeriler?" dedi.

Çikin:

"Yeterince ateşimiz var," dedi, "alabilirsiniz elbet!"

Piyade, Antonov'a dönerek:

"Demin Dargi'den söz ediyordunuz galiba?" dedi.

"Evet, 1845... Dargi olaylarından..." dedi Antonov.

Piyade başını salladı, gözlerini yumdu, sonra aramıza çömelip:

"O yıl orada neler olmadı ki!.." dedi.

"İyi de adamcağızı niye öyle ağaç altına attınız?" diye sordum Antonov'a.

"Karnı parçalanmıştı, çok acı çekiyordu. Durduğumuzda idare ediyordu, ama yürüdük mü korkunç bir şekilde bağırıyordu. Tanrı hakkı için bırakın beni diye yalvardı. Hiç kolay bir karar değildi. Düşman dersen göz açtırmıyordu. Üç topçumuzla bir subayımızı kaybetmiştik. Bataryamızla bağımız kopmuş... rezillik ki, olursa o kadar olur! Topları bile gözden çıkarmıştık! Öyle bir çamur vardı ki, anlatılmaz!"

"En berbat yer de İndi Dağı'nın etekleriydi," dedi erlerden biri.

"Evet, en çok da orada sarpa sarmıştı işler. Yaşlı topçu çavuş Anoşenka'yla kafa kafaya verdik biz: Dedik, zaten yaşaması mucize... beri yandan kendisi de Tanrının adını verip onu oracıkta bırakmamız için yalvarıp duruyor. Dallı budaklı büyükçe bir ağacı seçtik. Jdanov'daki ıslatılmış peksimetleri ona bıraktık, kurularını biz aldık. Sırtını ağaca dayadık, üzerine temiz bir gömlek giydirdik, gerektiği gibi vedalaştık kendisiyle ve orada öylece bıraktık.

"Büyük bir asker miydi?"

"Yok canım!" dedi Jdanov.

Antonov yeniden anlatmayı sürdürdü:

"Sonra ona orada neler oldu, bir Tanrı bilir. Kardeşlerimizden pek çoğu orada kaldı, dönemedi."

Piyade, yerinden doğruldu, piposunu karıştırdı, yeniden gözlerini yumup başını sallayarak:

"İndi tepelerinde diyorsun, değil mi?" dedi. "Neler olmadı orada neler!"

Sonra da yanımızdan ayrıldı.

"Dargi'de bulunmuş çok asker var mı bataryamızda?" dedim.

"Jdanov, ben, Patsan –şu anda izinde kendisi– zorlasan bir altı kişi daha çıkar, hepsi bu!"

Başını bir kütüğe dayayıp bacaklarını da uzatan Çikin:

"Patsan'ın keyfine diyecek yoktur şimdi izinde!" dedi. "Neredeyse bir yıl oldu, kendisinden hâlâ bir haber yok!"

"Sen izne çıktın mı?" diye sordum Jdanov'a.

"Yok!" dedi isteksizce.

"İzne çıkmak gibisi var mı!" dedi Antonov. "Varsıl bir evdensen, kendi işini de kendin görebiliyorsan, övgüler alarak, onurun okşanarak gitmek güzeldir, üstelik evindekileri de sevindirmiş olursun!"

"İki kardeşten biriysen gidip de ne yapacaksın!" dedi Jdanov. "Kendilerini zor doyururken, bir de çıkagelen asker kardeşi mi doyuracaklar? Yirmi beş yıldır askerim, sağ olup olmadıklarını bile bilmiyorum."

"Mektup da mı yazmadın?" diye sordum.

"Yazmaz olur muyum... İki mektup yazdım, ikisine de karşılık vermediler. Ya öldüler ya da kendileri de perişan durumda oldukları için yanıt vermiyorlar... yoksa ne işim var buralarda!"

"Çok oldu mu yazalı?"

"Dargi'den döndüğümüzde yazmıştım son mektubu."

Antonov, dirseklerini dizlerine dayayıp bir şarkı mırıldanmaya başladı.

"Beryozka'yı söylesene," dedi Jdanov.

Antonov, Beryozka'yı söylemeye başladı.

Çikin kaputumdan çekerek kulağıma fısıldadı:

"Jdanov dayının en sevdiği şarkıdır bu! Bir gün Filip Antonıç aynı şarkıyı söylediğinde ağlarken gördüm kendisini."

Jdanov, başlangıçta gözlerini kıpkırmızı korlara dikmiş, hiç kımıltısız oturuyordu; kızıl bir ışıkla aydınlanan yüzü müthiş asık gibiydi; derken elmacık kemikleri, kulaklarının altındaki kaslar oynamaya, sonra gitgide daha hızlı oynamaya başladı, sonunda yerinden kalkıp ateşin arkasında gölge bir yere attığı kaputunun üstüne uzandı. Ya uyumaya çalıştığı için ya da Velençuk'un ölümü aklına geldiği için olduğu yerde dönüp duruyor, inler gibi sesler çıkarıyordu. Bu kederli havadan öyle etkilenmiştim ki, Jdanov ağlıyor gibi geldi bana.

Koca kütüğün tümüyle korlaşan alt yüzünden arada bir hafif bir alev yükseliyor, Antonov'un kırmızı yüzünü, ak bıyıklarını, omzuna attığı kaputundaki nişanlarını ya da bir başkasının çizmesini, başını, sırtını aydınlatıyordu. Yukarıdan aynı kederli karanlık abanıyordu üzerimize; havada aynı nem ve duman kokusu vardı; sönmeye yüz tutan ateşlerin ışıklı noktacıkları seçiliyor ve derin sessizlikte Antonov'un hazin, iç karartan şarkısı duyuluyordu. Şarkı bir an için kesildiğinde, ordugâhtan yayılan cılız gece sesleri duyuluyordu: Horultular, nöbetçilerin tüfeklerinden gelen şakırtılar ve yankılanan usul konuşmalar.

Maksimov'un bağırdığı duyuldu:

"İkinci sıradakiler, nöbete! Makatyuk! Jdanov!"

Antonov şarkıyı kesti, Jdanov kalktı, göğüs geçirdi, bir kütüğün üstünden atlayıp ağır ağır toplara doğru yürüdü.

15 Temmuz 1855

RÜTBESİ DÜŞÜRÜLEN

Harekât sona ermişti, ağaçları kese kese orman içinde dar bir yol açmıştık ve kaleye dönmek için karargâhtan çekilme emrinin gelmesini bekliyorduk. Az ileride, hızla akan dağ ırmağının ötelerinde uzanan düzlükleri dövecek toplarımızı sarp dağ yamacına yerleştirmiştik. Tablo güzelliğinde yerlerdi; arada bir, özellikle de akşama doğru, Rus ordugâhını merak eden ve düşmanca bir amaçları olmayan atlı dağlılar görüyorduk. Akşamlar, Kafkasya'da Aralık'ta hep olduğu gibi sessiz, saydam, pırıl pırıldı; soldaki sıradağların bıçak ağzını andıran keskin çizgisinin ardına inen güneşin pembe ışıkları dağın orasında burasında kıpır kıpır devinip duran asker öbeklerinin, çadırlarımızın ve hemen iki adım ötemizdeki toprak tabyalarında boyunlarını içine çekmiş gibi kımıltısız duran ağır iki topumuzun üzerine düşüyordu. Soldaki tepede mevzilenen piyade koluna ait çatılmış tüfekler, nöbetçi, bir grup asker ve yaktıkları ateşin dumanı, gün batımının saydam ışığında öyle net görülüyordu ki!.. Sağda ve solda yer alan hafif yükseltilerle düzlüklerde çadırlar seçiliyor, çadırların gerisindeyse çıplak çınar gövdelerinden oluşan bir orman görülüyordu: Bitmez tükenmez balta seslerinin yükseldiği ormanda, kesilen çınarlar gürültüyle devrilirken, yakılan ateşlerden art arda çatırtılar yükseliyor, dört yandan açık mavi kış göğüne mavimsi dumanlar dimdik uzanıyordu. Kazakların, süvarilerin ve topçuların atlarını suvarmaktan döndükleri dere boyundan ve çadırların oradan atların burun çaldıkları, yeri dövdükleri duyuluyordu. Havalar soğumaya başladığı için en hafif sesler bile olanca açıklığıyla duyulabiliyor, arı duru havada bozkırdaki her şey olduğu gibi görülebiliyordu.

Askerlerimizin merakını kışkırtmaktan artık vazgeçtikleri anlaşılan düşman grupları, açık sarı mısır anızlığına dağılarak gözden yitmişlerdi. Ağaçların arasından yer yer mezar taşları ve avullardan yükselen dumanlar seçiliyordu.

Bizim çadır topların yakınında, önünde geniş bir manzaranın açıldığı yüksekçe bir düzlükteydi. Çadırlarımızın ve topların hemen dibinde, temizlenmiş bir alanda "gorodok" oynamak için gerekli düzeni kurmuştuk. Söz dinler, çalışkan askerlerimiz bizim için bir çırpıda masa ve sehpalar getirmişlerdi buraya. Topçu subayların sahip oldukları bu konfor nedeniyle, bizden birkaç subayla, birkaç da piyade subayı akşamları kulüp adını taktığımız bizim bataryada toplanır, eğlenirdik.

Gece harikaydı, en iyi oyuncular yer almıştı masada; "gorodok" adı da verdiğimiz "domuzcuk" oynuyorduk. Ben, Teğmen D., Teğmen O., üst üste iki parti kaybettik ve

çadırlarında oturmuş bizi izleyen subaylar, erler ve emir erlerinden oluşan seyircilerin alayları ve gülmeleri arasında, kazanan takımı sırtımızda alanının bir ucundan öbür ucuna taşıdık.

Şişman, iri yapılı bir adam olan Üsteğmen Ş.'nin durumu en komiğiydi: Yüzünde tertemiz bir gülümsemeyle ve ayakları yere sürüne sürüne kısacık boylu, pimpirik teğmenin sırtına binişi görülecek şeydi. Vakit epey geç olmuştu, emir erleri hepimize (altı kişiydik) tabakları olmayan üç fincan çay getirdiler; biz de oyuna son verip hazırlanan masaların başına gittik. Burada orta boylu, çarpık bacaklı, üzerinde gocuk, başında uzun tüylü papak bulunan tanımadığımız bir adam gördük.

Kendisine yaklaştığımızda, birkaç kez kararsızca şapkasını çıkarıp yeniden giydi, birkaç kez bize doğru gelecek gibi yaptı, vazgeçti.

Sonunda daha fazla bu şekilde sürdüremeyeceğine karar vermiş olacak ki, şapkasını çıkardı ve genişçe bir yay çizerek bizim çevremizden dolanıp Üsteğmen Ş.'ye yanaştı.

Az önce kısa boylu teğmenin sırtında yaptığı gezintinin de etkisiyle Üsteğmen Ş., yüzünde aydınlık bir gülümsemeyle:

"Ooo, Guskantini!" dedi. "Ne var ne yok, kardeşlik?"

Ş.'nin deyişiyle Guskantini, hemen şapkasını giydi ve ellerini gocuğunun ceplerine sokuyormuş gibi yaptı. Ama benim bulunduğum yönden gocuğunun cebinin olmadığı ve küçük, kırmızı elinin, çolpaymış gibi biçimsizce havada asılı kaldığı görülüyordu. Ben adamın junker mi, yoksa rütbesi indirilmiş bir subay mı olduğunu anlayabilmek için giysileri ve bütün dış görünüşüyle onu tepeden tırnağa büyük bir merakla incelerken, bakışlarımın aramızdaki bir yabancı olarak onu nasıl mahcup ettiğinin hiç farkında değildim. Otuz yaşlarında gösteriyordu. Küçük, yuvarlak, kurşuni gözleri, papağından yüzüne sarkan kirli beyaz tüyler arasından uykulu, tedirgin bakıyordu. Çökük yanaklarının ortasında azametle duran iri, çarpık burnu, doğal olmayan, hastalıklı sıskalığını büsbütün vurguluyor gibiydi. Seyrek, yumuşak, beyaz bıyıkları dudaklarını kapamaktan uzaktı; sürekli olarak değişik ifadeler almaya çalışan dudakları tedirgindi. Ama yüzünde dolaşan tüm bu ifadeler, kesin, son ifadeler değil gibiydi; yüzüne hakim olan asıl ifade kaygı ve acelesi olan birinin tedirginliğiydi. Zayıf, damarlı boynuna sardığı yeşil, yün atkı, gocuğunun altında kalıyordu. Kısa ve epey yıpranmış gocuğunun cepleri yalancıydı, yakasına da örgüyle bir köpek resmi işlenmişti. Damalı kumaştan, külrengi bir pantolon giymişti, ayağında kısa konçlu er çizmeleri vardı.

Bana doğru ürkekçe bir göz atıp yeniden şapkasını çıkarır gibi yaptığını görünce:

"Şöyle buyurun lütfen!" dedim. "Yabancı gibi durmayın!"

Gözlerinde minnet dolu bakışlar, başını eğerek selâm verdi, şapkasını giydi, cebinden çıkardığı kirli tütün kesesinin ipini çözüp sigara sarmaya başladı.

Kıdemli junker sayılırdım ben de; kendinden küçük arkadaşlarına karşı lütufkâr olmayı da, iyi yürekli olmayı da beceremediği ve cebi delik bir junker olarak, artık genç sayılamayacak, özsaygısı yüksek biri için bunun ne denli moral bozucu bir durum olduğunu biliyor ve bu ağır duruma düşmüş kişilerin karakterini, zihinsel yeteneklerinin düzeyini çözmeye ve böylelikle onların ne kadar acı çektiklerini anlamaya çalışıyordum. Bu junker ya da rütbesi düşürülmüş asker, tedirgin bakışlarına ve yüzünün ifadesinin durmadan değişmesine bakılacak olursa, hiç de aptal olmayan biriydi, özsaygısı yüksekti, bu yüzden de içler acısı bir durumdaydı.

Üsteğmen Ş. bir parti daha domuzcuk oynamamızı önerdi; bu kez yenilenler yenenleri hem sırtlarında taşıyacaklar, hem de o kış süren soğuklar nedeniyle birliğimizdeki subaylar arasında pek moda olan sıcak kırmızı şarap için gerekli rom, şeker, tarçın, karanfil, kırmızı şarap gibi malzemeleri satın alacaklardı. Ş. bir kez daha Guskantini diye seslenerek yabancı subayı da oyuna katılmaya çağırdıysa da, o bu çağrıdan duyduğu hoşnutlukla belirsiz bir korku arasında bir anlık bir bocalamadan sonra Üsteğmen Ş.'yi kenara çekip kulağına bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine kocaman, tombul eliyle konuğun karnına bir şaplak atan iyi yürekli üsteğmen, herkesin duyabileceği bir sesle: "Hiç önemi yok kardeşlik... Ben size inanıyorum!" dedi.

Oyun bitti; oyunu kazanan yabancı subayın, bizim subaylardan Asteğmen D.'nin üzerine binmesi gerekiyordu; yüzü kıpkırmızı olan asteğmen oturma yerlerine doğru uzaklaşıp rütbesi düşürülene kurtulmalık niyetine bir sigara uzattı. Sıcak şarap için gerekli malzemeler ısmarlandı; emirerleri çadırından gelen seslerden, postanın birini tarçın ve karanfil almaya yollayan Nikita'nın ikramla ilgili coşkulu bir hazırlık yürüttüğü anlaşılıyordu: Sırtı, çadırın kirli eteğini bir o yandan, bir bu yandan bastırıp geriyordu. Biz, yedi kişi ise sehpaların çevresine oturmuş üç bardaktan sırayla çay içiyor, bir yandan oyunla ilgili çeşitli ayrıntılar üzerine konuşup gülüşürken, bir yandan da akşam alacasını kuşanmaya başlayan ovadaki değişimi izliyorduk. Konuşmalara katılmayan ve kendisine birkaç kez sunduğum çayı inatla geri çeviren yabancı, yere Tatarlar gibi bağdaş kurup oturdu ve ince bir tütünden art arda sigaralar sarmaya başladı; anlayabildiğim kadarıyla

keyif aldığı için değil, bir şeylerle uğraşan biri görünümünde olmak için yapıyordu bunu. Yarın bizi nelerin beklediğinden söz ederken, belki çekiliriz dedik; ama kim bilir, belki de bir çatışma bekliyordu bizi. Tam bunu söylediğimizde oturduğu yerde dizüstü doğrulan yabancı, yalnızca Üsteğmen Ş.'nin yüzüne bakarak, kendisinin yaverin evinde kaldığını, gelen bir emri dün bizzat kendisinin temize çektiğini, emirde yarın için saldırıdan söz edildiğini söyledi. O bunları söylerken hepimiz pür dikkat ona bakıyorduk. Ürkmüş görünmesine karşın, hepimiz için yaşamsal önemi olan bu haberi bir kez daha yinelemesini istedik kendisinden. Sözlerini bir farkla yineledi: Emri kendisi temize çekmemiş, emir geldiği sırada yaverin yanında oturuyormuş.

"Eğer yalan söylemiyorsan kardeşlik, benim hemen bölüğüme gidip yarın için emirler vermem gerek," dedi Üsteğmen Ş.

"Yok... hiç olur mu?.. Ben kesinlikle..." diye bir şeyler mırıldandı rütbesi düşürülmüş yabancı, sonra birden sesini kesti, içerlemeye karar vermiş gibiydi: Kaşlarını yapay bir şekilde çatıp ağzının içinde anlaşılmaz bir şeyler homurdanarak yeniden sigara sarmaya verdi kendini. Ama bir süre sonra basma tütün kesesinde azalan toz gibi tütünü bir sigara daha sarmasına yetmeyince Üsteğmen Ş.'den bir sigara ödünç istedi. Uzunca bir süre daha orada öylece oturup askeri seferlere katılan herkesin bildiği o tekdüze askerlik konularından söz ettik durduk: Hep aynı sözlerle, aynı deyimlerle can sıkıntısından ve askeri operasyonların bir türlü bitemeyişinden yakındık; hep aynı jestlerle, söylemlerle komutanlarımız üzerine düşünceler ileri sürdük; bizden önce de yüzlerce kez yapıldığı gibi, arkadaşlarımızdan birini göklere çıkardık, bir başkasına acıdık; falancanın oyunda ne kadar çok kazandığına, falancanınsa ne kadar çok kaybettiğine şaşırdık vb. vb.

"Bizim yaverin de şansı buraya kadar yavermiş kendisine kardeşler!" dedi Üsteğmen Ş. "Yenilgi nedir bilmiyordu adam: Karşısına oturanı deviriyordu. Ama iki ay var ki, yengiye hasret! Bu birlik pek şanslı gelmedi kendisine. Bugüne kadar yitirdikleri 1000 kağıdı bulmuştur. 500 kağıt tutarında da eşya yitirmiştir. Muhin'den kazandığı halı, Nikitin'den aldığı tabancalar, Sada'dan kazandığı, –ona da Vorontsov'un armağanı olan– altın saat, hepsi... hepsi uçtu!"

"Beter olsun!" dedi Teğmen O. "Az adam dolandırmadı o da! Tek bir kişi de kazanarak kalkmadı karşısından."

"Herkesi dolandırdı dolandırmasına ama sonuçta haydan gelen huya gitti," dedi Üsteğmen Ş. tertemiz gülümseyişiyle. "Guskov onunla oturuyor, ona soralım: Az kaldı onu

bile sövüşleyecekti, öyle değil mi cancağzım?"

Guskov gülümsedi. Yüzünün anlatımına hiç uymayan, acınası, hastalıklı bir gülümseyişti bu. Yüzündeki bu değişmeden, bana onu tanıyormuşum, daha önce de görmüşüm gibi geldi. Guskov soyadı da kulağıma hiç yabancı gelmiyordu. Ama kendisini nerede, ne zaman gördüğümü, nasıl tanıştığımı bir türlü anımsayamıyordum."

"Evet, bu birlik hiç iyi gelmedi Pavel Dmitriyeviç'e," dedi Guskov; durmadan elini bıyığına götürüyor, ama dokunmadan geri indiriyordu. Sonra birden biraz gayretkeş ama çok temiz bir Fransızcayla, "Veine de malheur, "[44] diye ekledi. Ben de bir kez daha bu adamı daha önce bir yerlerde gördüğüm, hatta sık sık gördüğüm izlenimine kapıldım. "Pavel Dmitriyeviç'i iyi tanırım," diye sürdürdü Guskov. "Bana gözü kapalı güvenir... ne de olsa eski dostuz..." Yaverin eski dostu olma ifadesinin biraz iddialı olduğunu fark edip tedirginlikle ekledi: "Demek istediğim... kendisi beni sever. Pavel Dmitriyeviç oyunda çok iyidir, ama kendisine bir şeyler oldu sanki; şaşkın, perişan bir durumda, la chance a tourne."[45]

Başta alçakgönüllüce bir dikkatle dinliyorduk Guskov'u, ama daha çok da benden yana dönerek söylediği son Fransızca sözlerden sonra hepimiz, elimizde olmadan başımızı ondan başka yana çevirdik.

"Ben belki bin kez oynadım kendisiyle... ama tuhaflığa bakın ki..." dedi teğmen, tuhaflık sözcüğünü vurgulayarak. "Evet, ne tuhaftır ki, oynadığımız hiçbir oyunda ben kazanamadım. İyi ama başkalarıyla oynarken nasıl kazanıyorum peki?"

"Pavel Dmitriyeviç harika oynar," dedim ben. "Eskiden tanırım kendisini..." Gerçekten de birkaç yıldır tanıyordum yaveri; kendisini pek çok kez oyun masasında, yüksek rütbeli subaylar arasında görmüş ve onun o biraz karamsar olmakla birlikte sonsuz bir sükunet yansıtan, harika duruşuna... Ukrayna ağzıyla, ağır, sakin konuşmasına; birbirinden güzel eşyalarına, atlarına; Ukraynalılara özgü ağırbaşlı bıçkınlığına; özellikle de oyun masasındaki alabildiğine hoş, ölçülü, özenli tavrına hayran olmuştum. Onun o işaret parmağında pırlanta bir yüzük bulunan ve kaç kez kartlarımı üst üste kıran beyaz, tombul ellerine bakarken o pırlanta yüzüğe de, o beyaz, tombul ellere de, tüm varlığıyla yaverin kendisine de içim kaç kez hınçla dolmuş, aklımdan kaç kez sonu yaver için hiç iyi bitmeyen düşünceler geçmiş, ama sonra oturup durumu soğukkanlılıkla irdeleyince, yaverin, rakiplerinin tümünden daha yetenekli bir kumarbaz olduğuna karar vermiştim. Öte yandan kendisinin kâğıt oyunuyla ilgili bazı genel düşünceleri arasında oyunda ilk ve

en önemli kural olarak dürüstlükten asla ayrılmamayı gördüğünü, asla telaşa kapılmamak, renk vermemek gerektiğini vb. kendi ağzından duyma şansı da bulduğum için apaçık görüyordum ki, hepimizden daha akıllı, daha yetenekli, daha kişilikli olduğu için bizleri yeniyordu. Ne var ki bu son derece ihtiyatlı, akıllı oyuncu artık hep yitiriyordu; üstelik yalnız parası da değil, bir subay için iflas bayrağını dikmenin şaşmaz işareti olan özel eşyaları da bir bir elinden çıkmıştı.

"Ne olursa olsun, bana karşı şeytani bir şansı var adamın!" dedi Teğmen O. "Onunla bir daha asla oynamayacağıma yemin ettim!"

Üsteğmen Ş. bana dönüp göz kırparak, Teğmen O.'ya:

"Yani kardeşlik, siz de az bulunur şaşkınlardan değilsiniz!" dedi. "Herhalde bir 300 kağıdı bulmuştur ona kaptırdıklarınız?"

"Fazlasıyla!" dedi, O. öfkeli öfkeli.

"Aklınız başınıza geldi, ama geçmiş olsun, cancağızım: Bizim birliğin tescilli dolandırıcısı olduğunu bilmeyen mi var onun!" Buluşu pek hoşuna giden Üsteğmen Ş. katılırcasına gülüyordu bunları söylerken. "İşte Guskov'un yüzü!.. Kendisi onun oyun kartlarını hazırlayan kişidir; zaten dostlukları da buradan gelir..." Bunları söylerken Üsteğmen Ş. öyle içtenlikle, öyle şiddetli kahkahalar atıyordu ki, elinde tuttuğu sürahideki sıcak şarabın çalkalanarak üzerine döküldüğünün bile farkında değildi.

Guskov'un zayıf, solgun yüzü sanki kızardı; birkaç kez ağzını açıp bir şey söyleyecek gibi oldu, ellerini bıyığına doğru kaldırdı, sonra yeniden gocuğunda ceplerin bulunması gereken yere indirdi, aynı hareketi bir kez daha yineledi, sonra Üsteğmen Ş.'ye dönüp hiç kendinin olmayan bir sesle:

"Şaka yapılacak bir konu değil bu Nikolay İvanoviç; üstelik beni hiç tanımayan ve... üzerimde bir gocukla gören insanların önünde bunları söylemeniz..." sesi koptu ve yeniden gocuğunun cep hizasında duran kirli tırnaklı, küçük kırmızı ellerini yüzüne doğru kaldırıp bir bıyığını sıvazladı, bir saçını düzeltti, burnuna şöyle bir dokundu, hiç gereği yokken gözünü temizledi, yanağını kaşıdı.

"Bu herkesin bildiği bir şey be kardeşlik!" dedi, Üsteğmen Ş., Guskov'un nasıl bir heyecan içinde bulunduğunun hiç farkında değilmiş gibi, yaptığı şakanın içtenlikle keyfini sürerek. Guskov ağzının içinde anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak sağ dirseğini sol dizine dayadı ve bu hiç de doğal olmayan, rahatsız pozisyonda, aşağılayıcı bir şekilde

gülümsüyormuş gibi bir ifade takındı.

Onun bu gülümsemesine bakarken:

"Kesinlikle bir yerlerde gördüm ben bu adamı," diye düşündüm. "Görmekle kalmadım, konuştum da kendisiyle!"

Ortalığı kaplayan genel sessizliğin etkisiyle Üsteğmen Ş.'nin kahkahaları da dinince:

"Sanki sizinle daha önce bir yerlerde karşılaştık?" dedim, Guskov'a dönerek. Değişken yüzü birden aydınlandı, ilk kez içten sevinç ışıklarıyla tutuşan gözleri bana yöneldi.

"Tabii... sizi hemen tanıdım!" dedi, nedense Rusça değil, Fransızca. "48 yılında, Moskova'da kız kardeşim İvaşçina'nın evinde sizi pek çok kez görme bahtiyarlığına ermiştim."

Üzerindeki giysilerden dolayı kendisini hemen tanıyamadığım için özür diledim. Yerinden kalktı, yanıma geldi, nemli elini uzatarak epey kararsız, cansız bir şekilde elimi sıkıp yanıma oturdu. Beni gördüğüne sözde pek sevinmişti, ama bana bakacak yerde, yüzünde düşmanca bir övüngenlikle subaylara bakmaya başladı. Belki kendisini birkaç yıl önce üzerinde frakla şık bir salonda gördüğümü hatırladığımdan, belki de bu hatıranın ona da güçlü bir moral etkisi olduğundan yüzü, hatta hareketleri tümüyle değişmişti: Birden zeki, kendine güvenen, zihni çevik biri olup çıkmıştı; zekasından dolayı da çocuksu bir özgüvenle karşısındakileri hor gören, hafife alan bir havaya bürünmüştü. Öylesine ki, şu anda pek acınası bir durumda bulunmasına karşın bu eski tanış, üzerimde acıma duygusuyla pek ilgisi olmayan sevimsiz, kötücül birtakım duygular uyandırıyordu.

İlk karşılaşmamızı olanca canlılığıyla anımsıyordum. Moskova'da bulunduğum 48 yılında, birlikte büyüdüğümüz eski dost İvaşin'e sık sık uğrardım. İvaşin'in herkesin hoş, sevimli bulduğu bir karısı vardı, ama ben ondan pek hoşlanmazdım. Onu tanıdığım o kış, pek de gizleyemediği bir böbürlenmeyle, okulunu yeni bitiren ve Petersburg yüksek sosyetesinin sözde en kültürlü, en gözde gençlerinden biri olan kardeşinden söz edip durmuştu. Yüksek mevki sahibi ve son derece zengin bir adam olan baba Guskov hakkında söylenenler ve kız kardeşi hakkındaki düşüncelerim nedeniyle, genç Guskov'la ilk karşılaşmamda ona karşı önyargılıydım. Bir akşam İvaşin'in evine gittiğimde, orta boylu, siyah frakının içine beyaz yelek giymiş, beyaz kravatlı, gençten, hoş biriyle karşılaştım; ev sahibi bizi tanıştırmayı unutmuştu. Sanırım baloya gitmek üzereydi genç adam: Şapkası elinde, İvaşin'in karşısında duruyor ve Macaristan harekatında büyük başarılar gösteren ortak bir

tanışımız üzerine ateşli ateşli bir şeyler anlatıyordu. Söylediği, bu ortak tanışımızın, kendisi hakkında herkesin ileri sürdüğü gibi savaş için doğmuş bir kahraman değil, yalnızca akıllı, iyi eğitimli biri olduğuydu. Ben de katılmıştım tartışmaya ve anımsıyorum, Guskov'a karşıt düşünceler öne sürerek büyük bir coşkuyla, hatta biraz aşırıya kaçarak, iyi eğitimli ve akıllı olmanın yürekli olmakla her zaman ters ilişki içinde bulunduğunu öne sürmüştüm. Guskov'sa alabildiğine sevecen, zeki, bana yürekliliğin, akıllı ve belli düzeyde eğitimli olmanın zorunlu bir sonucu olduğunu açıklamıştı... ve ben de kendini akıllı ve eğitimli gören biri olarak içimden onun bu sözlerini onaylamıştım. Konuşmamızın sonunda İvaşina'nın beni kardeşiyle tanıştırdığını, glase eldivenini bir telaş çıkaran genç adamın küçücük elini alçakgönüllü bir gülümsemeyle uzattığını ve tıpkı şu anda olduğu gibi cansız, kararsız bir biçimde elimi sıktığını hatırlıyorum. Kendisine karşı önyargılıydım ama yine de Guskov'a hakkını teslim ediyor, onun akıllı, hoş biri olduğuna, sosyetede hızla yükseleceğine ilişkin kız kardeşinin görüşlerine katılıyordum. Gerçekten de öyle temiz, derli toplu, sağlıklı, şık giyimli, alçakgönüllü, kendinden emin, çocuksu denebilecek kadar genç görünümlüydü ki, bu niteliklerinden dolayı o kendini beğenmiş havasını da, akıllı yüzünde, özellikle gülümseyişinde hep sezilen sizden ne kadar üstün olduğunu ölçme arzusunu da kolayca bağışlayabilirdiniz. O kış Moskovalı hanımlar arasında kazandığı başarılar herkesin dilindeydi. O akşam kendisini kız kardeşinin yanında gördüğümde, gençlik fışkıran çocuksu yüzündeki mutluluk ve hoşnutluktan ve arada bir alçakgönüllü olmaktan iyice uzaklaşan anlatımlarından bu söylenenlerde abartma olmadığını anlamam hiç zor olmamıştı.

Guskov'la altı kez karşılaştık, uzun uzun konuştuk, daha doğrusu o konuştu, ben dinledim. Çoğu kez Fransızca konuşuyordu; son derece düzgün, derli doplu, artistikti Fransızcası; karşısındakinin sözünü büyük bir incelikle kesiyor, yumuşacık konuşuyordu. Herkese karşı –o arada bana da– epey tepeden bir bakışı vardı ve ben de benimle böyle tepeden bakarak konuşmaları gerektiğine inanan –kendilerini yakından tanımadığım– insanların karşısında hep olduğum gibi benimle böyle konuşmasında onu haklı buluyordum.

Yanıma oturup kendiliğinden elini elime uzattığı şu anda da o yukardan bakan havasını şiddetle duyumsadım. Bütün bu zaman içinde neler yaptığımı, buraya nasıl düştüğümü horlayıcı bir edayla sorgulayışından da, bir subay karşısındaki düşük rütbeden birinin avantajını dürüstçe sayılmayacak biçimde kullanıyormuş duygusuna kapıldım. Her sorusuna Rusça yanıt vermeme karşın o Fransızca konuşmayı sürdürüyordu ama Fransızcası eskisi gibi akıcı değildi, bu apaçık görülüyordu. Söz arasındaymış gibi

söylediğine göre, "başından geçen şu tatsız, aptalca olay" nedeniyle (bu tatsız olay neydi ben bilmiyordum, o da açıklamadı) üç ay tutuklu kalmış, daha sonra salıverilerek Kafkasya'ya yollanmıştı; üç ay vardı ki N.'deki bu alayda er olarak hizmet ediyordu.

Yine Fransızca:

"Bilemezsiniz," dedi, "burada subaylardan neler çektim, neler!.. Çok şükür yaver eski tanıdığım çıktı... hani demin sözünü ettiğimiz arkadaş." Durdu, sonra hoşgörüyle ekledi: "İyi bir insan, onun yanında kalıyorum... bu bile durumumu bayağı hafifletiyor. Oui, mon cher, les jours se suivent, mais ne se ressemblent pas..."[46] Birden gülümsedi, yüzü kızardı, kendisinden söz ettiğimiz yaverin yanımıza gelmekte olduğunu görünce yerinden kalktı. Yanımdan uzaklaşırken de fısıltıyla:

"Burada size rastlamak ne büyük mutluluk!" dedi. "Sizinle konuşacağım öyle çok şey var ki!.."

Bundan sevinç duyacağımı söylediysem de, aslında, Guskov, içinde sevecenliğin hiç yer almadığı derin bir acıma duygusu uyandırmıştı bende.

Bir yandan onunla göz göze gelmekten rahatsızlık duyacağımı hissediyordum, bir yandan da hakkında merak ettiğim pek çok şey vardı, özellikle de babası onca varsılken kendisinin nasıl olup da böyle yoksul düştüğünü merak ediyordum: Giyim kuşamından, hâl ve hareketlerinden apaçık ortadaydı bu.

Yaver, Guskov dışında hepimize tek tek selam verdi, sonra da yanıma, az önce Guskov'un oturduğu yere oturdu. Bütün kumarbazlar ya da parayla alışverişi olan insanlar gibi Pavel Dmitriyeviç de her zaman sakin, telaşsız biriydi; kumar masalarında şanının yürüdüğü zamanlardan da ben böyle biliyordum kendisini, ama şimdi sanki bambaşka biriydi, sanki bir yerlere acelesi varmış gibi bakışlarını sürekli oradakilerin yüzlerinde dolaştırıyordu. Beş dakika geçti geçmedi, her zaman oyun önerilerini geri çeviren biri olmasına karşın bu kez o Teğmen O.'ya iskambil oynamalarını teklif etti. Pavel Dmitriyeviç'in pek az parası ve eşyası kaldığını bilen ve kazanma olasılığı bulunan taş çatlasa 100 rubleye karşı 300 rublesini tehlikeye atmanın hiç de akıllıca olmayacağını düşünen Teğmen, bölükte işleri olduğunu öne sürerek öneriyi geri çevirdi.

Önerinin bir kez daha yinelenmesinin önünü kesmek için de:

"Ne dersiniz Pavel Dmitriyeviç, yarınki harekât söylentilerinin aslı var mı?" diye sordu.

"Bilmiyorum," dedi Pavel Dmitriyeviç, "yalnız bütün birliklerin hazır olmaları emredildi... Bir iki el çevirsek fena olmazdı be kardeş... Şu benim Kabardin kısrağını koyuyorum masaya..."

"Yok... şu anda gerçekten..."

"Demirkırı kısrak!.. Harikadır! Ama ille para isterim derseniz, ona da varım! Hadi!"

"Aslında oynardım, niye oynamayayım... Ama yarın geri çekilme emri verilebilir ya da bakmışsınız saldırı... o bakımdan bu gece uykumuzu alsak iyi olur."

Yaver yerinden kalktı, elleri ceplerinde bir ileri bir geri dolaşmaya başladı. Yüzü, benim onda sevdiğim her zamanki biraz soğuk, biraz gururlu ifadesini almıştı.

"Bir bardak sıcak şarap içer miydiniz?" dedim.

"Olabilir," dedi ve bana yöneldi, ama Guskov telaşla atılıp yavere vermek üzere bardağı benim elimden aldı. Elinde bardak yürürken yaverin yüzüne hiç bakmamaya çalışıyordu. Ama işte aradaki çadır ipine dikkat etmediği için, ayağı takıldı, bardak elinden fırladı, kendisi de ellerinin üstüne düştü.

Bardağı almak için elini uzatmış olan yaver:

"Ne yaptın çocuk!" dedi. Herkes kahkahayı bastı, düşerken yere vurduğu dizini ovuşturan Guskov da gülüyordu kendi haline.

"Bir kez olsun düşüp kalkmadan bir iş yapamayacak mısın!" diye sürdürdü yaver. "Çadırda her günkü hizmetinde de böyledir bu! Sağlam ne bir kazık ne de ip bıraktı çadırda! Takıla tökezleye hepsini söktü, kopardı."

Guskov onu dinlemiyordu, bizden özür diledi; kendisini bir tek benim anlayabileceğim anlamında kederli bir gülümsemeyle bana şöyle bir baktı. Acınacak durumdaydı, ama öfkeli yaverin ona acımaya da, yakasını kolayca bırakmaya da niyeti yoktu.

"Ne sakar adamsın sen yahu!"

"Ama bu çadır iplerine takılmayan mı var Pavel Dmitriyeviç?" dedi Guskov. "Geçenlerde kendiniz de takılmadınız mı?"

"Ben düşük rütbeli değilim, cancağzım! Ve kimsenin benden çadır kazığına, ipine takılmamak gibi bir hüner beklediği yok!"

Üsteğmen Ş.:

"Belki de ayak sürüyordur?" dedi. "Oysa düşük rütbeli dediğin zıplaya zıplaya yürümeli!"

Guskov gözlerini yere indirdi, duyulur duyulmaz bir sesle:

"Aman ne espri!" dedi.

Yaver anlaşılan ev arkadaşının sözlerine karşı kayıtsız değildi, ağzından her çıkana kulak kesiliyordu. Rütbesi düşürülene yan gözle bakarak Üsteğmen Ş.'ye:

"Sanırım yeniden ileri karakolda görevlendirilmenin yolu görünüyor kendisine," dedi.

"Desenize yeniden salya sümük gözyaşlarına tanık olacağız," diye karşılık verdi Üsteğmen Ş. de gülümseyerek. Guskov artık bana bakmıyor, içinde tek bir kırıntı bile kalmayan kesesinden sigara sarmak için sözde tütün çıkarır gibi yapıyordu.

"İleri karakola gidiyorsunuz kardeşlik," dedi Üsteğmen Ş. gülüşler arasında. "Bugün casuslarımızdan aldığımız bilgilere göre gece ordugâhımıza bir saldırı düzenlenecekmiş; onun için ileri karakolda güvenilir kişilere ihtiyacımız var."

Guskov bir şeyler söylemek ister gibi kararsızca gülümsedi, yalvaran gözlerini kaldırarak birkaç kez Üsteğmen Ş.'ye baktı, sonra:

"Ne var ki bunda?.. Daha önce de gittim... gönderilirsem, yine giderim," diye kekeledi.

"İyi ya, gönderiliyorsunuz işte!"

"Gönderiliyorsam, giderim! Ne olmuş?!"

"Argun'da olanlar olmasın da! Hani tüfeğinizi kaldırılıp atmış, ardından da ileri karakoldaki yerinizi terk etmiştiniz!" dedi yaver, sonra da bize dönerek yarınki harekâtla ilgili emri açıklamaya başladı.

Gece düşmanın ordugâhımızı ateş altına alması bekleniyordu, yarın için de büyük bir harekât beklentisi vardı. Askerlik hayatımızla ilgili genel birkaç konudan daha söz ettik, derken yaver aklına öylesine gelivermiş gibi Teğmen O.'ya, onun evine gidip iki el iskambil çevirmelerini önerdi.

Poruçik O. da beklenmedik biçimde öneriyi kabul etti; Ş. ile asteğmen de onlara katıldı, hep birlikte iskambil destesiyle yeşil çuha kaplı masanın her zaman hazır beklediği yaverin çadırının yolunu tuttular.

Tabur komutanımız yatmak üzere çadırına çekildi, öbür arkadaşlar da kendi çadırlarına yöneldiler, bir tek Guskov'la ben kaldık. Yanılmamıştım: Guskov'la göz göze gelmekten rahatsızlık duyuyordum. Yerimden kalktım ve bataryada aşağı yukarı dolaşmaya başladım. Guskov da sessizce yanımda yürüyordu: önüme geçmemek, gerimde de kalmamak için, özellikle de dönüşlerde hareketleri telaşlı, tedirgindi.

"Size engel olmuyorum ya?" dedi kederli bir sesle. Karanlıkta ayırt edebildiğim kadarıyla yüzü düşünceli, üzüntülüydü.

"Kesinlikle hayır," dedim. Ama o herhangi bir şey söylemediği, ben de ne söyleyeceğimi bilemediğim için, uzunca bir süre sessiz, suskun dolaştık.

Alacakaranlık yerini koyu gece karanlığına bırakmıştı. Dağların karartıları üzerinde batan günün balkımaları görülüyordu; başımızın üzerindeki soğuk-mavi gökte yıldızlar göz kırpmaya başlamıştı; dört yanda yakılan açık ateşlerden alevler, boz dumanlar yükseliyor, hemen yakınımızda, külrengi çadırlarla top koruganlarının karartıları seçiliyordu. Hemen yakınımızda yanan ve çevresinde emir erlerinin ısınmak için toplaşıp söyleştikleri ateşin yalımları toplarımızın metal aksamını ışıtıyor, düzenli adımlarla toplar arasında gidip gelen nöbetçinin karaltısı bir görünüp bir yitiyordu.

Benimle daha bir şey konuşmamış olmasına karşın:

"Sizin gibi biriyle konuşmanın benim için ne büyük sevinç olduğunu bir bilseniz!" dedi Guskov. "Bunu ancak benim yerimde olan biri anlayabilir."

Besbelli benimle konuşmak istiyordu; ben de onu dinlemek istiyordum... ama ne yanıt vereceğimi bilemediğim için yeniden sustuk.

Aklıma daha iyi bir şey gelmediğinden, salt konuşmayı başlatmış olmak için:

"Neden dolayı... yani acı çekmenizin nedeni neydi?" diye sordum.

"Gerçekten haberiniz yok mu Metenin'le aramızda geçen olaydan?"

"Evet... düello gibi bir şeyler çalınmıştı kulağıma... ama ben uzun süredir Kafkasya'dayım."

"Yok, düello değil. Öyle aptalca, öyle iğrenç bir olay ki! Bilmiyorsanız anlatayım. Sizinle kız kardeşimin evinde karşılaştığımız yıldı... Ben henüz Petersburg'da oturuyordum. Hemen belirteyim ki, o sıralar, une position dans le monde[47] dedikleri... hani çok parlak

değilse de, hiç fena sayılmayacak bir konumum vardı. Mon pere donnait 10 000 par an.[48] 1849'da Turin büyükelçiliğinde bir göreve atanacağım sözü de verilmişti. Dayım, annemin ağabeyi, her zaman bana yardım etmeye hazırdı... yapmayacağı şey yoktu benim için.

"Neyse... Şimdi hepsi geçmişte kaldı bunların. J'etais recu dans la meilleure societe de Petersbourg, je pouvais pretendre...[49] Okul hayatım hepimizin okul hayatı gibiydi, yani öyle özel bir eğitim almış değilim. Benim asıl okumalarım daha sonradır, mais j'avais surtout, ce jargon du monde.[50] Petersburg'un geleceği en parlak gençlerinden biri olarak görülüyordum. Durumumu daha da yükselten bir başka şey de c'est cette liaison avec m-me D[51], ki Petersburg'da hemen herkesin dilindeydik, gelgelelim ben o sıralar o kadar gencim, toyum ki, nasıl birtakım ayrıcalıklara sahip olduğumun farkında bile değildim. Gençtim, aptaldım, insan başka ne ister hayatta? O günlerde bu Metenin de epey ünlüydü Petersburg'da..." Burada Guskov, kendisini pek mutsuz eden öyküsünü anlattı. Hiçbir ilginç yanı olmadığı için bu öyküyü atlıyorum. "Bunun üzerine iki ay kadar hapis yattım. Yapayalnız olduğum bu süre içinde, bilseniz, neler geçti aklımdan, neler! Ama her şey sona erdiğinde geçmişle bütün bağım kopmuş gibi oldu; büyük bir ferahlık hissettim. Mon pere vous en avez entendu parler[52] sanırım; çok sert, dediğim dedik biriydi, il m'a desherite[53] ve benimle bütün ilişkisini kesti. Böyle davranması gerektiğini düşünüyordu. İnanır mısınız, kendisini şuncacık suçlamıyorum: il a ete consequent.[54] Ben de tutumunu değiştirmesini sağlayacak herhangi bir adım atmadım. Kız kardeşim m-me D. yurtdışındaydı; bir tek o yazdı bana ve yardımda bulunmayı önerdi, ama tahmin edeceğiniz gibi önerisini geri çevirdim. İnsana küçük şeylermiş gibi gelen ama böylesi durumlarda yaşamımızı kolaylaştıran birtakım şeylerden de yoksundum: Kitap, temiz çamaşır, yiyecek, doğru dürüst bir şeyler... hiçbiri yoktu. Durmadan düşündüm bu süre içinde ve her şeye bir başka gözle bakmaya başladım. Örneğin şu Petersburg sosyetesinden yükselen gürültü, hakkımda ileri geri söylenenler ne onurumu okşuyordu, ne de ağırıma gidiyordu; bütün bunları gülünç buluyor, ilgilenmiyordum.

"Kendimde buluyordum bütün suçu; ihtiyatsızlığımdan, gençliğimden dolayı mahvettiğim geleceğimi, kariyerimi yeniden nasıl yoluna koyabileceğimi düşünüyordum sürekli. Aslında kendimde buna yetecek gücü, enerjiyi buluyordum. Tutukluluğum sona erince beni buraya, Kafkasya'ya, N. Alayı'na gönderdiler."

Gitgide daha bir coşkuyla anlatıyordu Guskov: "Burada, Kafkasya'daki hayat için la vie de camp[55], basit, dürüst insanlarla ilişki içinde olmak, çarpışmalar, sürekli tehlike içinde geçen günler ruhuma iyi gelir, böylelikle yepyeni bir hayata başlayabilirim diye

düşünüyordum: 'On me verra au feu[56], beni sevecekler, bana adımdan dolayı değil, yiğitliğimden dolayı saygı duyacaklar, haç nişanı verecekler, terfi ettirecekler, cezamı kaldıracaklar, yeniden eski yaşamıma döneceğim...' et, vous savez, avec ce prestige du malheur! Quel desenchantemen![57] Ah, nasıl da yanılmışım! Alayımızdaki subayların nasıl insanlar olduklarını biliyor musunuz?" Sanırım kendisine ne diyeceğimi bekleyerek uzunca bir süre sustu, herhalde buradaki subayların çök kötü olduklarını söylememi bekledi, ama ben hiç karşılık vermedim. Salt Fransızca bildiğim için buralı subaylardan hiç hoşlanmamam gerektiği gibi bir düşünceye sahip olması müthiş sinirime dokunuyordu. Tam tersine, uzunca bir süredir Kafkasya'da bulunduğum için buradaki subayları iyi tanımıştım ve Bay Guskov'un içinden çıkıp geldiği toplumdan çok daha saygın buluyordum onları. Bunu kendisine de söylemek istedim, ama onun durumu beni de bağlıyordu.

"N. Alayı'ndaki subaylar, buradakilerden bin kat daha kötüler!" diye sürdürdü sözlerini. "J'espere que c'est beaucoup dire[58], yani bunun nasıl korkunç bir durum olduğunu size anlatabilmem çok zor. Junkerlerden, er ve erbaşlardan söz etmiyorum. Ah, korkunç, korkunç! Bana karşı tavırları başlangıçta iyiydi, ama daha sonra baktılar ki, sürdürdükleri bayağı ilişkilerden dolayı benim kendilerini küçük görmemem mümkün değil, baktılar ki ben kendilerinden bambaşka biriyim, onlardan daha yüksek biriyim, bana diş bilemeye başladılar ve küçük birtakım aşağılamalarla benden bunun acısını çıkarma hesaplarının içine girdiler. Ce que j'ai eu a souffrir, vous ne vous faites pas une idee.[59] Sonra junkerlerle sürdürdüğüm gönülsüz ilişki, özellikle de avec les petit moyens que j'avais, je manquaisde tout[60], cebimde kız kardeşimin gönderdiği azıcık paradan başka meteliğimin olmaması... size neler çektiğimi kanıtlar sanırım. Düşünün: Benim yapımda biri, avec ma fierte, j'ai ecrit a mon pere[61], bana hiç değilse bir parçacık maddi yardımda bulunması için yalvardım. Biliyorum, insan beş yıl böyle bir hayat yaşadı mı, sonu rütbesi düşürülen Dromov'unki gibi olur. Oturur erlerle içer, subaylara birbiri ardınca pusulalar gönderip onlardan iki üç ruble dilenir ve pusulaların altını tout a vous[62] Dromov diye imzalar. Böylesine korkunç koşullar içinde tümden batağa saplanıp kalmaması için benim gibi sağlam karakterli olması gerekir insanın."

Sustu, uzunca bir süre sessizce ileri geri dolaştık, sonra: "Avez-vous un papiros?"[63] dedi ve yeniden başladı: "Nerede kalmıştım? Ha... Elbet, katlanamazdım böyle bir duruma... fiziksel açıdan değil... çünkü her ne kadar soğuk, açlık, en temel ihtiyaç maddelerinden yoksunluk gibi berbat koşullarda, tıpkı erlerinki gibi bir yaşam sürmekteysem de, subaylardan az da olsa saygı görüyordum; hâlâ bir parça prestige'im[64] vardı. Örneğin

nöbet yazmıyorlar, eğitime çıkarmıyorlardı. Dayanamazdım bunlara. Ama manevi olarak korkunç acılar çektim. En önemlisi de bu durumdan bir kurtuluş yolu görememdi. Dayıma bir mektup yazıp beni buradaki alaya aldırması için yalvardım; çünkü hiç değilse çatışmalara girip çıkıyordu bu alay; öte yandan Pavel Dmitriyeviç, qui est le fils de l'intendent de mon pere[65] burada olduğu için bana az da olsa bir yararı olabilir diye düşündüm. Neyse, dayım buradaki alaya naklimi sağladı ve bu alay, inanır mısınız, öbüründen sonra bana kammerherr[66] ocağı gibi geldi. Sonra burada Pavel Dmitriyeviç benim kim olduğumu biliyordu. Harika karşıladılar beni. Dayımın ricasıyla... Guskov, vous savez...[67] Ama çok geçmeden, bu gelişmemiş, bu eğitimsiz insanların, eğer başınızın üzerinde varsıllığın, yüksek çevrelere aidiyetin halesini taşımıyorsanız size saygı gösteremeyeceklerini fark ettim. Benim beş parasız olduğumu anlayınca bana karşı tavırları yüz seksen derece değişti, her gün biraz daha kabalaştılar; sonunda da neredeyse aşağılamaya, horlamaya başladılar. Ah, korkunçtu bu. Korkunçtu, ama gerçekti.

"Burada çarpıştım, çatışmalara katıldım, on m'a vu au feu...[68] Ama bütün bunlar ne zaman bitecek? Korkarım hiç bitmeyecek! Evet, bitmeyecek! Ve benim artık gücüm, enerjim tükenmek üzere. Sonra ben la guerre, la vie de camp[69] diye düşünüyordum, ama bütün bunlar hiç de benim düşündüğüm gibi değilmiş: Üzerinde yalnızca bir yarım gocukla, sarhoşluğundan dolayı er yapılmış bir Antonov'la birlikte dere yatağında uzanıp karşıdaki çalılıktan her an üzerine ateş açılmasını beklemek... senin ya da Antonov'un üzerine, fark etmez... Bunun cesaretle de ilgisi yok. Korkunç bir şey bu. C'est affreux, ca tue."[70]

"Çatışmalara katılmış olmanızdan dolayı bu yıl erbaş, önümüzdeki yıl da asteğmen olabilirsiniz," dedim.

"Evet, olabilirim. Sözünü de verdiler bunun. Ama seneye değil, iki yıl sonra. O da belki. Ama iki yıl ne demek, bunu bir bilseler. Pavel Dmitriyeviç'le iki yıl ne demek, gözünüzün önüne bir getirin: İskambil kağıtları, kaba şakalar, içki, işret alemleri... yüreğinizden bir şeyler kopar, bir şeyler söylemek istersiniz, tek kelimesi anlaşılmaz söylediklerinizin; alay edilir hep sizinle; size bir şey söylemeleri, size bir düşünce iletmek için değil, sizi aşağılamak, sizinle alay etmek içindir. Evet, böylesine kaba, iğrenç bir hayat bu; sürekli olarak size hissettirilen şey, düşük rütbeli bir asker olduğunuzdur. Durmadan, bıkıp usanmadan bunu hissettirirler size. Bu bakımdan, sizin gibi biriyle a coeur ouvert[71] konuşmanın ne büyük bir haz olduğunu bir bilseniz!"

Sizin gibi biriyle demişti ama ben nasıl biri olduğumu bilmediğim için ona ne yanıt vereceğimi de bilemedim.

O arada karanlıkta yanıma sokulan Nikita:

"Yemek yiyecek misiniz?" diye sordu, yanımda başka birinin olmasından pek hoşlanmamış gibiydi. "Vişneli mantıyla biraz da biftek kaldı."

"Yüzbaşı yedi mi yemeğini?"

"Yüzbaşım çoktan yattılar," dedi Nikita suratı bir karış. Biraz votkayla birlikte yemekleri buraya getirmesini emretmem üzerine de bir şeyler homurdanarak ayaklarını sürüye sürüye çadırının yolunu tuttu.

Bir süre de çadırından homurtuları duyulduysa da, sonunda yiyecek sandığını yanımıza getirdi. Sandığın üzerine bir mum koydu, rüzgardan sönmemesi için çevresine kağıttan bir siper yaptı; yemekleri, hardal kavanozunu getirdi, iki metal kupa ile pelinli votka şişesini de sandığın üzerine koydu ve oracıkta dikilip Guskov'la benim votka içişimize baktı; her halinden bu durumun hiç hoşuna gitmediği belli oluyordu. O karanlıkta mumu çevreleyen kağıt siperlikten sızan donuk ışıkta yalnızca yemek sandığının ayıbalığı derisinden kaplaması, bir de onun üzerindeki yemek kaplarıyla Guskov'un yarım gocuğu, yüzü ve mantı tenceresine gidip gelen küçük, kırmızı eli görülebiliyordu. Geri kalan her yer, her şey koyu karanlık içindeydi; belki bir tek, o da dikkatle bakıldığında, mevzilerdeki topların karartısıyla, siper korkuluklarının gerisinde dikilen nöbetçinin gölgesi seçilebiliyordu; bir de karanlık gökteki kızılımsı yıldızlar. Guskov'un yüzünde kederli bir gülümseme belirip yitti: Sanki bütün o itiraflarından sonra yüzüme bakmaya utanıyormuş gibiydi. Bir kadeh daha votka içti, kaşığıyla tencereyi sıyıra sıyıra, doymazca yemeyi sürdürdü.

"Yine de yaveri tanıyor olmanız, durumunuzu kolaylaştıracak bir gelişme," dedim, salt bir şey demiş olmak için. "İyi bir insan olduğunu söylüyorlar."

"Evet," dedi, rütbesi düşürülen, "iyi biridir, ama daha ötesi değil, olamaz da... insan olamaz, o eğitimiyle zaten böyle bir şey ondan beklenemez de." Birden sanki yüzü kızardı. "Bugün ileri karakol üzerine yaptığı kaba şakalar sırasında siz de oradaydınız." Konuyu birkaç kez değiştirmeye çabalamama karşın, Guskov korkup ileri karakoldaki görev yerinden kaçmadığını, yaverin ve Ş.'nin ima ettikleri gibi ödlek biri olmadığını kanıtlamaya girişti.

Ellerini gocuğunun eteğine silerken:

"Dediğim gibi, böyleleri bir insana, parasal imkanları sınırlı bir ere incelikli davranmayı bilmezler; bu onların gücünü aşar. Kız kardeşimden hiç para gelmediği şu son beş ay içinde bana karşı davranışlarının nasıl değiştiğini bir bilseniz! Bir erden satın aldığım şu gocuğun gömlekten farkı yok, hiç ısıtmıyor, çünkü nasıl aşındığını görüyorsunuz, bütün havı dökülmüş (gocuğunun aşınmış eteğini gösterdi). Bu bile acıma duygusu ya da mutsuz insanlara karşı saygı duygusu uyandırmıyor onda; tam tersine, küçük görüyor, aşağılıyor ve bu duygusunu da gizlemeyi başaramıyor." Bir kadeh daha votka yuvarladı, sonra bakışlarını yere çevirerek sürdürdü: "Ne kadar yoksulluk içinde olduğum ortada, asker karavanası olarak çıkan pirinç lapasından başka yiyecek bir şeyim, şu gocuktan başka giyecek bir şeyim yok, yine de –aldığım parayı son meteliğine kadar geri vereceğimi çok iyi bilmesine karşın– kendiliğinden bana borç para vermeyi teklif edecek yerde, şu halimde benim borç istememi bekliyor. Onunla bile ilişkim işte böyle. Siz olsanız, size her halde açıkça söylerdim, vous etes au-dessus de cela; mon cher, je n'ai pas le sou[72] derdim." Birden, umutsuzca gözlerimin içine bakarak, "Biliyor musunuz," dedi, "işte size açıkça söylüyorum: Şu anda korkunç bir durumdayım: pouvez vous me preter 10 roubles argent?"[73] Bir sonraki postayla kız kardeşimden para gelecek... et mon pere...[74]

"Ah, seve seve," dedim, oysa tam tersine içim acımış, canım sıkılmıştı, çünkü geçenlerde iskambilde kaybettiğim için hepi topu beş ruble gibi bir param kalmıştı Nikita'da. "Gidip çadırdan getireyim ..." diyerek yerimden doğruldum.

"Yok, daha sonra, şimdi ne vous derangez pas."[75] Ama ben onu dinlemeyip, yüzbaşıyla paylaştığımız, kapı ipleri çözük çadırdan içeri süzüldüm. Uyumakta olan yüzbaşıyı dürterek: "Aleksey İvaniç, aybaşında öderim, bana 10 ruble borç versenize," dedim.

Yüzbaşı uykulu uykulu:

"Gene mi ütüldünüz?" dedi. "Daha dün bir daha oynamayacağım diye tövbe etmemiş miydiniz?"

"Yok, oynamadım. Başka bir şey için gerekli. Verin lütfen."

"Makatyuk!" diye emirerini çağırdı yüzbaşı. "Para çekmecesini kap getir çabuk!"

Çadırın dışından Guskov'un ölçülü ayak seslerini duyuyordum:

"Şşş... yavaş olun biraz!" dedim.

"Ne? Niye yavaş olacakmışım?"

"Şu... rütbesi düşürülen yok mu, o istedi bu parayı borç olarak. Şu anda çadırın hemen önünde kendisi!"

"Bilsem asla vermezdim," dedi yüzbaşı. "Pisliğin tekidir diyorlar onun için." Yine de bana parayı verdi, emir erine çekmecesini götürüp yerine koymasını, çadırın kapısını da sıkıca kapatmasını emretti. "Bilsem vermezdim," dedi bir kez daha bana, sonra yorganına sıkıca sarınıp, başını da yorganın altına soktuktan sonra: "Borcunuz otuz iki ruble oldu, unutmayın!" dedi.

Çadırdan çıktığımda Guskov kanepenin orada aşağı yukarı dolaşıyor ve yanmakta olan mumun önünden geçtikçe kısa boyu, çarpık bacakları ve kendisine hiç yakışmayan, uzun tüylü, gülünç papağıyla karanlıkta bir görünüp bir yitiyordu. Yanına varınca beni fark etmemiş gibi yaptı. Kendisine parayı verdim. Merci dedi, parayı avucunda buruşturup pantolon cebine koydu, sonra:

"Şu anda Pavel Dmitriyeviç'in masasında oyun iyice kızışmıştır her halde," dedi.

"Sanırım," dedim.

"Oynayışı da bir tuhaf!.. Hiç esnek değil... şans yüzüne güldü mü sorun yok, ama şansı döndü mü, kayıpları dudak uçuklatıcı boyutta. Nitekim başına gelen de tam bu. Para dışında, eşya olarak kaybettiklerini de hesaba katarsak bu birlikteki kaybı bin beş yüz rubleyi geçiyor. Oysa önceleri öyle ihtiyatlı oynardı ki, şu sizin subay sanki onun dürüstlüğünden bile kuşkulandı."

Guskov'un konuşkanlığı içimi rahatlatmıştı.

"O öyledir..." dedim, sonra emir erime seslendim: "Nikita, hiç çihir[76] kalmadı mı?" Nikita yine homurdandıysa da gidip çihir getirdi, sonra da Guskov'un kadehini başına dikişini öfkeyle izledi. Guskov'un tavırlarında önceden olduğu gibi belirgin bir senli benlilik görülüyordu. Bense bir an önce çekip gitsin istiyordum, ama o da sanki parayı alır almaz gitmesinin ayıp olacağını düşündüğü için gitmiyordu. Bir süre ikimiz de bir şey söylemedik.

"Para yok, en gerekli şeyler yok, yine de gaite de coeur[77] Kafkasya'da askerlik hizmetini kabul edişinizi anlamakta zorlanıyorum doğrusu," dedi Guskov.

Ona göre pek tuhaf, anlaşılmaz olan bu davranışımdan dolayı kendimi savunmaya çalıştım:

"Eğitimsiz, anlayışsız insanlardan oluşan buradaki subay topluluğunun size ne denli

çekilmez geldiğini tahmin edebiliyorum. Sizin onlarla anlaşabilmeniz olanaksız. Burada on yıl da kalsanız iskambil, içki, askeri harekatlar, nişan, ödül, madalya... bunlardan başka tek bir şeyden söz edilmediğini görürsünüz."

Durumunu anlayışla karşılamamı, benim de ille kendisi gibi düşünmemi istemesi hoşuma gitmiyordu; bu yüzden olanca içtenliğimle, iskambil oynamayı da, içkiyi de, askeri harekatlar üzerine laflamayı da çok sevdiğimi ve kendim için buradaki arkadaşlarımdan daha iyi arkadaş düşünemeyeceğimi söyledim. Ama onun bana inanmaya hiç niyeti yoktu.

"Laf olsun diye söylüyorsunuz bunları," dedi. "Kadınsızlık... demek istediğim... femmes comme il faut...[78] korkunç bir yoksunluk değil mi? Şimdi kuş olup bir otel odasına uçmak ve bir budak deliğinden olsun bitişik odadaki güzel bir hanımı seyretmek için neler vermezdim."

Sustu, bir bardak daha çihir içti, sonra:

"Ah Tanrım! Tanrım! Belki bir gün Petersburg'da, adam gibi adamlar, kadınlar arasında karşılaşacağız sizinle, onlarla birlikte olacağız!" Şişede son kalan şarabı da boşalttı bardağına, içti. "Ah, pardon, siz de belki bir kadeh daha içmek isterdiniz, ne kadar dalgınım! Sanırım içkiyi fazla kaçırdım ve je n'ai pas la tete forte![79] Bir zamanlar Morskoy'da oturmuştum, au rez de chaussee[80], ama harika bir daireydi, güzel döşemiştim, mobilyalar falan gerçi öyle pahalı şeyler değildi, ama çok şıktı: mon pere mermerler, çiçekler, gümüşler falan vermişti. Visit için le matin je sortais, a5 heures regulierement[81] Bn. (..)'ya yemeğe giderdim; çoğu kez yalnız olurdu. Il faut avouer que c'etait une femme ravissante.[82] Tanımıyor musunuz kendisini? Hiç mi?"

"Hiç."

"Bilmem ki nasıl anlatsam: Kadınsılığına diyecek yoktu, sevgi doluydu, sırılsıklam da aşıktı bana! Ama ah, değerini bilemedim o zaman bu mutluluğun. Gece tiyatrodan beraber döner, yemek yerdik. Onunlayken can sıkıntısı nedir bilmezdim, toujours gaie, toujours aimante.[83] Evet, bunun ne denli zor ele geçirilir bir mutluluk olduğunun hiç farkına varamadım. Et j'ai beaucoup a me reprocher onun önünde. Je l'ai fait souffrir et souvent.[84] Acımasızdım. Ah, ne harika zamanlardı! Sizi sıkıyor muyum?"

"Hayır, kesinlikle!"

"Bakın size akşamlarımızı nasıl geçirdiğimizi anlatayım: Eve gelirdim... merdiven basamakları, çiçek saksıları, kapı kolları... Tanrım, her şey öyle sevimli, öyle bildikti ki...

sonra sofa, onun odası... Ah, hayır! Hayır! Bir daha asla geri gelmeyecek o günler! Şimdi de mektuplar yazıyor bana... göstereyim isterseniz size bir mektubunu. Ama ben artık o ben değilim. O ben öldü. Ben onun için artık yokum. Evet, onun için sonsuza dek öldüm! Je suis casse.[85] Ne enerji, ne gurur kaldı içimde. Artık hiçbir şeyim yok. Soyluluğum bile yok. Evet, mahvoldum. Hiç kimse çektiğim acıları bilmeyecek. Kim umursasın ki benim gibi mahvolmuş birini!? Evet, mahvoldum ben! Artık asla toparlanıp ayağa kalkamam. Çünkü ahlaken yıkıldım... düştüm... çamura, çirkefe bulandım!" Bu anda sözlerinde derin bir umutsuzluk, içtenlik duyumsanıyordu. Bana bakmıyor, kımıltısız oturuyordu.

"Bu kadar umutsuz olmayın," dedim.

"Umutsuzum, çünkü ben bir alçağım. Bu hayat yedi bitirdi beni; içimde ne varsa tüketti, yok etti. Ve ben gururumdan değil, alçaklığımdan katlanıyorum bu hayata; dignite dans le malheur[86] artık yok bende. Sürekli aşağılıyorlar beni. Ve ben her şeye katlanıyorum. Aslında kendim çanak tutuyorum beni aşağılamalarına. Bu çamurun a deteint sur moi[87], ben de kaba biri olup çıktım, bütün bildiklerimi unuttum, artık Fransızca da konuşamıyorum, alçak, aşağılık biri olup çıktığımı hissediyorum. İçinde bulunduğum şu koşullarda savaşabilmem de olanaksız, kesinlikle olanaksız. Belki bir kahraman bile olabilirdim: Bir alayın başındayım, omzumda sırma apoletler, boru takımı... bunun yerine, ne bileyim, Anton Bondarenko diye kara cahil, yabanıl biriyle yan yana yürümek ve onunla benim aramda hiçbir fark olmadığını bilmek, yani gelen bir kurşunla ha o ölmüş, ha ben ölmüşüm, arada hiç fark olmaması... anlatabiliyor muyum, beni kahrediyor! Bir baldırıçıplağın tüfeğinden çıkan serseri bir kurşunun, yanımda hayvandan hiçbir farkı olmayan Antonov gibi biri duruyor olmasına karşın onu değil de beni, benim gibi duyan, düşünen birini öldürebileceğini düşünmek ne korkunç! Nitekim une fatalite[88] olarak bütün yüce, soylu, güzel şeylerin başına gelen de bu değil mi?!

"Bana ödlek dediklerini biliyorum. Ödleksem ödleğim, ne olmuş!? Yalnız ödlek de değil, onlara göre yoksul, aşağılık bir insanım. Sizden de şimdi para istedim, sizin de beni küçük görmeye hakkınız var. Hayır, alın paranızı geri."

Yüzünü elleriyle kapadı, ağlamaya başladı. Şaşırıp kalmıştım: Ne diyeceğimi, ne yapacağımı bilemiyordum.

"Sakin olun," dedim, "bu kadar duyarlı olmayın; her söze takılıyor, çok fazla analiz ediyorsunuz. Daha basit bakmaya çalışın her şeye. Karakterli bir insan olduğunuzu kendiniz söylüyorsunuz. Toparlayın kendinizi ve biraz daha sabırlı olun: Şunun şurasında

az bir zamanınız kaldı." Sözlerim düzensiz, kopuk kopuktu. Çünkü heyecandan, acıma duygusundan ve gerçekten çok mutsuz bir insanı içimden de olsa kınadığım için pişmanlıktan boğulacak gibiydim.

"Evet," diye yeniden başladı, "bugüne dek tek kişiden olsun şu anda sizden duyduğuma benzer dostluk, ilgi, duyarlık taşıyan, insanca tek bir söz duyabilmiş değilim şu cehennemde. Aslında bütün bu olan bitenlere belki katlanabilirdim, hatta bir sıra neferi olmayı bile göze alabilirdim, ama artık... Ah, korkunç bir durum bu! Şöyle salim kafayla düşündüğüm zaman, ölümü arzuladığımı fark ediyorum: Böyle rezil bir yaşamın ve dünyada iyi ve güzel olan her şeyin gözünde artık var olmayan birinin nesini seveceğim diyorum. Ama en küçük bir tehlikede elimde olmadan bu aşağılık yaşama sımsıkı tutunduğumu, ona adeta taptığımı, çok değerli bir mücevhermiş gibi onu korumaya çalıştığımı fark ediyorum, başka türlüsü elimden gelmiyor, je ne puis pas[89], kendimi tutamıyorum." Bir an sustu, sonra: "Yani elimden geliyor da," diye sürdürdü, "bu bana çok pahalıya mal oluyor, muazzam bir çaba gerektiriyor, çünkü yalnızım. Olağan koşullarda, yani herkesle birlikteyken bir çatışmaya girdiğimde cesurum, j'ai fait mes preuves[90]; çünkü özsaygısı yüksek, gururlu bir insanım: Bu benim ayıbım, başkalarının yanında... İzin verin, bu gece sizin yanınızda kalayım, çünkü bizim orda sabaha kadar sürer iskambil oyunu... yerde de olsa kıvrılır yatarım."

Nikita yatağı hazırlarken kalkıp yeniden karanlıkta, top mevzileri arasında dolaşmaya başladık. Guskov'un gerçekten de iki yudumda sarhoş olduğu anlaşılıyordu: İki kadeh votkanın üzerine içtiği iki bardak şarapla yalpalamaya başlamıştı. Yürüyüp de mumun aydınlığından uzaklaşınca, konuşma boyunca avucunda tuttuğu buruşuk banknotu, bana göstermemeye çalışarak yeniden cebine koyduğunu fark ettim. Bir süre daha, kendisine benim gibi ilgi gösteren insanlar olsa belki yeniden toparlanabileceğinden söz etti.

Yatıp uyumak için çadırımıza dönmek üzereydik ki, birden başımızın üzerinden bir güllenin ıslık çalarak geçtiğini ve az ötede toprağa düştüğünü gördük. Ordugâh derin uykudaydı, biz usul usul konuşarak dolaşıyorduk, bu ortamda birden düşman mevzilerinden atılmış bir top güllesinin, ıslık çalarak uçup çadırlarımızın ortasına düşmesi öylesine ani ve şaşırtıcıydı ki, bir süre bunun ne olduğunu anlayamadım. Bataryadaki nöbet yerine giden Andreyev yanıma gelerek:

"Vay be, nasıl da birdenbire çıkıverdi ortaya!" dedi. "Hele şu yandan görecektiniz ki!.."

"Yüzbaşıyı uyandırmak gerek," diyerek Guskov'a baktım. Yere yapışacak kadar dertop

olmuş, anlaşılmaz bir şeyler kekeliyordu:

"Bu... düş... düş... man... ama... bu... komik."

Başka bir şey söylemedi ve bir anda gözden kayboldu; anlayamadım bile ne yana gittiğini.

Bir mum yakılan çadırından yüzbaşının her günkü sabah öksürükleri duyuluyordu. Az sonra çadırdan çıktı, ağzındaki küçük pipoyu yakmak için ateş istedi.

"Bu da ne be kardeşlik?" dedi sonra gülümseyerek. "Herkes beni uyutmamak için söz birliği yapmış sanki: Siz, rütbesi düşürülmüşünüzle bir yandan, Şamil öbür yandan!.. E, ne yapacağız şimdi: ateşe karşılık verecek miyiz, vermeyecek miyiz? Bu konuda açık bir emir yok galiba?"

"Yok," dedim, sonra havadaki yeni ıslığı duyarak ekledim: "Alın bir tane daha!"

Gerçekten de karanlıkta, sağ ilerimizde iki göz gibi iki ateş topu belirmişti. Her iki gülle de uçup gitti; ışıklardan biri sanırım bizimkilerin attıkları boş bir mermiye atti ve insanın içine işleyen bir hışırtı çıkarıyordu. Az ötedeki çadırlardan askerler çıkmışlar, bağrışarak konuşuyorlardı:

"Mübarek, sanki bülbül, nasıl da ötüyordu!" dedi topçulardan biri.

Yüzbaşı, her zamanki iyi yürekli gülümsemesiyle:

"Nikita'yı çağırsanıza buraya!" dedi. "Hey Nikita, saklanacağına dağ bülbüllerinin ötüşünü dinlesene!"

Nikita yüzbaşının hemen yanı başındaydı:

"Aman efendim," dedi, "ben o bülbülleri çok gördüm, çok dinledim, hiç korkmam onlardan. Ama az önce burada duran konuk, çihirimizi içip bitirdi, sonra da ıslık sesini duymasıyla iki büklüm olup öyle bir kaçış kaçtı ki, ardından kurşun atsan yetişmez!"

Yüzbaşı bana dönerek, bu kez resmi bir edayla:

"Alay komutanına durumu bildirip ateşe ateşle karşılık verip vermeyeceğimizi sormamız gerek," dedi. "Aslında ateş açmak anlamsız, ama mümkün. Size zahmet, gidip bir sorun. Hemen bir at hazırlasınlar size, isterseniz benim Polkan'ı alın."

Beş dakika sonra getirilen ata atladığım gibi doğruca topçu alay komutanının yolunu

tuttum.

Her zaman kuralları titizlikle gözeten yüzbaşı:

"Parola işareti, araba oku," diye fısıldadı, "yoksa avcı zincirini geçemezsiniz."

Komuta karargahına kadar olan yarım verstlik yol baştan sona çadırlarla kaplıydı. Bizim çadırın yanındaki açık ateşten uzaklaşmamla birlikte bir anda öyle bir karanlığa gömüldüm ki, atımın kulaklarını bile göremez oldum. Karanlıkta, kimi yakındaymış, kimi uzaktaymış gibi görünen açık ateşlerin kızıllığından başka bir şey seçilmiyordu. Dizginlerini salıverdiğim atımın sayesinden biraz daha yol alınca önce küçük, dört köşe çadırları, sonra yolun karartısını ayırt etmeye başladım; yarım saat kadar sonra, –bu arada üç kez yol sormuş, iki kez çadır kazıklarına takılarak çadırların içinden ağır küfürler yükselmesine neden olmuş, iki kez de nöbetçiler tarafından durdurulmuştum– karargaha ulaştım. Ben oraya varana dek üzerimize iki atış daha yapıldı, ama mermiler karargâhın bulunduğu yere kadar ulaşamadı. Komutan, açılan ateşe karşılık vermememizi emretti; zaten düşman da ateşi kesmişti. Bunun üzerine atımı yedeğe alarak piyade çadırları arasından yürüyerek geri döndüm. Işığı yanan ve içinden sesler gelen çadırların yanından geçerken adımlarımı iyice yavaşlatıyordum; buralarda ya muzipliğiyle öne çıkmış bir asker gülünç bir masal anlatıyor ya da okuma bilen biri kitap okuyordu. Askerler hınca hınç doldurmuş oluyordu bu çadırları, içeri sığmayanlar dışarıda durup dinliyorlardı. Kimileri, zaman zaman kendi görüşlerini açıklayarak anlatıcının ya da okuyucunun sözünü kesiyor ya da genel olarak askeri harekatlar, vatan, komutanlar üzerine sohbet ediyorlardı.

3. Tabura ait çadırların arasından geçerken birden Guskov'un sesini duydum: Alabildiğine neşeli, canlı bir sesle, ateşli, atak konuşuyordu. Kendisine karşılık veren askerlerin de neşeli, canlı konuşmalarından köylü çocuğu olmadıkları anlaşılıyordu. Burası galiba ya bir junker ya da feldfebel[91] çadırıydı. Durdum.

"Eskiden tanırım kendisini," diyordu Guskov. "Petersburg'da oturduğum yıllarda sık sık görüşürdük. Yüksek sosyeteden çok iyi bir çevresi vardı."

"Kimden söz ediyorsun?" dedi, sarhoş bir ses.

"Prensten," dedi Guskov. "Akrabam olur kendisi. Ama bundan da önemlisi, çok eski dostuzdur. Bilmiş olun ki, beyler, insanın böyle bir dostunun olması çok önemlidir. Bir kez korkunç zengin. Yüz rubleyi bahşiş diye verir. Kız kardeşimden para gelince geri vermek üzere ben de bugün kendisinden biraz para aldım."

"Ne duruyorsun o zaman, hemen gönder birini de bir şeyler aldır!"

"Hemen, şimdi!" dedi Guskov ve çadırın kapısına doğru ilerledi: "Saveliç, iki gözüm, buraya baksana! Al sana bir onluk, koş bize içecek bir şeyler kap getir! Evet, baylar, başka ne istiyorsunuz, söylesenize!"

Guskov, yalpalayarak çadırın önüne çıktı. Başında kasketi yoktu, saçları dağılmıştı. Gocuğunun önü açık, elleri boz renkli pantolonunun ceplerinde, kapı ağzında bir süre öylece durdu. O aydınlıktaydı, ben karanlıkta; yine de beni görecek diye heyecandan bir an ürperdim, gürültü çıkarmamaya çalışarak usulca oradan uzaklaştım.

"Kim var orada?" diye bağırdı Guskov, tam bir sarhoş sesiyle; üşüdüğü anlaşılıyordu dışarıda. "Hangi lanet dolaşıyor atıyla buralarda?!"

Karşılık vermedim, sessizce yürüyüp gittim.

15 Kasım 1856

KAFKAS TUTSAĞI

I

Bir toprak sahibi olan Jilin, Kafkasya'da subay olarak görev yapıyordu.

Bir gün evinden mektup aldı. Anacığı şöyle yazıyordu: "Artık yaşlandım oğlum. Ölmeden önce seni son bir kez görmek isterim. Gel, helalleşelim, cenazemi kaldır, sonra Tanrının izniyle yeniden birliğine dönersin. Hem sana burada bir de kız buldum: Aklı başında, eli yüzü düzgün, iyi bir kız; çiftliği, toprakları da var. Beğenirsen evlenirsin ve belki buralardan bir daha ayrılmazsın."

Jilin dalıp gitti: "Gerçekten de iyice yaşlandı annem, gitmezsem bir daha göremeyebilirim kendisini. Hem kim bilir, belki bulduğu kız da iyidir, bakarsın evlenirim."

Albaya gidip izin istedi, iznini alınca arkadaşlarıyla vedalaştı, bölüğündeki erlere dört kova votka armağan etti ayrılık anısına, sonra da yol hazırlıklarını yaptı.

Kafkasya'da savaş yıllarıydı. Gece gündüz geçit vermiyordu yollar. Bir Rus, kaleden biraz uzaklaşayım dedi mi, Tatarlar onu ya öldürür, ya dağa kaldırırlardı. O yüzden de haftada iki kez kaleden kaleye askeri bir birliğin koruması altında gidilip gelinmesi kuralı getirilmişti. Önde ve arkada askerler, ortada sivil halk olacaktı.

Bir yaz günüydü. Yük arabaları şafaktan kale dışında toplandı, öncü ve artçı askerler yerlerini aldı ve yola çıkıldı. Jilin atlıydı, eşyalarının yüklü olduğu araba, öbür araba dizisiyle birlikte geliyordu.

Yirmi beş verst kadardı gidecekleri yol. Araba dizisi çok yavaş ilerliyordu: Ya askerler duruyor, ya arabalardan birinin tekeri çıkıyor ya da bir at geride kalıyordu; o zaman da herkesin durup beklemesi gerekiyordu.

Vakit öğleyi geçmesine karşın yolun ancak yarısını aşabilmişlerdi. Sıcak, toz, tepede kızgın güneş, bunaltıyordu insanı; bozkırsa bomboştu, sığınılacak ne bir ağaç, ne bir çalı öbeği görülüyordu yolda.

Jilin, yürüyüş koluyla arayı biraz açtı, sonra durup yetişsinler diye bekledi. Bir ara arkadan boru sesi geldi kulağına: Anlaşılan yeniden duracaklardı. "Askerleri bırakıp önden tek başıma gitsem ne olur?" diye düşündü. "Atım çok iyi, Tatarlarla karşılaşırsam hızla kaçıp kurtulabilirim. Yoksa doğru olmaz mı tek başıma gitmem?"

Durup bir daha, bir daha düşündü. Bu sırada atlı, tüfeği de olan bir subay geldi yanına,

Kostılin'di bu.

"Önden çekip gidelim Jilin," dedi Kostılin. "Daha fazla dayanamayacağım, karnım aç, sıcak başıma vurdu. Şu gömleğimin haline bak: Sırılsıklam!"

İriyarı, bayağı şişman bir adamdı Kostılin; yüzü kıpkırmızıydı. Ter içindeydi.

Biraz düşünen Jilin:

"Tüfeğin dolu mu?" dedi.

"Dolu."

"Gidelim o zaman. Yalnız birbirimizden ayrılmak yok, anlaştık mı?"

Birlikte önden gitmeye başladılar. Bozkırda konuşa konuşa ilerliyor, iki yanlarına bakınıyorlardı. Her yer göz erimine dek apaçıktı, en uzaklar bile görülebiliyordu.

Bozkır bitince yol bir dağ boğazına girdi.

"Dağa çıkıp çevreye bir göz atmalı," dedi Jilin. "Bakarsın, ummadığımız bir yerde birden karşımıza çıkıverirler!"

"Bence gerek yok bakmaya," dedi Kostılin. "Devam edelim ilerlemeye."

Jilin dinlemedi arkadaşını:

"Hayır! Sen burada bekle, ben bir bakıp geleyim."

Ve atının başını sola, dağa doğru çevirdi. Gerçekten esaslı bir attı Jilin'in atı: Daha tayken, yılkı içinden yüz ruble ödeyip almış ve kendi eliyle eğitmişti onu. Yamaç yukarı uçarcasına ilerliyordu atı. Yukarı çıkıp da çevresine şöyle bir bakınınca Jilin hemen yakınlarda otuz dolayında atlı Tatarın durduğunu gördü. Tatarları görmesiyle birlikte atını geri çevirdi, ama Tatarlar da onu görmüşlerdi: Atlarını mahmuzluyor, o arada tüfeklerini kılıflarından çıkarıyorlardı. Jilin yamaç aşağı olabildiğince hızla inerken bir yandan da Kostılin'e bağırıyordu:

"Tüfek! Tüfeğini ateşe hazır tut!" Bir yandan da içinden atıyla konuşuyordu: "Sakın tökezleyeyim deme güzelim! Ayağın takılacak olursa mahvolduk demektir. Tüfeğin oraya bir varalım, postu pahalıya satarım ben onlara!"

Ama Kostılin arkadaşını bekleyecek yerde Tatarları görmesiyle birlikte dörtnala kaleye doğru kaçmaya başlamıştı. Kırbacını ardı ardına hayvanın bir o sağrısına, bir bu sağrısına

indiriyordu.

İşte şimdi hapı yuttuk diye düşündü Jilin. Tüfek olmayınca tek kılıçla ne yapabilirdi ki? Atını geri çevirip askerlere doğru sürdü; kaçmaktı niyeti. Altı Tatarın yolunu kesmek için hamle yaptıklarını gördü. Evet, iyi bir at vardı altında, ama Tatarların atları daha iyiydi; üstelik de yolunu kesmişlerdi. Kestirmeden gitmek niyetiyle geriye dönmek istedi, ama o hızda atını durdurması olanaksızdı, adamların üstüne doğru adeta uçuyordu atı. Kızıl sakallı bir Tatarın kır atıyla kendisine iyice yaklaştığını gördü, ıslıksı bir ses çıkararak dişlerini gösteren Tatarın eli tüfeğinin tetiğindeydi.

"Bu alçakları bilirim ben!" diye geçirdi içinden Jilin. "İnsanı sağ yakaladılar mı, bir çukura atıp basarlar kırbacı! Beni asla sağ ele geçiremeyecekler!"

Jilin öyle iriyarı değildi, ama gözü karaydı. Kılıcını çekip atını kızıl sakallı Tatarın üzerine sürdü. "Ya atıyla birlikte yere yıkarım, ya kılıcımla ikiye bölerim," diye düşünüyordu.

Ama düşmanının yanına varamadan ardından ateş edip atını vurdular; at boylu boyunca yere kapaklandı, Jilin'in de bir bacağı atın altında kaldı.

Ayağa kalkmaya çabaladıysa da pis kokulu iki Tatar yetişti, kendisini sımsıkı tutup kolunu arkasına kıvırdılar. Jilin silkinip Tatarları üzerinden attı, ancak üç Tatar daha koşup geldi, atlarından Jilin'in üzerine atladıkları gibi sopalarla başına vurmaya başladılar. Gözleri kararan Jilin, olduğu yerde ileri geri sallandı. Tatarlar eğerlerinden yedek koşumlarını alıp Jilin'in kollarını arkasından bağlayıp sıkı bir Tatar düğümü attılar; sonra şapkasını, çizmelerini çıkardılar, üstünü aradılar, paralarını, saatini aldılar, giysilerini yırttılar. O arada Jilin atına baktı; zavallı hayvancağız yana devrilmiş öylece yatıyor, toprağa değmeyen bacaklarıyla havayı dövüyordu. Başında açılan delikten fışkıran kara kan, çevresinde bir arşınlık yerdeki tozları ıslatmıştı.

Tatarın biri atın başına gitti, sırtından eğerini aldı; bacaklarıyla havayı tekmelemeyi sürdürüyordu at. Tatar hançerini çekip atın boğazına çaldı: Düdük sesini andırır bir hırıltı koptu hayvanın gırtlağından, at ürperdi, fışkıran kandan buhar yükseliyordu.

Tatarlar eğeri, dizginleri aldılar. Kızıl sakallı Tatar atına atladı, öbür Tatarlar Jilin'i onun terkisine bindirdiler, düşmemesi için bir kayışla Tatarın beline bağladılar, dağlara doğru sürdüler atlarını.

Jilin sallanarak Tatarın arkasında oturuyor, yüzü adamın pis kokulu sırtına sürünüyordu. Önünde gördüğü tek şey adamın geniş sırtı, damarlı boynu ve kalpağı altından mavimsi

bir ışıltıyla ortaya çıkan usturaya vurulmuş ensesiydi. Jilin'in başı yarılmış, gözlerine akan kan orada pıhtılaşmıştı. Ne atın üzerinde oturuşunu düzeltebiliyor, ne gözündeki kanı temizleyebiliyordu. Kollarını arkaya doğru öyle sıkı büküp bağlamışlardı ki, köprücük kemikleri sızlıyordu.

O dağdan bu dağa uzunca bir süre yol aldılar, bir ırmağı geçtiler, sonra yola çıkıp derin olmayan bir koyak boyunca ilerlediler.

Jilin, gittikleri yolu aklında tutmaya çalışıyordu, ama hem gözleri kan pıhtısıyla kapalıydı, hem de iki yana doğru şuncacık olsun kımıldayabilmesi olanaksızdı.

Hava kararırken bir ırmaktan daha geçtiler, sonra dik bir yamacı tırmandılar. Derken duman kokusu geldi, köpek havlamaları duyuldu. Avula gelmişlerdi. Tatarlar atlarından indiler. Tatar çocukları Jilin'in çevresini sardılar: Bağrışıyor, sevinç çığlıkları atıyorlardı, nişan alıp üzerine taş atanlar da vardı.

Tatar, çocukları kovalayıp Jilin'i attan indirdi, işçisini çağırdı. Yalın ayak, elmacık kemikleri çıkak bir Nogay geldi: Üzerinde yırtık bir gömlekten başka bir şey yoktu, göğsü bağrı ortadaydı. Tatar ona bir şeyler emretti, az sonra üzerine demir halkalar tutturulmuş iki meşe kütüğüyle döndü adam, halkalardan birinde bir kilit vardı.

Jilin'in kollarını çözdüler, ayaklarına meşe kütüğünden prangayı bağlayıp kilitlediler, sonra da götürüp samanlığa attılar kendisini, üzerine kapıyı kilitlediler. Gübrelerin üzerine düştü Jilin, karanlıkta yoklayarak yumuşak bir yer aradı, yattı.

II

Bütün gece gözlerini kırpmadı Jilin. Kısaydı geceler. Bir delikten ortalığın ışımaya başladığını görünce kalktı, çevresini kazıp deliği genişletti, dışarı baktı.

Karşıda, dağın alt yamacı boyunca bir yol uzanıyordu; sağda bir dağlı damı, hemen yanında iki ağaç vardı. Bir kara köpek eşiğe uzanmış yatıyor, bir keçiyle yavruları kuyruklarını oynata oynata yürüyorlardı. Dağın yamacından genç bir Tatar kadının geçtiğini gördü: Alaca bir gömlekle şalvar giymişti kadın, kemeri yoktu, ayağında çizmeler vardı, başının üzerinde büyükçe bir su güğümü taşıyordu. Yürürken bedeni kıvrılıyor, sırtı titriyordu; üzerinde yalnızca bir gömlek bulunan, saçları dipten kazınmış bir çocuğun elinden tutmuştu. Kadın gelip dağlı damına girdi, onun girdiği kapıdan sırtında ipek bir beşmet, kemerinde gümüş bir kamayla dünkü kızıl sakallı Tatar çıktı, kunduralarını çıplak ayağına geçirmişti. Başında, arkaya doğru yıktığı kuzu kürkü, yüksekçe bir kara başlık vardı. Çıkınca gerindi, kızıl sakalını sıvazladı; durdu, işçisine bir şeyler emretti, sonra uzaklaştı. Sonra at sırtında iki oğlan geçti, suvarmaya götürdükleri atların burun delikleri ıslaktı. Saçları dipten kazınmış, üzerlerinde bir tek mintan, donsuz başka oğlanlar da geldi, toplaşıp samanlığa yaklaştılar, kuru bir dal alıp delikten içeri soktular. Jilin "O-o!" diye bağırınca çığlık çığlığa kaçıştılar, koşarlarken küçücük, çıplak, beyaz dizleri göz alıyordu.

Jilin'in boğazı kurumuştu, su içmek istiyordu: Keşke biri yoklamaya gelse diye geçirdi içinden. O sırada anahtar sesi duydu; kapı açıldı, kızıl sakallı Tatarla, ondan daha kısa boylu, karayağız bir başka Tatar girdi. Kara gözleri ışıl ışıl, sakalı kısa kesilmiş, pembe yüzlü, neşeli bir adamdı bu Tatar, gülüp duruyordu. Giyimi de daha güzeldi: Kenarlarına şerit çekilmiş mavi bir ipek beşmet vardı sırtında, bel kemerinde kocaman bir gümüş kama asılıydı. Ayaklarında kırmızı sahtiyandan, gümüş sırmayla dikilmiş, yumuşacık yarım botlar vardı, bunların üzerine daha kalın ikinci bir ayakkabı giymişti. Başında ak koyun kürkünden yüksek bir başlık vardı.

Kızıl sakallı Tatar söver gibi, ters ters bir şeyler söyledi, sonra gidip samanlığın kapısına dirseklerini dayadı, eliyle kamasını yokladı, Jilin'e doğru kurt gibi yan yan baktı. Karayağız Tatar, sanki her yanına yaylar takılıymış gibi hızlı, canlı hareketlerle Jilin'in yanına geldi, bağdaş kurup yere oturdu, dişlerini göstererek gülümsedi, eliyle onun omuzuna vurdu, kendi dilinde çabuk çabuk bir şeyler söyledi; durmadan gözlerini kırpıştırıyor, dilini şaklatıyor ve:

"İyi Urus! İyi Urus!" diyordu.

Adamın sözlerinden hiçbir şey anlamayan Jilin:

"Su... Su içmek istiyorum! Su verin!" dedi.

Esmer Tatar gülümseyip yine kendi dilinde;

"İyi Urus! İyi Urus!" diye mırıldandı.

Jilin dudaklarıyla, elleriyle su içmek istediğini anlatmaya çalıştı.

Esmer onu anladı, gülümseyerek kapıdan yana bakıp, birine seslendi:

"Dina."

On üç yaşlarında, dal gibi bir kız koşup geldi; yüzü esmer Tatara benziyordu, besbelli onun kızıydı. Onun da kara, ışıltılı gözleri vardı, yüzü güzeldi. Şalvarının üzerine geniş kollu, uzun, mavi bir gömlek giymişti, kemeri yoktu, gömleğin etekleri, göğsü ve kol ağızları kırmızı şeritlerle süslenmişti. Ayağında terlik vardı, terliklerin üzerine yüksek ökçeli bir başka terlik daha giymişti. Boynunda Rus yarım rublelerinden oluşan bir gerdanlık vardı. Başında örtü yoktu, örülü kara saçlarında bir kurdele, kurdelesinde de metal pullar ve bir gümüş Rus rublesi görülüyordu.

Babası ona bir şeyler söyledi, kız koşup gitti, az sonra bir güğümle döndü, suyu verdi, sonra o da bağdaş kurup yere oturdu, öne doğru eğildi, o kadar eğildi ki, omuzları dizlerinin altında kaldı: Gözlerini fincan gibi açmış Jilin'e bakıyordu, onun nasıl su içtiğine, yabanıl bir hayvana bakar gibi.

Suyunu içip Jilin güğümü kıza geri uzatınca kız yaban keçisi gibi sıçradı, babasını bile güldürdü bu hali. Bir şeyler daha söyledi babası kıza. Kız güğümü alıp koşa koşa gitti, yuvarlak bir tahta üzerinde tavada pişirilmiş, mayasız mısır ekmeği getirdi, yine yere oturdu, kıvrıldı, gözlerini dikip Jilin'e bakmaya başladı.

Tatarlar çıktılar, kapı yeniden kilitlendi.

Biraz sonra Nogay işçi geldi Jilin'in yanına:

"Haydi efendi, haydi!" dedi.

O da Rusça bilmiyordu. Jilin kendisini bir yere götüreceklerini anladı.

Yürümeye başladı, ancak prangaları rahat vermiyor, ayağı aksıyordu. Nogay'la birlikte samanlıktan çıktı, baktı: On evlik, bir minareyle caminin de olduğu küçük bir Tatar

köyüydü burası. Evlerden birinin önünde eğerli üç at duruyor, çocuklar da atları dizginlerinden tutuyordu. Birden esmer Tatar fırladı bu evden, el edip Jilin'i yanına çağırdı. Sürekli gülüyor, kendi dilinde bir şeyler söylüyordu. Sonra kapıyı açıp eve girdi, arkasından Jilin de girdi. Duvarları kaymak gibi çamur sıvalı, güzel bir odaydı girdiği yer. Duvar önlerine renk renk döşekler yayılmış, duvarlara birbirinden değerli halılar, halıların üzerine de gümüş işlemeli tüfekler, tabancalar, kılıçlar asılmıştı. Duvarlardan birinin önünde yerle aynı düzeyde, alçacık bir ocak vardı. Odanın toprak tabanı harman yeri gibi tertemizdi. Başköşe tümüyle keçe kaplıydı, keçelerin üzerine halılar serilmiş, halıların üzerine de yastıklar atılmıştı. Tatarlar, ayaklarında yumuşacık yarım potinleriyle halılar üzerinde oturuyorlardı: Kızıl Tatar, esmer Tatar, üç de konuk Tatar. Sırtlarını yastıklara dayamışlardı, önlerindeki yuvarlak tahtada yiyecekler vardı: Mısır ekmeği, bir tas içinde erimiş tereyağı, küçük toprak kaplarda da boza adı verilen bir Tatar içkisi. Yemeklerini elleriyle yediklerinden elleri yağ içindeydi.

Esmer Tatar fırlayıp ayağa kalktı, Jilin'i odanın halı serili bölümüne değil, üzerinde hiçbir yaygı bulunmayan, çıplak toprak bölümüne oturtmalarını istedi, sonra yeniden halı üzerindeki yerine oturup konuklarından yemeklerine devam etmelerini istedi. İşçi, Jilin'i söylenen yere oturttu, ayakkabılarının üzerindeki kalın, dışarlık bölümünü çıkarıp, herkes gibi kapının oraya koydu, sonra kendisi de geçip keçe üzerine, efendilere yakınca bir yere oturdu, ağzı sulana sulana onların yemek yiyişlerini izlemeye başladı.

Tatarlar ekmeklerini yediler, üzerinde kızınınkilere benzer bir gömlekle şalvar bulunan, başı örtülü bir Tatar kadın girdi odaya, yağı ve ekmekleri götürdü, hoş bir leğençeyle, ibiği incecik bir ibrik getirdi. Tatarlar ellerini yıkadılar, sonra diz çöküp ellerini kavuşturdular, dua edip dört bir yana üflediler. Kendi dillerinde bir şeyler konuştular. Sonra konuk Tatarlardan biri Jilin'e dönüp, Rusça:

"Seni Gazi Muhammed tutsak aldı," dedi, kızıl sakallı Tatarı göstererek, "ve Abdül Murat'a devretti." Esmer Tatar'ı gösterdi: "Bundan böyle efendin Abdül Murat'tır."

Jilin karşılık vermedi. Abdül Murat bir şeyler söyledi, sürekli gülüyor ve Jilin'i göstererek:

"Asker Urus, iyi Urus!" deyip duruyordu.

Çevirmen:

"Ailesine mektup yazsın ve kurtulmalık para yollamalarını istesin diyor senin için," dedi. "Ailen parayı yollar yollamaz seni salıverecek."

Jilin biraz düşündü:

"Ne kadar kurtulmalık istiyor?"

Tatarlar, aralarında konuştular. Çevirmen:

"Üç bin ruble," dedi.

"Yok," dedi Jilin, "o kadar verememem."

Abdül yerinden fırladı, elini kolunu sallayarak Jilin'e bir şeyler söyledi: Söylediklerini Jilin'in anladığını sanıyordu. Çevirmen, sözleri çevirdi; sonra:

"Ne kadar verebilirsin?" diye sordu.

Jilin biraz düşündü:

"Beş yüz ruble," dedi.

Tatarlar bir ağızdan, çabuk çabuk bir şeyler konuştular. O arada Abdül, kızıl sakallı Tatar'a ağzından tükürükler saçarak, öfkeli öfkeli bir şeyler söyledi. Kızıl sakalsa, gözleri süzülmüş, arada bir dilini şaklatıyordu. Sonunda herkes sustu, çevirmen:

"Beş yüz ruble kurtulmalık efendine az geldi," dedi. "O senin için iki yüz ruble ödedi. Gazi Muhammed'in ona borcu vardı ve seni ona borcuna karşılık verdi. Kurtulmalığın üç bin rubleden az olursa seni salmayacak. Evine mektup yazmazsan çukura atılıp kırbaçlanacaksın."

"Bu tehditlerinden korkarsam asıl bu kötü olur benim için," diye düşündü Jilin, sonra: "O ite söyle," dedi, "niyeti beni korkutmaksa, kendisine beş para vermeyeceğim gibi, eve mektup falan da yazmayacağım! Sizi itoğlu itler! Şimdiye dek sizden hiç korkmadım, bundan sonra da korkacak değilim!"

Çevirmen söylenenleri aktardı, Tatarlar yine hep bir ağızdan konuştular, heyecanla tartıştılar. Esmer Tatar yerinden kalkıp Jilin'in yanına gitti:

"Urus!" dedi. "Cigit, cigit Urus!"

Onların dilinde yiğit adam, korkusuz, kabadayı adam anlamındaydı, "cigit". Sonra gülmeye başladı esmer Tatar, çevirmene bir şeyler söyledi, çevirmen de:

"Bin ruble ver," dedi.

Jilin ilk dediğinden şaşmadı:

"Beş yüzden fazla veremem. Öldürecek olursanız o da geçmez elinize, hiçbir şey alamazsınız!"

Tatarlar aralarında bir şeyler konuştuktan sonra işçiyi bir yere gönderdiler; bir Jilin'e, bir oda kapısına bakarak beklemeye başladılar.

Çok geçmeden işçi göründü, ardında yalınayak, giysileri yırtık, şişmanca bir adam vardı, onun ayakları da prangalıydı. Bunun Kostılin olduğunu anlayınca Jilin'in ağzı bir karış açık kaldı. Demek onu da yakalamışlardı... Kostılin'i de Jilin'in yanına oturttular, iki arkadaş birbirlerine başlarından geçenleri anlatırken Tatarlar susuyor ve onlara bakıyorlardı. Kostılin'in atının ayağı sürçüp tüfeği de tutukluk yapınca, Abdül kendisini tutsak almıştı.

Abdül yerinden fırlayıp Kostılin'i göstererek bir şeyler söyledi.

Çevirmen, her ikisinin efendisinin de esmer Tatar olduğunu, kimin kurtulmalığı önce gelirse, önce onun salıverileceğini söyledi. Sonra Jilin'e dönüp:

"Sen sürekli kızıyor, bağırıyorsun," dedi. "Arkadaşınınsa hiç sesi çıkmıyor. O çoktan evine mektup yazdı bile. Beş bin ruble kurtulmalık gönderecek ailesi onun için. Bu yüzden de güzel yiyecekler verecekler ona ve kendisini hiç incitmeyecekler."

"Her koyun kendi bacağından asılır!" dedi Jilin. "Arkadaşım zengindir belki, ben değilim. Diyeceğimi dedim ben, söylediğim rakamın üzerine çıkamam. İsterseniz öldürün, elinize bir şey geçmez. Beş yüz rubleden fazlasını yazamam aileme."

Herkes sustu. Birden yerinden fırlayan Abdül, küçük tahta kutudan kalem, kağıt, hokka çıkardı, bunları Jilin'in eline tutuşturdu, omuzuna vurup eliyle kağıdı göstererek, "Yaz!" dedi. Beş yüze razı olmuştu.

"Bir şey daha var," dedi Jilin çevirmene. "Söyle ona, bize güzel yiyecekler, giyecekler ve ayakkabılar vermesini istiyoruz... bizi birbirimizden ayırmaması da iyi olur: Canımız sıkılmaz... bir de, şu pranga olacak kütükleri de çıkarsın artık ayağımızdan..."

Efendisinin yüzüne bakıp güldü. Efendi de güldü. Tutsak sözlerini bitirince o başladı:

"Öyle giysiler vereceğim, öyle güzel çerkezka, öyle güzel çizmeler giyecekler ki, damatlara layık! Prensler gibi yedirip içireceğim onları. Madem birbirlerinden ayrılmak istemiyorlar, samanlıkta birlikte kalsınlar. Prangalara gelince, onları çıkaramam, kaçarlar

yoksa. Belki geceleri, yatarken çıkarabiliriz." Uzanıp Jilin'in omuzuna vurdu: "Sen iyi, ben iyi!" dedi.

Jilin mektubu yazdı, ancak yerine ulaşmaması için yanlış bir adres yazdı üzerine. "Ne yapıp edip kaçacağım buradan," diye düşünüyordu.

Jilin'le Kostılin'i samanlığa götürdüler, biraz kuru mısır yaprağı serdiler yere, su dolu bir testi, ekmek ve iki eski çerkezkayla, yamuk yumuk olmuş asker çizmeleri getirdiler. Öldürdükleri askerlerden çıkardıkları belliydi çizmeleri. Gece prangalarını çıkardılar ve samanlığın kapısını üzerlerine kilitlediler.

III

Jilin, arkadaşıyla birlikte koca bir ay kaldı bu samanlıkta. Efendi durmadan gülüyor, "Sen İvan iyi, ben Abdül iyi," diyordu. Ne var ki tavada pişirilmiş mayasız mısır ekmeğinden başka bir şey vermedi onlara, onun da çoğu kez içi iyi pişmemiş oluyordu.

Kostılin evine bir mektup daha yazdı; hep gelecek parayı bekliyor, sıkıntıdan patlıyordu. İşi gücü mektubun geleceği günü hesaplamak ve uyumaktı. Jilin'se yazdığı mektubun yerine ulaşmayacağını biliyordu, bir başka mektup da yazmamıştı.

"Nereden bulsun annem bu kadar parayı!" diye düşünüyordu. "Kadıncağız zaten benim kendisine gönderdiğim parayla yaşamını sürdürüyordu. Beş yüz ruble toparlamak onun için mahvolmak demektir. Tanrının izniyle kendim sıyrılıp çıkacağım bu işin içinden."

Sürekli inceliyor, soruşturuyordu: Aklı fikri kaçmaktaydı. Avulda dolaşıyor, ıslık çalıyor ya da oturup birtakım el işleriyle uğraşıyordu: Kilden bebekler yapıyor, hasır sepet örüyordu. El işlerinde üzerine yoktu.

Bir gün yüzü gözü, elleri, ayakları olan bir bebek yaptı, üzerine bir Tatar gömleği giydirip bebeği dama koydu.

Tatar kızları suya gidiyorlardı. Efendinin kızı Dina bebeği gördü, arkadaşlarını çağırdı. Kızlar testilerini yere bırakıp bebeğe bakmaya başladılar: Bakıp bakıp gülüyorlardı. Jilin bebeği alıp kızlara uzattı. Kızlar gülüyorlar ama bebeği almaya cesaret edemiyorlardı. Jilin bebeği oracığa bırakıp samanlığa girdi ve neler olacağını oradan gözledi.

Dina koşarak geldi, iki yanına bakındı, sonra bebeği kaptığı gibi kaçıp gitti.

Ertesi sabah şafakla birlikte, Dina'nın elinde bebeğiyle kapıya çıktığını gördü Jilin. Kırmızı kumaş parçalarıyla süslediği bebeğini kolunda sallayıp ona ninni söylüyordu. Az sonra kapıda görünen yaşlı bir kadın Dina'ya kızdı, bebeği yere çalıp parçaladı, Dina'yı da iş için uzak bir yerlere yolladı.

Jilin, ilkinden daha güzel bir bebek daha yapıp Dina'ya verdi. Dina da bir gün küçük bir testiyle geldi, testiyi yere bıraktı, kendisi de oturdu, Jilin'e bakıp gülüyor, testiyi gösteriyordu.

"Niye gülüyor acaba?" diye düşündü Jilin. Testiyi alıp ağzına götürdü: Su var sanıyordu testide, oysa süt vardı. Sütü başına dikti:

"Güzel!" dedi.

Dina'da bir sevinç, bir sevinç!

"Güzel İvan, güzel!" dedi o da, sonra fırlayıp kalktı, ellerini çırptı, testisini kaptığı gibi gitti.

O günden sonra her gün gizli gizli süt getirdi Dina Jilin'e. Keçi peynirinden yapıp damda kuruttukları böreklerden de getirdi gizlice. Bir gün efendi bir koyun kesti, Dina bir parça eti yenine gizledi, getirip Jilin'in önüne attığı gibi kaçtı.

Bir gün yer gök birbirine karıştı, korkunç bir yağmur yağdı. Bütün dereler boz bulanık aktı, suyun sığlaştığı geçit yerlerinde bile neredeyse üç arşın yükselen dereler koca koca kayaları çakıl taşı gibi sürüyüp götürdü. Derken fırtına dindi, köyün her yanında sular şırıldıyordu. Jilin efendisinden bir bıçak istedi, küçük küçük tahtalar kesip bir çark yaptı, çarkın ortasından geçirdiği çubuğun iki ucuna yaptığı iki bebeği tutturdu.

Kızların getirdiği bez parçalarından giysiler yapıp bebekleri giydirdi: Biri köylü adam, biri köylü kadın oldu bebeklerin. Sonra yaptığı oyuncağı suya bıraktı: Çark dönmeye, onunla birlikte iki yandaki bebekler de dönmeye başladılar.

Oğlanlar, kızlar, kadınlar, erkekler, bütün köy oyuncağın başına toplandı. Cık cık ettiler, dillerini şaklattılar:

"Hey Urus! Hey İvan!" dediler.

Abdül'ün bozuk bir Rus saati vardı. Jilin'i çağırıp saatini gösterdi, cık cık etti.

"Ver, onarayım," dedi Jilin.

Saati bıçağıyla söktü, parçalarını temizleyip takınca çalışmaya başladı saat.

Efendisi bu işe çok sevindi. Getirip lime lime olmuş eski beşmetlerinden birini armağan etti Jilin'e; ne yapsın, Jilin de aldı, en azından geceleri üstüne örtmeye yarardı.

Böylece Jilin'in adı ustaya çıktı, ünü her yana yayıldı; uzak köylerden bile onarması için ona kimi tabancasını, kimi tüfeğini, kimi de saatini getirmeye başladı. Efendisi ona pense, burgu, eğe gibi küçük el aletleri getirdi.

Bir gün adamın biri hastalandı. Hemen Jilin'e koştular:

"Git, iyileştir," dediler.

Hiç anladığı bir iş olmadığı için Jilin ne yapacağını bilemiyordu. Gitti, adamı gördü, "Umarım kendiliğinden iyileşir!" diye geçirdi içinden. Samanlığa döndü, bir tas suya biraz kum karıştırdı. Tatarların açıklıkla görecekleri şekilde suya eğilip bir şeyler mırıldandı, sonra içmesi için hastaya uzattı. Şansı varmış: Adam iyileşip ayağa kalktı. Jilin yavaş yavaş onların dilinden anlamaya başladı. Tatarlardan kimi Jilin'e alıştı, bir işleri düştü mü hemen "İvan, İvan!" diye seslenirlerdi, kimiyse hiç sevemedi onu, hep ters baktı.

Kızıl yüzlü Tatar da Jilin'i sevmeyenlerdendi. Jilin'i görmesiyle yüzü asılır, başını öte yana çevirip homurdanırdı. Bir de yaşlı bir adam vardı: Köyde oturmaz, dağların oralarda uzakça bir yerlerden gelirdi köye. Jilin de kendisini camiye namaz kılmaya geldiğinde görürdü. Kısa boyluydu. Kürk başlığının üzerine beyaz bir sarık sarardı. Sakalı, bıyığı bembeyazdı ve kısa kesilmişti, kıpkırmızı yüzü kırış kırıştı. Şahin burunluydu, mavi gözleri kötücül bakardı, sivri ve uzun iki köpek dişinden başka diş adına bir şey yoktu ağzında. Koltuk değneğiyle, bir kurt gibi sağına soluna bakınarak yürürdü. Jilin'i görür görmez homurdanarak başını öte yana çevirirdi.

Bir gün Jilin ihtiyarın yaşadığı yeri görmek için dağların oraya gitti. Keçiyolundan ince taş duvarla çevrili küçük bir bahçe gördü; bahçede vişne, şeftali ağaçlarıyla düz damlı bir kulübecik vardı. Yaklaştı, baktı, samandan örülmüş kovanlar gördü: Arılar uçuşuyordu, ortalığı bir uğultu kaplamıştı. İhtiyar kovanların arasına diz çökmüş bir şeyler yapıyordu. Daha iyi görmek için Jilin az daha yükseğe çıkmak istedi ama bu sırada prangası şıngırdadı. İhtiyar işini bırakıp çevresine bakındı, sonra da belinden tabancasını çektiği gibi Jilin'e ateş etti. Jilin zor bela kendini bir kayanın gerisine attı.

İhtiyar gidip Jilin'i efendisine şikayet etti. Efendi Jilin'i çağırdı ve gülerek sordu ona:

"Neden gittin ihtiyarın oraya?"

"Ona bir zarar vermek istemedim," dedi Jilin. "Nerede, nasıl yaşar, onu görmek istedim yalnızca."

Efendi bu sözleri yaşlı adama aktardı; ama o iki sivri, uzun dişini göstererek ve elini kolunu sallayarak, öfkeli öfkeli bir şeyler söyledi. Jilin onun ne dediğini tam anlayamadıysa da, efendisine elindeki Rusları hemen öldürmesini, köyde tutmamasını söylediğini çıkardı. Yaşlı adam gidince Jilin efendisine onun kim olduğunu sordu.

"Büyük bir adamdır o ihtiyar," dedi efendisi. "Bir zamanlar köyün en yiğit adamıydı, çok Rus öldürmüştür. Varsıldı: Üç karısı, sekiz oğlu vardı. Bunların yaşadığı köye Ruslar

geldiler, bütün köyü yaktılar, yıktılar, karısını ve yedi oğlunu öldürdüler. Sağ kalan tek oğlu da Ruslara teslim oldu. İhtiyar da gitti ve Ruslara teslim oldu. Üç ay yaşadı onların arasında, bu süre içinde oğlunu buldu, elleriyle öldürdü, sonra da kaçıp geldi. O günden sonra savaşı bıraktı, Mekke'ye gitti, hacı oldu. Başlığına o yüzden sarık sarar. Siz Rusları hiç sevmez. Seni öldürmemi istedi benden. Ama nasıl öldürürüm seni, o kadar para verdim senin için. Hem ben seni sevdim de İvan: Söz vermemiş olsaydım seni bırakmazdım bile. Nerde kaldı öldürmek!" Bunları söyleyip güldü, sonra Rusça: "Sen İvan iyi, ben Abdül iyi!" dedi.

IV

Böyle böyle bir ayı doldu tutsaklıkta Jilin'in. Gündüzleri köyde dolaşıyor ya da birtakım el işleri yapıyordu; akşam olup da köy sessizliğe büründü mü, o da gidip samanlığına kapanıyor ve toprağı kazmaya başlıyordu. Taş çıktı mı zorlanıyor ve eğeyle ufaltmaya çalışıyordu taşları. Sonunda duvar dibinde içinden geçebileceği kadar bir delik kazmayı başardı. "Bir de ne yana gideceğimi bilebilsem!" diye düşünüyordu. "Ama Tatarlar bu konuda hiç ağızlarını açmıyorlar!"

Efendisinin köyden ayrıldığı bir günü seçti, öğleden sonra köyün dışına, dağlara doğru gitti: Ne yana doğru kaçması gerektiğine bakacaktı oradan. Ne var ki efendisi yola çıkmadan önce küçük oğluna Jilin'i bir an bile gözden kaçırmaması konusunda uyarmışı. Küçük oğlan ardından koşturup:

"Gitme!" diye bağırdı. "Babam köyden bir yere gitmesin dedi! Şimdi bağırır herkesi toplarım!"

Jilin oğlanı kandırmaya çalıştı:

"Uzağa gidecek değilim, şu tepeye kadar gidecektim yalnızca... sizden bir hasta için bir ot gerekti de... istersen sen de benimle gel... ayağımda bu prangalarla kaçamam ki. Hem sana yarın bir yay ve ok yaparım."

Oğlanın aklı yattı, yola çıktılar. Baktığında dağ yakın gibi görünüyordu, ama prangayla yürümek kolay değildi. Yürüdü, yürüdü, binbir güçlükle dağa çıkabildi, yere oturup çevresini izlemeye başladı. Güneyde, dağın arka yamaçlarında bir yılkı otluyor, ötelerdeki düzlüklerde ise bir köy daha görülüyordu. Köyün gerisinde bu dağdan da sarp bir dağ yükseliyor, o dağın hemen ardında ise bir başka dağ yükseliyordu. İki dağın arasında bir ormanın maviliği seçiliyor, ormanın arkasında yeniden dağlar yükseliyordu. Başı karlı dağlar hepsinin üzerinde yer alıyordu. Karlı dağlardan biri ötekiler üzerinde külah gibi duruyordu. Gün batarken de, doğarken de bu dağlar hep böyle uzanır giderlerdi. Dağ boğazlarından köylerin dumanları yükseliyordu. "Buralar hep onların toprağı," diye düşündü Jilin. Ve Rus topraklarından yana çevirdi bakışlarını. Bulunduğu yerin hemen altında dere, kendi kaldığı köy ve bahçeler görünüyordu. Derede, kadınlar, tıpkı bebekler gibi oturmuş, çamaşır yıkıyorlardı. Köyün gerisinde, aşağılarda bir dağ, onun gerisinde başka iki dağ daha ve ormanlar görünüyordu. İki dağın arasında mavimsi bir düzlük yer alıyordu; düzlüğün üzerine, en gerilere ise bir duman serilip kalmış gibiydi. Kaledeki

evindeyken güneşin ne yandan doğup ne yandan battığını anımsadı Jilin, sonra, "Bizim kale tam o koyakta işte," diye düşündü. "Dolayısıyla, o iki dağın arasından kaçmam gerek."

Güneş iyiden alçalmaya başladı, dağların başındaki karlar beyazdan al renge büründü. Kara dağlar iyice karardı, dere yataklarına sis çöktü, bizim kalenin bulunduğu koyak ateşte tutuşmuş gibi kıpkızıl yanmaya başladı. Çevresine dikkatle baktı Jilin: Bacadan yükselir gibi bir dumanın yükseldiğini fark etti, iki dağın arasından. Rus kalesi oradaydı sanki.

Geç olmuştu. Akşam ezanı okunuyordu. Sürünün köye dönüş sesleri, inek böğürtüleri duyuluyordu.. Ufaklık durmadan "Gidelim!" diye üsteliyor, Jilin'se hiç ayrılmak istemiyordu.

Eve döndüler. "Artık yeri de öğrendiğime göre, kaçabilirim!" diye düşündü Jilin. Hemen o gece kaçmak niyetindeydi. Geceler karanlıktı, ay küçülüyordu. Ancak bir terslik oldu ve Tatarlar o akşam döndüler. Genellikle yanlarında pek çok hayvanla ve neşe içinde dönerlerdi. Ama bu kez yanlarında hayvan falan olmadığı gibi kızıl Tatarın kardeşinin bir atın terkisine attıkları ölüsünü getirdiler. Hepsinin canı sıkkın, öfkeliydiler, ölüyü gömmek için toplandılar. Jilin de seyretmek için çıktı. Ölüyü tabuta koymadılar, bir çarşafa sarıp köy dışındaki çınarların altında, otların üzerine uzattılar. İmam geldi. Kürk başlıklarının üzerine birer beyaz bez bağlayan ihtiyarlar gelip ölünün karşısında sıra oldular, sonra diz çöktüler. En önde imam vardı, onun arkasında sarıklı üç ihtiyar, onların arkasında da sıra sıra öbür Tatarlar vardı. Başları önlerinde oturuyor ve susuyorlardı. Uzun süre sustular. İmam başını kaldırıp:

"Allah!" dedi. Gene herkes başını eğip sustu. Uzun bir süre kimse kımıldamadı bile.

İmam yeniden başını kaldırıp:

"Allah!" dedi. Bu kez öbür Tatarlar da "Allah!" dediler. Sonra yine susuldu. Ölü, otların üzerinde yatıyor, Tatarlar da ölü gibi, kımıltısız oturuyorlardı. Bir tek rüzgarın çınar yapraklarını hafifçe salladığı duyuluyordu. Sonra imam bir dua okudu, ardından herkes ayağa kalktı. Ölüyü kollarının üzerine alıp kazdıkları çukurun önüne götürdüler. Çukur neredeyse bodrum gibi, derin bir çukurdu. Ölüyü koltuk altlarından ve ayak bileklerinden tutup iki büklüm durumda usulca çukurun içine bıraktılar, ellerini karnının üzerine koydular.

Nogay, bir kucak yeşil saz getirdi, bunları çukurun içine atıp sonra da üzerine çabuk

çabuk toprakla doldurmaya başladılar, toprağı düzlediler, ölünün başına bir de taş diktiler. Toprağı ayaklarıyla çiğnediler. Yeniden sıra olup mezarın önüne oturdular. Uzun süre sustular.

"Allah! Allah! Allah!" deyip iç çektiler ve kalktılar.

Kızıl sakallı Tatar yaşlılara para dağıttı, sonra kırbacıyla üç kez kendi alnına vurdu ve evine gitti.

Ertesi sabah Jilin, kızıl Tatarın, yedeğinde bir kısrakla köy dışına çıktığını gördü, ardında üç Tatar daha vardı. Köy dışına varınca kızıl Tatar beşmetini çıkardı, mintanının kollarını sıvadı, kamasını çıkarıp bileğitaşında biledi. Öbür Tatarlar kısrağın başını yukarı kaldırdılar, kızıl sakal kamayı çalıp atın boğazını kesti, hayvanı yere yıktı, yumruğunu deriyle et arasına bastıra bastıra deriyi yüzdü. Kadınlar, kızlar geldiler, hayvanın bağırsaklarını, iç organlarını toplayıp yıkadılar, etlerini parçalayıp eve götürdüler. Sonra ölüyü anmak için bütün köy kızıl Tatarın evinde toplandı.

Üç gün boyunca kısrağın etini yiyip, boza içip ölüyü andılar. Bu üç gün süresince tüm Tatarlar evdeydi. Dördüncü gün öğleye doğru bir yerlere gitmeye hazırlandıklarını gördü Jilin. Aralarında kızıl sakalında olduğu on Tatar atlarına binip gittiler, tek Abdül kaldı evde. Gökte yeni ay vardı, geceler karanlıktı.

"Tam kaçma zamanı!" diye düşündü Jilin. Düşüncesini Kostılin'e de açtı.

Kostılin korkuyordu:

"Nasıl kaçacağız? Yolu bile bilmiyoruz!?"

"Ben biliyorum."

"Gece karanlıkta kaleye kadar varamayız."

"Varamazsak ormanda geceleriz. Peksimetlerden biriktirdim. Ne diye yatıp duracaksın burada? Parayı gönderirlerse sorun yok, ama belki de toparlayamazlar onca parayı? Ruslar aralarından birini öldürdüğü için Tatarlar iyiden diş bilemeye başladılar bize. Kulağıma geldiğine göre onlar da bizi yaşatmak istemiyor."

Uzun uzun düşündü Kostılin; sonunda:

"Madem öyle, gidelim!" dedi.

V

Jilin, açtığı deliğe girip Kostılin'in de geçebilmesi için biraz daha genişletti. Sonra oturup köyde bütün seslerin dinmesini beklediler.

Hiçbir yerden tek bir ses duyulmaz olunca Jilin duvarın altındaki deliğe girip dışarı çıktı, sonra Kostılin'e:

"Hadi sen de çık!" diye fısıldadı.

Kostılin de girdi deliğe, ama ayağı bir taşa takılınca gürültü çıktı. Efendisinin evini bekleyen belanın belası bir alaca köpek vardı, adı Ulyaşin'di. Jilin onu önceden doyurmuştu. Gürültüyü duyan Ulyaşin havlayıp ileri atıldı, arkasından da köyün öbür köpekleri. Jilin duyulur duyulmaz bir ıslık çaldı, önüne bir peksimet attı; Ulyaşin onu tanıdı, kuyruk salladı, havlamayı kesti.

Efendi de duymuştu gürültüyü. Kapıya çıkıp, "Ulyaşin! Ulyaşin!" diye köpeğine seslendi. O sırada Jilin köpeğin kulaklarının arkasını kaşıyor, köpekse başını onun ayaklarına sürüyor, kuyruğunu sallıyordu.

Bir süre kımıldamadan durdular. Bütün sesler dindi, yalnız ağıldan bir koyunun öksürüğü ve aşağıdan derenin çağıltısı duyuluyordu. Ortalık karanlık, yıldızlar iyice yüksekte, dağın üzerinde yeni ay kırmızımsı bir boynuz gibi. Dere yataklarının üzerine sis gibi bir sis çökmüş.

Jilin, yerinden doğruldu:

"Haydi kardeş!" dedi.

Yürümeye başladılar. Biraz sonra müezzinin dam üstünden ezan okuduğunu, herkesi camiye çağırdığını duydular. Gene duvarın altına oturdular. Uzunca bir süre, insanlar camiden çıkıp evlerine dönene dek orada öylece beklediler. Yine her yana sessizlik çöktü.

Haç çıkaran iki arkadaş "Tanrı yardımcımız olsun!" diyerek yeniden yürümeye başladılar. Avluyu geçip dağın eteğinden dereye doğru ilerlediler. Suyu geçip yürüyüşlerini dere yatağında sürdürdüler. Koyu bir sis tabakası çökmüştü dere yatağına. Başlarının üzerinde yıldızlar ışıyordu. Yıldızlara bakarak kestiriyordu Jilin, ne yana yürüyeceklerini. Sis insana canlılık veriyor, yürüyüşü kolaylaştırıyordu, ama ayakkabıları çok rahatsızdı. Sonunda çıkarıp attı Jilin ayağındaki eciş bücüş şeyi ve yalınayak yürümeye başladı. Taştan taşa

sıçrayarak yürüyor, bir yandan da yıldızlara bakıyordu. Kostılin geri kalmaya başlamıştı.

"Yavaş yürü biraz," dedi Jilin'e. "Ayaklarım mahvoldu şu kahrolasıca şeyler içinde!"

"Çıkar at ayakkabılarını, yalınayak daha rahat yürürsün!" dedi Jilin.

Kostılin de yalınayak yürümeye başladı, ama sonuç daha kötü oldu: Ayaklarını taşlar kesti, iyice geri kalmaya başladı.

"Ayağının kesikleri iyileşir," dedi Jilin, "ama yetişirlerse, öldürürler."

Kostılin karşılık vermedi, ahlaya oflaya yürüyüşünü sürdürdü. Uzunca bir süre aşağıda, dere yatağında yürüdüler. Bir ara sağdan köpek sesleri duydular. Jilin durup çevresine bakındı, tepeye çıktı, elleriyle iki yanını yokladı.

"Yanlış yürüyoruz," dedi. "Sağı tutmuşuz. Burada başka bir köy var, dağın başından görmüştüm onu. Geri dönüp solu, dağ yönünü tutmalıyız. Orman olması gerekti buralarda."

"Ne olur az dur da dinleneyim," dedi Kostılin. "Ayaklarım kan içinde kaldı.

"Merak etme kardeş, iyileşir ayakların, sen en iyisi taştan taşa sekmeye bak... işte böyle!"

Ve geriye dönen Jilin, sola, ormanla kaplı dağa doğru koşarcasına ilerlemeye başladı. Kostılin sürekli geride kalıyor, ahlıyor, ofluyordu.

Jilin ikide bir ona "Şş-şşt!" diyor ve yürüyüşünü sürdürüyordu.

Dağı tırmandılar. Evet, işte buradaydı orman! Ormana girdiler. Çalılıkların dikenleri üstlerini paramparça etmişti. Bir patika çıktı karşılarına. Yürüdüler.

"Dur!" dedi Jilin, birden. Nal sesleri duymuşlardı. Durup dinlediler. Tıpkı bir atın yürüme sesleriydi duydukları. Onlar yürüyünce o da yürüyor, durduklarında duruyordu. Jilin sürünerek yolun aydınlık kesimine baktı, ileride bir şey duruyordu. At desen değil, insana da benzemiyor, tuhaf bir yaratık! Kulak kabarttı: Burun çalıyordu. "Neyin nesi bu?" Usulcacık bir ıslık çaldı Jilin, yıldırım hızıyla ormana atıldı hayvan, kuru dalları çatırdatarak bir anda gözden yitti.

Kostılin korkusundan yere düştü. Jilin ise gülüyordu:

"Geyik bu! Boynuzlarıyla nasıl da çatır çatır kırıyor kuru dalları! Biz ondan korkuyoruz, o

bizden!"

Yürümeye devam ettiler. Yıldızlar soluklaşmaya başlamıştı: Sabaha pek bir şey kalmamıştı. Doğru yolda olup olmadıklarını da bilmiyorlardı. Kendisini bu yoldan getirmişler gibi geliyordu Jilin'e, Rusların bulunduğu on versta kadar bir yol olduğunu düşünüyordu. Ama buna ilişkin güven verici hiçbir belirti yoktu ortada, olsa da karanlıkta neyi nasıl ayırt edecektin! Orman içinde bir düzlüğe geldiler. Kostılin kendini yere attı:

"Sen ne yaparsan yap... ben bittim!" dedi.

Ne kadar etme, eyleme dediyse de Jilin, yararı olmadı.

"Bittim! Tek adım atacak gücüm kalmadı!" dedi Kostılin.

Jilin kızdı, söylendi, sövüp saydı. Sonunda:

"Madem öyle, ben tek giderim!" dedi. "Hoşça kal!"

Kostılin fırladığı gibi kalktı. Yeniden yürümeye başladılar. Dört versta kadar sonra sis büsbütün yoğunlaştı orman içinde. Önlerini göremiyorlardı. Yıldızlar bile zor seçilir olmuştu. Birden tam karşılarından nal sesleri duydular. Nalların taşlara çarpmasından çıkan seslerdi bunlar. Yüzükoyun yere yatan Jilin kulağını yere dayayıp dinledi.

"Doğru duymuşuz... bir atlı... doğruca bu yana geliyor!"

Yoldan ayrılıp çalıların arasına sokuldular, beklemeye başladılar. Jilin yola doğru sürünüp baktı: Atlı bir Tatar, önünde inekleri, kendi kendine bir şeyler mırıldanarak gidiyor. Tatar geçip gitti. Jilin, Kostılin'in yanına döndü.

"Tanrıya şükür, gitti. Kalk biz de yolumuza devam edelim!"

Kostılin kalkacak oldu, ama yere yıkıldı.

"Yemin ederim yapamayacağım! Gücüm yok!"

Şişman, koca bedeni ter içindeydi. Ormanı saran sisin soğuğu bir yandan, ayaklarının kan içinde kalması bir yandan, gerçekten de pek halsiz görünüyordu. Jilin onu zorla kaldıracak oldu, ama Kostılin bir çığlık kopardı:

"Ah anam! Çok acıyor!"

Jilin'in aklı başından gitti:

"Ne bağırıyorsun! Deminki Tatar daha şuracıkta! Ya duyarsa?!"

Kendi kendine de şöyle düşünüyordu: "Gerçekten hiç iyi görünmüyor. Ne yapsam acaba? Arkadaş da ortada bırakılmaz ki!"

"Pekala, hadi, kalk!" dedi sonunda. "Madem yürüyemiyorsun, seni sırtıma alacağım!"

Kostılin'i sırtına aldı, iki eliyle bacaklarından sımsıkı tuttu, yeniden yola koyuldular.

"Yalnız," dedi Jilin, "Boğacaksın beni... soluk alamıyorum... omuzlarımdan tutsana."

Yükü pek ağırdı Jilin'in, üstelik o da çok yorgundu ve ayakları kan içindeydi. Kostılinin daha yukarıda ve rahat durabilmesi için iyice eğilip olduğu yerde zıpladı, yükünü üzerine iyice yerleştirdi, yürümeye başladı.

Kostılin'in deminki bağırışını Tatar duymuş olmalıydı. Jilin arkadan birinin geldiğini, kendi dilinde bir şeyler söylediğini duydu. Hemen çalıların arasına attı kendini. Tatar tüfeğini doğrultup ateş ettiyse de tutturamadı, haykırarak atını hızla sürüp gitti.

"Hapı yuttuk, kardeş!" dedi Jilin. "Bu herif şimdi bütün Tatarları toplar ve hep birlikte peşimize düşerler. Üç versta kadar uzaklaşamazsak işimiz bitik demektir." Bir yandan da içinden şunları geçiriyordu: "Ne halt etmeye yanıma aldım bu uyuzu! Herif tam bir kütük! Yalnız olsaydım çoktan kaleyi bulmuştum!"

"Beni bırak... yalnız git!" dedi Kostılin. "Benim yüzümden niye sen de mahvolasın?"

"Olmaz! Gitmem! Arkadaş bırakılmaz!"

Yeniden sırtladı Kostılin'i, bir versta kadar daha yürüdüler. Her yan ormandı, hiç çıkış görünmüyordu. Sis dağılmaya başlamış gökte ufak bulutlar belirmişti. Yıldızlar artık görünmüyordu. Jilin yorgunluktan bitmişti.

Yol kıyısında, çevresine taşlar dizilmiş bir kaynak gördüler; Jilin durdu, arkadaşını sırtından indirdi.

"Az soluklanayım şurada," dedi. "Su içer, çörek yeriz. Fazla uzakta olmasa gerek kale."

Tam su içmek için eğildiğinde arkadan bir ses duydu. Hemen sağdaki dik yamacı kaplayan çalıların içine attılar kendilerini, yere yatıp kımıltısız durdular.

Tatarların sesleri duyuluyordu, demin onların durdukları yerdeydiler. Bir şeyler konuştular, gelen seslerden köpekleri üzerlerine saldıklarını anladılar. Hemen sonra da

çalılar arasından bir çıtırdı duyuldu, bir köpek dosdoğru üzerlerine geliyordu. Durup havlamaya başladı köpek.

Köpeği Tatarlar izledi. Üç kişiydiler, üçünü de ilk kez görüyordu. İkisini de sımsıkı bağladı Tatarlar, ata bindirip götürdüler.

Üç versta kadar sonra yanında iki Tatarla efendileri Abdül çıktı karşılarına. Öbürleriyle bir şeyler konuştular, sonra ikisini de kendi atlarına atıp geri köye götürdüler.

Abdül bu kez hiç gülmüyor ve ikisiyle de konuşmuyordu.

Gün doğmak üzereyken köye vardılar. Yol ortasında ikisini de attan indiler, hemen çocuklar toplaştı başlarına ve bağrışarak dövmeye başladılar onları: Kimi taş atıyor, kimi kırbaçla vuruyordu.

Az sonra Tatarlar da toplandı çevrelerine, köyün dışında yaşayan yaşlı Tatar da geldi. Konuşmaya başladılar. Kendilerinden söz ettiklerini anladı Jilin. Onları ne yapacaklarına karar veriyorlardı. Daha içerilere, uzak dağlara gönderelim kendilerini, diyordu kimileri. Yaşlı adam:

"Öldürelim gitsin!" diyordu.

Abdül'se:

"Para saydım onlara ben... İkisi için de kurtulmalık almam gerek," diyordu.

Yaşlı adam karşı çıkıyordu:

"Onlardan para gelmez. Onlardan gelecek tek şey beladır. Hem Ruslara ekmek vermekle günah işliyorsun! Bitir gitsin işlerini!"

Tatarlar dağıldılar. Efendi, Jilin'in yanına geldi.

"İki haftaya dek," dedi, "kurtulmalıklarınız gelmezse, ikinizi de kamçılaya kamçılaya öldüreceğim. Yeniden kaçmaya kalkışacak olursanız, köpek gibi gebertirim ikinizi de. Şimdi birer mektup daha yazın evlerinize. İyi bir mektup olsun."

Kağıt getirdiler. Yeniden mektuplar yazıldı. Prangalarını vurup caminin arkasında beş arşın derinliğinde bir çukura attılar ikisini de.

VI

Büsbütün kötüleşti hayatları. Ne ayaklarından prangalarını çıkarıyorlar, ne de dışarı çıkmalarına izin veriyorlardı. Köpeğin önüne atar gibi aşağıya çiğ hamur atıyorlar, bir de su dolu testi sarkıtıyorlardı. Çukur nemliydi, havası boğucuydu, kötü kokuyordu. Kostılin kötü hasta oldu: Bütün bedeni sızım sızım sızlıyordu, her yanı şişmişti, sürekli olarak ya sızlanıyor ya da uyuyordu. Jilin'in de iyice keyfi kaçmıştı. İşlerin sarpa sardığını görüyor ve bu durumdan nasıl kurtulacağını bilemiyordu.

Bir ara tünel kazmaya kalkıştı, ama toprağı atabileceği yer yoktu. Üstelik efendi de ne yaptığını fark etmiş ve öldürmekle tehdit etmişti.

Bir gün çukurda diz çökmüş oturur, özgür hayatın düşlerini kurarken, birden kucağına önce bir, sonra bir tane daha çörek düştü, ardından da patır patır kiraz yağdı yukarıdan. Başını kaldırıp baktı: Dina'ydı! O da aşağıya, ona bakıyordu; sonra gülerek kaçtı kız. "Peki, Dina yardım edemez mi bana?" diye düşündü Jilin.

Çukur içinde küçük bir alanı temizledi, çamur yoğurup bebekler yapmaya başladı. Küçücük köpekler, atlar, insanlar yaptı. Dina gelince ona atarım, diye düşünüyordu.

Ama ertesi gün gelmedi Dina. Jilin konuşmalar, nal sesleri, bağırışlar duydu, caminin önünde toplaşan Tatarlar tartışıyorlardı, sık sık Rus sözü geçiyordu konuşmalarında. O arada köy dışında oturan yaşlı adamın sesi de geliyordu. Jilin elbette ne konuştuklarını tam anlayamadı ama çıkarabildiği kadarıyla Ruslar o yana doğru ilerliyorlardı ve Tatarlar düşmanın köylerini basacağından korkuyor, tutsakları ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Konuştular, sonra dağıldılar. Derken yukarıdan belli belirsiz bir ses duydu Jilin, baktı, Dina çukurun başında çömelmiş, aşağı bakıyor. Öyle çömelmiş ki, dizceğizleri başını geçmiş. Çukura doğru eğilmiş, para dizisinden gerdanlığı boşlukta sallanıyor, minik gözleri iki küçücük yıldız gibi ışıl ışıl... Yeninden çıkardığı iki peynirli çörek attı yine aşağıya.

Jilin çörekleri aldı.

"Yoktun ne zamandır?.." dedi. "Bak sana neler yaptım! Tut!" Ve bebekleri dışarı fırlatmaya başladı. Kız başını sallıyor, ona bakmıyordu.

"Oyuncak istemem..." dedi neden sonra. Sustu. Yere oturdu. Eliyle boğazını göstererek: "Seni öldürmek istiyorlar, İvan," dedi.

"Kim öldürmek istiyor?"

"Babam! İhtiyarlar böyle buyurdular ona. Ben sana acıyorum, İvan."

"Bana acıyorsan, buraya uzun bir sopa getir!" dedi Jilin.

Kız "olmaz" der gibi başını salladı. Jilin kollarını kavuşturup yalvardı:

"Lütfen Dina! Dinacığım, lütfen canım!"

"Olmaz! Evdekiler görür," dedi kız, gitti.

Akşam Jilin çukurda "Ne yapacağız, nasıl kurtulacağız buradan?" diye düşünüyor, sürekli yukarıya, yıldızlı gökyüzüne bakıyordu. Ay daha doğmamıştı. Müezzin ezanını okumuş, köyde ses seda kesilmişti. Jilin'in de gözleri kapanmak üzereydi. "Kızcağız korkuyor... haklı." diye düşündü.

Birden başına toprak döküldü. Yukarı baktı: çukurun ağzından bir sırık sarkıtılıyordu aşağı. Çukurun iki yanına sürünerek, sallanarak aşağı iniyordu sırık. Jilin sevinçle sırığı ucundan tutup içeri aldı: Daha önce efendinin damında gördüğü sağlam, sıkı bir sırıktı bu.

Yukarı baktı: yıldızlar gökyüzünde ışıl ışıldılar, çukurun başında da Dinacığın gözleri kedi gözleri gibi parlıyordu. Aşağı eğilmiş:

"İvan, İvan!" diye fısıldıyor, bir yandan da elini dudaklarına götürerek "Sessiz ol!" işareti yapıyordu.

"Ne oldu?" dedi Jilin.

"Herkes gitti. Yalnız iki kişi kaldı evde."

"Haydi bakalım Kostılin," dedi Jilin. "Bir kez daha şansımızı deneyelim. Ben sana yardım ederim."

Oralı bile olmadı Kostılin.

"Yok," dedi. "Benim buradan çıkamayacağım ortada. Şuradan şuraya dönecek halim yokken bu çukurdan nasıl çıkarım!"

"Öyleyse hakkını helal et!"

Arkadaşıyla öpüştü, sırığa tırmanmaya başladı. Prangası engel olduğu için iki kez düştü. Dina yukarıdan tuttu sırığı, Kostılin de aşağıdan destek olunca, güç bela kendini yukarı

tırmanabildi Jilin. Dina minicik elleriyle gömleğinden tutmuş onu yukarı doğru çekiyor, bir yandan da kıkır kıkır gülüyordu.

Jilin sırığı çekip çıkardı ve:

"Dina," dedi, "bunu hemen yerine koy. Yoksa seni döve döve öldürürler."

Kız sırığı sürüye sürüye götürürken, Jilin de dağdan aşağı inmeye başladı. Dik yamaçtan inerken, yerden aldığı sivri bir taşla pranganın kilidine vurmaya başladı. Ama kilit sağlamdı, kırılmıyordu bir türlü, üstelik ters durduğu için taşı kilide vurmak da pek kolay değildi. Birden sesler duydu: biri hafif, uçucu adımlarla dağdan aşağı iniyordu. "Yine Dina herhalde?" diye düşündü Jilin. Dina'ydı, evet. Hemen taşı aldı küçük kız:

"Ver ben vurayım," dedi.

Küçücük dizlerinin üzerine çöküp kilide vurmaya başladı. Ama eli, kolu pek küçücük, pek incecikti, hiç kuvveti yoktu. Taşı atıp ağlamaya başladı. Yeniden Jilin girişti işe, Dina'ysa hemen yanında duruyor, onu omzundan tutuyordu. O arada Jilin çevresine bir göz gezdirdi, solda dağın ardında hafif bir kızıltı gördü, ay doğuyordu. "Ay yükselmeden dere yatağını geçip, ormanı bulmalıyım," diye düşündü. Doğrulup kalktı, taşı attı, prangayla da olsa yürümeliydi.

"Hoşça kal Dinacığım!" dedi. "Seni hiç unutmayacağım!"

Dina ona atıldı, ellerini üzerinde gezdirdi, getirdiği çörekleri sokuşturacak bir yer arıyordu. Jilin çörekleri aldı.

"Sağ ol akıllı kız!" dedi. "Kim bebek yapacak artık sana?"

Kızın başını okşadı.

Dina elleriyle yüzünü kapayıp hıçkırmaya başladı, sonra bir keçi yavrusu gibi dağa doğru koşarak sessizce uzaklaştı, bir tek saç örgülerindeki paraların sırtına çarparken çıkardığı şıngırtılar duyuluyordu.

Jilin haç çıkardı, ses çıkarmaması için prangasının kilidini eliyle tuttu, bakışları hep ayın doğduğu noktada, ayağını sürüye sürüye yürümeye başladı. Yolu tanımıştı. Hiçbir yere sapmadan dosdoğru yürürse sekiz versta kadar tutardı. Ay iyice ortaya çıkmadan ormanı bir bulabilseydi! Dereyi geçti, dağın ardı iyice ağarmıştı. Dere yatağında yürürken gözü yine yukarıdaydı: Ay henüz görünmüyordu ama ilk koyu kızıltılar gitgide açılmaya

başlamıştı. Dere yatağının da bir yanı boydan boya ağarmaya başlamıştı. Dağın altından doğru bir gölge sürünerek ona yaklaşıyordu.

Jilin yürüyor, hep gölgede kalmaya çalışıyordu. Çabuk çabuk yürüyordu, ama sanki ay ondan daha hızlıydı: sağ yanda da doruklar aydınlanmaya başlamıştı. Ama o da artık ormana yaklaşmak üzereydi. Derken ay dağın ardından çıktı, her yan gündüz gibi apak, apaydınlık oldu. Ağaçların üzerinde bütün yapraklar tek tek sayılabilirdi. Dağ bütünüyle aydınlanmıştı, ama ölü gibi sessizdi. Bir tek aşağıdaki derenin şırıltısı duyuluyordu.

Sonunda ormana vardı, kimseye rastlamamıştı. Oturup dinlenmek için karanlık bir yer buldu kendine orman içinde. Oturdu. Çöreklerini yedi. Bir taş bulup yeniden pranganın kilidine vurmaya başladı. Elleri kan içinde kaldı, parmakları kırıldı, ama kilit kırılmadı. Kalkıp yeniden yürümeye başladı. Bir versta kadar yürüdü, yeniden bitkin düştü, tek bir adım daha atacak hali kalmamıştı. On adım daha attı, yeniden durdu. "Sürünerek de olsa ilerlemeliyim," diye düşündü. "Oturur kalırsam bir daha kalkamam. Kaleye varmam zor. Ortalık aydınlandı mı, günü ormanda yatarak geçiririm, geceleyin yeniden başlarım yürümeye."

Bütün gece yürüdü. Yalnız iki atlı Tatar çıktı karşısına, onların da seslerini uzaktan duydu ve bir ağacın ardına gizlenip geçmelerini bekledi.

Ay iyice solgunlaştı, toprağa çiy düştü, şafağın sökmesi artık yakındı, ama Jilin daha ormanı bitirememişti. "Ne yapayım..." dedi, "...otuz adım daha yürür, sonra kıvrılır bir yere otururum." Otuz adım daha yürüdü, baktı ki ormanın sonu! Ormandan çıktı, ortalık iyice aydınlanmıştı, bozkır ve gerisindeki kale net bir biçimde görülebiliyordu. Solda, çok daha yakın bir yerde ise yanıp sönen ateşler, havaya yükselen dumanlar, ateşlerin çevresinde insanlar görülüyordu.

Dikkatle baktı: Silahlar ışıldıyordu; Kazaklar, askerlerdi bunlar.

Sevindi Jilin, var gücünü toplayıp yürümeye başladı. "Umarım şu dümdüz bozkırda bir atlı Tatar çıkmaz karşıma!" diye düşündü. "Yakın gibi görünüyor, ama bir terslik olursa oraya ulaşamaz insan."

Tam aklından bunları geçirirken bir baktı, hemen solundaki tepede üç Tatar atlısı duruyor! Onlar da onu görmüşler ve dörtnala üzerine sürmeye başlamışlardı atlarını. Yüreği yerinden fırlayacaktı sanki. Elini kolunu sallayarak var gücüyle bağırmaya başladı:

"Kardeşler! Yetişin! Yardım edin! Kardeşler!"

Kazarlar on beş kişi kadardılar.

Tatarlar korktular. Jilin'e yaklaşamadan atlarını yavaşlattılar, durdular. Jilin Kazaklara doğru koştu.

Kazaklar Jilin'in çevresini aldılar: Adını, birliğini, nereden geldiğini sordular.

Jilin'se kendinde değildi. Yalnızca ağlıyor ve "Kardeşlerim! Kardeşlerim!" diye hıçkırıyordu.

Başka askerlerde koşup geldi, hep birden Jilin'in çevresini sardılar; kimi ekmek, kimi lapa, kimi votka uzattı, biri kaputuyla üzerini örttü, bir başkası pranganın kilidini kırdı.

Subaylar onu tanıdılar, alıp kaleye götürdüler. Askerler sevinç içindeydi. Arkadaşları Jilin'i görmeye geldiler.

Jilin başından geçenleri anlattı:

"İşte benim eve gidişim, evlenişim de böyle oldu! Yok... anlaşılan bize nasip olmayacak bu işler!"

Jilin Kafkasya'da subay olarak görev yapmayı sürdürdü. Kostılin'iyse ancak bir ay sonra, beş bin ruble kurtulmalık karşılığında alabildiler Tatarlardan, yarı ölü yarı canlı bir durumda kaleye getirdiler.

[1] Junker – Çarlık Rusyası'nda, askeri okul öğrencisi ya da okulu yeni bitirmiş subay adayı. (ç.n)

[2] Kurpey – (Kafkasya'da) Koyun postu. (Tolstoy'un notu)

[3] Maştak – (Kafkasya'da) Küçük bir at cinsi. (Tolstoy'un notu)

[4] Balka – (Kafkas dillerinde) Derin dağ boğazı. (Tolstoy'un notu)

[5] Tordakanie – Sülün sesi. (Tolstoy'un notu)

[6] Cigit – Kumıh dilinde yiğit anlamındadır, Rusçaya da buradan girmiştir. (Tolstoy'un notu.) Sözcüğün, yiğitçe bir edayla ata binmek, at üstünde hüner göstermek gibi anlamları da vardır. (ç.n)

[7] Çiraz – Kafkas dillerinde sırma süsleme. (Tolstoy'un notu)

[8] Çuvyak – Yumuşak deriden, ökçesiz Kafkas çizmesi. (ç.n)

[9] Bestujev Marlinskiy (1797-1837) – Dekabrist (devrimci-demokrat) subay, ozan, yazar. (ç.n)

Mihail Yuryeviç Lermontov (1814-1841) – Ünlü Rus ozan. (ç.n)

[10] Kunak – (Kafkasya'da) Dost, arkadaş. (Tolstoy'un notu)

[11] Varyag – (Rus kaynaklarına göre) 9-11. yüzyıllarda Rusya'ya gelen ve kimi yerel prenslerin yanına paralı asker olarak giren, kimi de ticaretle uğraşan, yarı söylencesel İskandinavyalılar. (ç.n)

[12] Kenar mahalle, varoş. (ç.n)

[13] İyi akşamlar, kontes. (ç.n)

[14] Bildiğiniz gibi sadakatsizlerle savaşmaya ahdettim, onun için sadakatsiz olmaktan kaçının! (ç.n)

[15] Hoşça kalın, sevgili general. (ç.n)

[16] Hayır, yeniden görüşünceye dek; yarın akşam için kendimi size davet ettirdiğimi unutmayın. (ç.n)

[17] Kafkasya kurbağalarının, Rus kurbağalarının vıraklamasıyla hiç ilgisi olmayan bir

ötüşleri var. (Tolstoy'un notu)

[18] Kafkasya'da ırmakların kabardığı ay temmuzdur. (Tolstoy'un notu)

[19] Tayak – (Kafkasya'da) Uzun sopa, sırık. (Tolstoy'un notu)

[20] Tomaşa – Tatarlarla Rusların kendi aralarındaki konuşmalarda "gaile, uğraşma, koşuşturma" gibi anlamlar yükledikleri bir sözcük. Bunun gibi kökeni Rusçaya da Tatarcaya da dayanmayan pek çok sözcük kullanılır Kafkasya'da. (Tolstoy'un notu)

[21] Hurda-murda – Yine yukarıdaki kapsamda bir sözcük: "Pılı pırtı, eşya, gereç" anlamında. (Tolstoy'un notu)

[22] Yok – Tatarca, hayır. (Tolstoy'un notu)

[23] Naip – Şamil'in bazı yönetim yetkilerini devrettiği yardımcıları. (Tolstoy'un notu)

[24] Mürit – Sözcük geniş bir anlam yelpazesine sahiptir; ama burada, yaver ile koruma arasında yer alan görevlileri anlatmaktadır. (Tolstoy'un notu)

[25] Simgeler – Bu simgelerin sancağa eşdeğer anlamı vardır dağlılar arasında; sancaktan tek farkları, her cigitin kendine istediği gibi bir simge yapabilmesi ve bunu taşıyabilmesidir. (Tolstoy'un notu)

[26] Ne hoş bir manzara. (ç.n)

[27] Çok hoş! Böyle güzel bir ülkede savaşmak, gerçek bir zevk! (ç.n)

[28] Özellikle de iyi bir ekiple. (ç.n)

[29] Avul: Kafkas köyü. (ç.n.)

[30] Lıça – Küçük bir erik türü. (Tolstoy'un notu)

[31] Kumgan – Çömlek. (Tolstoy'un notu)

[32] "O" – Kafkasyalı askerlerin düşman için kullandıkları topluluk adı. (Tolstoy'un notu)

[33] Bir hassa askeri ölür, ama asla teslim olmaz! (ç.n)

[34] Küçük Rusya (Malorossiya) – Çarlık Rusyası'nda (17. yüzyıl ortalarından başlayarak) Ukrayna'ya verilen ad. (ç.n)

[35] Odnodvorets – (Eskiden Rusya'da) – Köylüyken asker yapılmış, köyde kendi

işleyebileceği kadar küçük bir toprağı da olan asker. (ç.n)

[36] Filka – Askerler arasında yaygın bir iskambil oyunu. (Tolstoy'un notu)

[37] Çikin sözcükleri bozarak konuşuyor. (ç.n)

[38] Kapkaz – Kafkasya (Bkz. Bir önceki dipnot – ç.n)

[39] Madera – (Portekizce Madeira'dan) 19. yüzyıl Rus edebiyatında adı sıkça geçen, fıçıların güneş altında ya da ısıtılmış bir yerde ve havayla temas halinde bekletilmesiyle mayalandırılan bir şarap. (ç.n)

[40] Aziat – Rusçada Asya'nın yerlisi anlamına geldiği gibi, eskiden (ve bu kitabın yazıldığı tarihlerde) "kaba, ilkel insan" anlamı da taşırdı. (ç.n)

[41] Çeres – Askerlerin genellikle dizlerinin altına bağladıkları kemere benzer para kesesi. (Tolstoy'un notu)

[42] Dolama – (Rusça: podvertki, portyanka) Eskiden ayaklara çorap yerine dolanan uzun, şerit şeklinde bez; dolak. (ç.n)

[43] İçyağı ve peksimetle yapılan asker aşı. (Tolstoy'un notu)

[44] Kötü bir dönem. (ç.n.)

[45] Şansı döndü. (ç.n.)

[46] İşte böyle azizim, günler birbiri ardınca geçip gidiyor, ama birbirini yinelemeden... (ç.n.)

[47] Sosyetede bir yer. (ç.n.)

[48] Babam yılda 10 bin veriyor. (ç.n.)

[49] Petersburg sosyetesinin en iyi çevrelerine kabul edilmişim, ne iddialarım var!.. (ç.n.)

[50] Özellikle de sosyete ağzına hakimdim. (ç.n.)

[51] Matmazel D. ile ilişkim... (ç.n.)

[52] Babam, kendisinden söz edildiğini duymuşsunuzdur... (ç.n.)

[53] beni mirasından mahrum etti. (ç.n.)

[54] Tutarlıydı davranışı. (ç.n.)

[55] Ordugâh hayatı. (ç.n.)

[56] Beni ateş altında görecekler. (ç.n.)

[57] Biliyor musunuz, bu büyüleyici talihsizlikle! Ne hayal kırıklığı! (ç.n.)

[58] Sanırım bu kadarı her şeyi anlatmaya yetiyor. (ç.n.)

[59] Bilemezsiniz ne acılar çektim! (ç.n.)

[60] Maddi imkanımın çok sınırlı olması nedeniyle her şeyin yoksunluğunu çekmem (ç.n.)

[61] O gururumla, babama mektup yazıp (ç.n.)

[62] Her şeyiyle sizin (ç.n.)

[63] Bir sigaranız var mı? (ç.n.)

[64] Otorite. (ç.n.)

[65] Babamın kâhyasının oğlu. (ç.n.)

[66] Çarlık Rusyası'nda ve başka bazı monarşik ülkelerde, saray görevlilerine verilen kammerjunker'den daha yukarı- bir görev ünvanı. (ç.n.)

[67] Biliyorsunuz... (ç.n.)

[68] Beni ateş altında gördüler. (ç.n.)

[69] Savaş, ordugâh hayatı (ç.n.)

[70] Korkunç, ölümcül. (ç.n.)

[71] İçten. (ç.n.)

[72] Meteliğim yok azizim. (ç.n.)

[73] Bana 10 gümüş ruble borç verebilir miydiniz? (ç.n.)

[74] ...sonra babam da... (ç.n.)

[75] Rahatsız olmayın. (ç.n.)

[76] Kafkasya'da ev yapımı kırmızı şarap. (ç.n.)

[77] İsteyerek, içinden gelerek, gönül hoşluğuyla. (ç.n.)

[78] Nitelikli, düzgün kadın. (ç.n.)

[79] Kafa kafa değil ki! (ç.n.)

[80] Alt katta. (ç.n.)

[81] Sabahları çıkardım... saat tam 5'te de... (ç.n.)

[82] İtiraf etmeliyim ki büyüleyici bir kadındı. (ç.n.)

[83] Hep neşeli, hep sevgi doluydu. (ç.n.)

[84] Kendimi çok kınadım [...] Ona acı çektirdim. (ç.n.)

[85] Paramparça oldum. (ç.n.)

[86] Mutsuzluktaki onur. (ç.n.)

[87] İzi kaldı üzerimde. (ç.n.)

[88] Alınyazısı. (ç.n.)

[89] Elimden gelmiyor. (ç.n.)

[90] Bunu kanıtladım. (ç.n.)

[91] Feldfebel – Çarlık ordusunda, bölük komutanına gündelik işlerinde yardımcı olan başçavuş. (ç.n.)